

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra sociální pedagogiky

**Transgenerační opakování rozvodů
v kontextu saturace základních vývojových
potřeb**

Diplomová práce

Autor: Jessica Herknerová
Studijní program: 7505R015 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: Mgr. Gabriela Slaninová, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Jessica Herknerová

Studium: P17K0321

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Název diplomové práce: **Transgenerační opakování rozvodů v kontextu saturace základních vývojových potřeb**

Název diplomové práce AJ: Transgeneration divorce repetition in the context of saturation of basic development needs

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem práce bude popsat a na základě odborných pramenů analyzovat rozvod, mezigenerační přenos v prostředí rodin a naplňování vývojových potřeb v tomto kontextu a ve výzkumném šetření zjistit zkušenosti rozvedených respondentů s naplňováním vývojových potřeb v souvislosti s opakovanými rozvody v jejich rodových liniích. Na základě stanoveného cíle bude využito kvalitativní výzkumné strategie. Metodou sběru dat bude polostrukturované interview. Data budou analyzována za využití elementů zakotvené teorie.

1. PESSO, Albert, Diane BOYDEN-PESSO a Petra VRTBOVSKÁ. Úvod do Pessu Boyden System Psychomotor: PBSP jako terapeutický systém v kontextu neurobiologie a teorie attachmentu. Praha: Sdružení SCAN, 2009. ISBN 978-80-86620-15-2. 2. TEYBER, Edward. Děti a rozvod: Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů. Praha: Návrat domů, 2007. ISBN 978-80-7255-163-7. 3. TÓTHOVÁ, J. Úvod do transgenerační psychologie rodiny. Transgenerační přenos vzorců rodinného traumatu a zdroje jeho uzdravení. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-856-2 4. TRAPKOVÁ, Ludmila a Vladislav CHVÁLA. Rodinná terapie psychosomatických poruch: rodina jako sociální děloha. Vydání třetí. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-0523-4.

Garantující pracoviště: Katedra sociální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Gabriela Slaninová, Ph.D.

Oponent: PaedDr. Monika Žumárová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 6.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu a práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017

V Hradci Králové dne:

.....

Poděkování

Touto cestou bych chtěla zejména poděkovat vedoucí mé diplomové práce Mgr. Gabriele Slaninové, Ph. D. za odborné vedení, trpělivost, ochotu a snahu pomoci. Za její lidský přístup během celého bakalářského i magisterského studia, za nepřekonatelný životní optimismus, lásku k vědě a předání cenných rad a životních zkušeností. Dále chci poděkovat respondentům za jejich čas, upřímnost a otevřenost. V neposlední řadě pak celé své rodině za podporu a trpělivost a především pak svému prarodiči Robertu Herknerovi za pomoc, lásku a podporu během celého studia.

Anotace

HERKNEROVÁ, Jessica. *Transgenerační opakování rozvodů v kontextu saturace základních vývojových potřeb*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019. 91 s. Diplomová práce

Diplomová práce je zaměřena na transgenerační opakování rozvodů v kontextu saturace základních vývojových potřeb. V úvodních kapitolách se věnuji manželství, jeho současné podobě a funkcím. V návaznosti se zaměřuji na rozpad rodiny a se zvláštním zřetelem se zabývám jeho dopadem na všechny zúčastněné členy. Zaměřuji se na míru a kvalitu saturace základních vývojových potřeb v kontextu se zážitkem rozvodu a v neposlední řadě se zabývám možnostmi transgeneračního přenosu právě v souvislosti s historií rozvodového chování rodin. Cílem práce je popsat a na základě odborných pramenů analyzovat rozvod, mezigenerační přenos v prostředí rodin a naplňování vývojových potřeb v tomto kontextu a ve výzkumném šetření zjistit zkušenosti rozvedených respondentů s naplňováním vývojových potřeb v souvislosti s opakovanými rozvody v jejich rodových liniích. Na základě stanoveného cíle jsem využila kvalitativní výzkumnou strategii. Metodou sběru dat je polostrukturované interview. Data jsou analyzována za využití elementů zakotvené teorie.

Klíčová slova: transgenerační přenos, rozvod, rodina, základní vývojové potřeby, saturace, PBSP

Annotation

The diploma thesis is focused on the transgender repetition of divorces in the context of basic development needs saturation. The introductory chapters are devoted to marriage, its contemporary form and functions. As a follow-up on it, I focus on family disintegration and with special regard I deal with its impact on every concerned member. I am focusing on the level and quality of basic development needs saturation in the context of divorce experience and last but not least, I am dealing with the possibility of transgender transfer in connection with the history of families' divorcee behaviour. The aim of the thesis is description and on the basis of professional sources analysis of divorce, intergeneration transfer within families and fulfilling of development needs in this context. Another aim is to carry out a research that shall find out the experiences of divorced respondents with development needs fulfilment with regards on divorce repetition in their lineages. With respect to the given aim, I was working with the qualitative researched strategy. As a method of gathering datas was the semistructured interview. Datas are analysed using elements of the grounded theory.

Keywords: transgenerational transmission, divorce, family, basic developmental needs, saturation, PBSP

OBSAH

Úvod.....	9
1 Stav poznání a teoretický background	11
2 Manželství a rodina jako základní jednotka utvářející naši budoucnost.....	14
2.1 Od historie po současnost aneb smysl manželství a rodiny	14
2.2 Druhy rodinného soužití a jejich statistická významnost na našem území.....	15
2.3 Současná podoba rodiny v měnící se společnosti	17
2.4 Základní funkce v rodině se zřetelem k důsledkům jejich neplnění v kontextu rozvodu a jeho transgeneračního přenosu	18
3 Rozpad rodiny jako událost, která rodinu zachrání nebo negativně ovlivní na celý život.....	21
3.1 Působení společenských změn a vliv osobní historie jako příčiny rozpadu rodiny	22
3.2 Dopady rozvodu na samotné aktéry a možnosti vyhnout se transgeneračnímu přenosu	23
3.3 Bezprostřední následky rodičovského rozvodu se zřetelem k věku a pohlaví dítěte	26
3.4 Dlouhodobé následky rodičovského rozvodu	28
4 Naplňování potřeb jako významný atribut vývoje osobnosti.....	31
4.1 Teoretický rámec PBSP	32
4.2 Význam saturace základních vývojových potřeb dle PBSP	33
4.2.1 Potřeba místa nejen v mysli i srdci našich významných druhých....	34
4.2.2 Potřeba syčení jako touha po naplnění podněty.....	35
4.2.3 Potřeba podpory jako pocit, že vše nemusím zvládnout sám	36
4.2.4 Potřeba ochrany jako pomocná ruka v (ne)bezpečném světě	36

4.2.5	Potřeba mezí jako možnost uvědomění si vlastních hranic a hranic okolí.....	37
4.3	Důsledky deficitů nenaplněných základních vývojových potřeb se zvláštním zřetelem k mezerám v rolích a k traumatu	38
4.3.1	Mezery v rolích	39
4.3.2	Trauma a následky	40
5	Vybraná vývojová období v kontextu zážitku s rozpadem vlastního vztahu i rozvodu rodičů.....	41
5.1	Střední dospělost	42
6	Transgenerační přenos rozvodu	44
7	Výzkumné šetření	48
7.1	Cíl výzkumu, výzkumný předpoklad, výzkumný problém a výzkumné otázky	48
7.2	Výzkumný design.....	49
7.3	Metoda sběru a analýzy dat.....	50
7.4	Výzkumný vzorek a jeho charakteristika, nároky na etiku	51
7.5	Analýza dat.....	52
7.6	Diskuse výsledků	78
8	Závěr.....	85
9	Seznam použité literatury.....	87
10	Internetové zdroje	91

Úvod

Téma mé diplomové práce nese název: Transgenerační opakování rozvodů v kontextu saturace základních vývojových potřeb. Pro výběr takto laděného tématu jsem se rozhodla hned z několika důvodů. Jednak mi byl inspirací vlastní výzkum a dále teoretické poznatky získané při psaní mé bakalářské práce, které dokládají vliv rozvodu rodičů na mladé dospělé v kontextu naplňování jejich základních vývojových potřeb. Proto jsem se tématem rozvodu chtěla zabývat hlouběji a nahlédnout na tuto problematiku z širšího pohledu rodiny – napříč generacemi. Osobní motivací je pak pro mne i vlastní zkušenost s rozvodem rodičů a tedy další získané poznatky budou užitečné i pro můj soukromý život. Další motivací je pak zájem o problematiku transgeneračního přenosu obecně. Nejenom tedy z pohledu rozvodu, ale jako způsobu pohlížení na osobnosti z hlediska jejich rodinné historie. Téma budu nahlížet optikou sociálně pedagogického přístupu a zaměřím se na rodinu jako na prostředí, které ovlivňuje jednotlivé členy, a pozornost budu směřovat k otisku tohoto vlivu do prostředí rodin několika generací.

Rozvod je stále velmi diskutovaným tématem, o to zajímavější je pak souvislost rozvodu s transgeneračním přenosem. Amato (1996) zmiňuje řadu vlivů, které zvyšují riziko rozpadu vlastního vztahu v případě, že lidé zažijí rozvod svých rodičů. Udává např. věk při vstupu do manželství, socioekonomickou úroveň, postoje k rodině i manželství, či neschopnost navazovat mezilidské vztahy a setrvávat v nich. (1996) Zkušenosti, které si ze svých orientačních rodin odnášíme, nás ovlivňují po celý život. Svým bytím vědomě i nevědomě působíme na druhé, prostřednictvím socializace, předáváme vzorce chování a vkládáme části sebe. Trapková a Chvála (2009) dokládají, že pokud v rodině došlo k nějaké traumatické události, jíž může být i rozvod, je tato zkušenost dále předávána a záleží pouze na rodině, jak s takovou situací naloží. V rámci cíle práce nás tedy zajímá obraz této transmise, včetně „konzervace“ znaků a předávání další generaci, a dále předpokládáme, že výrazným znakem v linii přenosu budou jinakosti v naplňování základních vývojových potřeb (ve smyslu deficitu či intruze), které jsou rovněž podvědomě předávány dalším generacím a ve výsledku negativně zasahují do partnerských vztahů v podobě neadekvátních nároků na partnera/partnerku nebo naopak nižší schopnost plnohodnotně prožívat a účastnit se partnerského vztahu.

Cílem práce je popsat a na základě odborných pramenů analyzovat rozvod, mezigenerační přenos v prostředí rodin a naplňování vývojových potřeb v tomto kontextu a ve výzkumném šetření zjistit zkušenosti rozvedených respondentů s naplňováním vývojových potřeb v souvislosti s opakovanými rozvody v jejich rodových liniích.

Předpokládám, že respondenti, kteří jsou ve věku střední dospělosti, zažili rozpad vztahu svých rodičů a sami mají zkušenost s rozvodem. Také předpokládám, že zaznamenali vliv rozvodu svých rodičů na jejich životní událost, tedy došlo k transgeneračnímu přenosu rozvodu v důsledku nenaplnění jejich základních vývojových potřeb.

Ve vztahu k cíli práce formuluji výzkumný problém: kontext naplňování vývojových potřeb a opakovaných rozvodů v rodových liniích dospělých středního věku. Ze zmíněného pak jako hlavní výzkumnou otázku definuji: Jaké je subjektivně vnímané kontinuum saturace potřeb a mezigeneračního opakování rozvodů u našich respondentů? Na základě hlavní výzkumné otázky konkretizuji dílčí výzkumné otázky, které zjišťují: Jaké jsou zkušenosti respondentů s naplňováním jejich potřeb v období před rozvodem rodičů. Jaké jsou zkušenosti respondentů s naplňováním jejich potřeb v období rozpadu vztahu jejich rodičů. Jaké mají respondenti informace o tom, co očekávali a co dostávali v rámci naplňování potřeb jejich rodiče jako partneři jeden od druhého. Jaké mají respondenti informace o tom, jak měli jejich rodiče naplněné potřeby od svých rodičů. Jaké jsou zkušenosti respondentů s naplňováním jejich potřeb stran svých partnerů. Jak své potřeby naplňují respondenti autonomně a jaký význam přiřkládají respondenti saturaci potřeb a opakovaným rozpadům rodinného soužití v rámci svých rodin?

Na základě stanoveného cíle jsem využila kvalitativní výzkumnou strategii, metodou sběru dat je polostrukturované interview. Data jsou analyzována za využití elementů zakotvené teorie.

Charakter práce je teoreticko-empirický.

1 Stav poznání a teoretický background

Rodina jako: „...nejvýznamnější socializační činitel.“ (Kraus, 2008, str. 79)
Rodina jako: „...základní jednotka solidarity a vzájemné zodpovědnosti.“ (Murphy, 1989, str. 86) Rodina jako základní ekonomická jednotka, sociální skupina, výchovná instituce a podobných obecných definic najdeme v odborné literatuře mnoho. Pro potřeby této práce bych využila definici dle Heluse (2015), kde rodina je: „...základním životním prostředím. Nejen že dítě obklopuje, že dítě „je v ní“, ale ona se také do jeho osobnosti promítá, „je v něm“. Odráží se v jeho vlastnostech, vtiskuje svou pečeť jeho jednání. Dítě je výrazným produktem rodiny.“ (2015, str. 199) Matějček (1994) popisuje rodinu podobně: „...nejpřirozenějším způsobem a nejvydatněji může uspokojovat základní psychické potřeby dítěte a je modelem mezilidských vztahů, který si dítě ponese dál do života.“ (1994, s. 16) Z uvedených definic je zřejmé, že rodina předává, promítá, vtiskuje, uspokojuje. Ovlivňuje naše jednání a je základem pro naši budoucnost. Cílem této práce je mj. představit, mezigenerační přenos v prostředí rodin a naplňování vývojových potřeb v tomto kontextu.

Dalším stěžejním tématem jsou potřeby. Potřeby se dle Švancary (1979): „...vyznačují prožíváním nedostatku nebo nadbytku podnětů, prožíváním žádoucnosti něčeho nebo tendencí k provedení určité akce.“ (1979, str. 130) V rámci bakalářské práce (Herknerová, 2017) jsem na potřeby pohlížela z hlediska metody PBSP. Co se týče diplomové práce, znovu využiji koncept jejich pěti základních vývojových potřeb – místa, bezpečí, podpory, sycení a limitů, který považuji pro potřeby práce za srozumitelný a dostatečně „citlivý“ v souvislosti s rozvodovou problematikou. Dle Pessa je nejdůležitější potřebou a cílem člověka: „...dospět ve zralého a šťastného člověka.“ (str. 60, 2009) Těchto pět zmíněných základních vývojových potřeb je nutné naplnit na třech vývojových úrovních a to ve správném čase, správným způsobem a se správnými lidmi. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009)

Rozvod jako třetí ústřední téma je v dnešní společnosti velmi tolerovaným a přijímaným aktem. Na druhé straně, jak definuje Matějček a Dytrych (2002): „Je to období naplněné stresem a frustrací důležitých lidských potřeb. Je to období, jehož důsledky mohou ovlivňovat účastníky rozvodu po celý další život.“ (str. 39)

Dle odborné literatury je dítě za každých okolností ovlivňováno rozpadem rodiny, ať už více či méně. Nezáleží ani na věku dítěte: „*Pokládáme za hrubou nepravdu, že jsou období ve vývoji dítěte, ve kterých nemá rozvod rodičů na dítě vliv.*“ (Dunovský, 1995, str. 152) Amato (1996) dodává, že jedinci, jež prošli rozpadem vztahu svých rodičů, mají větší pravděpodobnost vlastního rozvodu – transgeneračního přenosu.

Trasngenerační přenos dle Titla (2014) může ovlivnit: „*nevědomý výběr partnerů, přitažlivost partnerů s podobnou, nebo komplementární transgenerační nevědomou zkušeností, interference generačních zkušeností rodů v následujících generacích a další fenomény mohou být (možná jsou vždy) určovány transgeneračním přenosem.*“ (2014, str. 94) Každá generace sama rozhoduje, jestli předá svým potomkům, jak popisuje Trapková (2009), zranění či dluh. Za svou minulost rodina nezodpovídá, otázkou je, jak s ní pracuje. (Tóthová, 2011) Úkolem rodičů je tedy snaha o vytvoření a předání toho, co sami od předchozí generace nedostali. (Trapková, 2009)

V rámci výzkumu budou dotazováni respondenti ve věku střední dospělosti, která není jasně věkově ohraničená. Střední dospělost je definována především vrcholem zralosti. Člověk by měl mít stabilní rodinné vztahy, kariéru a přebírat plnou zodpovědnost za své činy. Toto období je také charakteristické obavou o své životní cíle, které doposud nebyly naplněny a snaha o jejich uspokojení a dosažení. Jedná se o období, kdy jedinec hodnotí svou minulost a představuje si budoucnost dle svých možností. V manželské – partnerské rovině se často objevuje pojem stereotyp. Stereotyp přináší jistotu, ale také pocit nedostatečného emočního uspokojení a pocit prázdnoty, jež může být jeden z důvodů ukončení manželství/partnerství. (Vágnerová, 2007)

Zajímat mě také bude období pubescence neboli věk, ve kterém došlo k rozpadu vztahu rodičů. Zaměřím se na etapu dospívání, jež Vágnerová (2005) věkově vymezuje mezi 11. – 15. rokem života. Jedná se o období, které se projevuje: „*...kolísavostí emočního ladění, větší labilitou, dráždivostí, tendencí reagovat přecitlivěle i na běžné podněty a nárůstem emočního zmatku.*“ (Vágnerová, 2005, str. 340) Hlavním vývojovým úkolem je emancipace od rodiny. Na druhé straně tu rodina poskytuje útočiště a potřebu bezpečí a jistoty v situacích, kdy se jedinec může cítit ohrožený. (Langmeier, Krejčířová, 1998) V souvislosti s rozvodem rodičů může být tato potřeba nedostatečně naplněna.

Rozvod, jak již bylo zmíněno výše, může více či méně ovlivnit životy jedinců, jež si projdou podobnou životní situací. O transgeneračním přenosu dostáváme informace od řady českých autorů. Avšak co se týče transgeneračního přenosu v souvislosti s rozvodem, mnohem více informací získáváme ze zahraničních článků a publikací. Nejvýznamněji do této oblasti zasahuje Paul R. Amato, z jehož tvorby jsem čerpala i ve své bakalářské práci. Amato (1991) poukazuje na řadu dopadů, které si děti z rozvedených rodin odnášejí. Horší socioekonomická úroveň, nižší vzdělání, ztráta rodičovské role v dětství a další důsledky, jež se odrážejí v životě jedince z rozvedené rodiny. (Amato, Keith, 1991) Ve svém dalším výzkumu, kde se již konkrétně zabývá transgeneračním přenosem rozvodu, Amato tvrdí, že potomci, kteří žili v dětství v nestabilním manželství, nebo bylo manželství narušeno během jejich dětství, mají vyšší pravděpodobnost vlastního rozvodu než děti z úplných rodin. (Amato, 1996) Tuto hypotézu nelze zobecnit na každého, kdo rozpadem vztahu svých rodičů projde. Promítá se zde řada proměnných, jež zeslabují riziko rozvodu u těchto dospělých. Z tohoto důvodu mi spíše kvalitativní přístup v rámci výzkumu dovolí zkoumat individuálně a do hloubky téma transgeneračního přenosu v souvislosti s rozvodem.

2 Manželství a rodina jako základní jednotka utvářející naši budoucnost

Rodina jako velký měnící se proces. Murphy (1998) definuje: „...v jakýchkoliv životních podmínkách, je všude na světě považována za základní jednotku solidarity a vzájemné zodpovědnosti.“ (str. 86) Již v úvodní kapitole jsem popisovala, že existuje řada odborných definic, které však ve své podstatě nezachycují úlohu rodiny. Záleží také, z jakého pohledu se na ni díváme. Jinak je vnímána sociology, ekonomy, psychology či pedagogy. Z pohledu potřeb této práce je rodina: „...základním životním prostředím. Nejen že dítě obklopuje, že dítě „je v ní“, ale ona se také do jeho osobnosti promítá, „je v něm“. Odráží se v jeho vlastnostech, vtiskuje svou pečeť do jeho jednání. Dítě je výrazným produktem rodiny.“ (Helus, 2015, str. 199) V následující kapitole představím krátce pojetí rodiny v historii, pro přiblížení kontextu doby, ve kterém vstupovali do svazku rodiče mých respondentů. Zaměřím se na smysl a význam manželství a rodiny z hlediska různých oborů, ale i jednotlivých autorů. Důkladněji popíši současnou podobu rodiny a její funkce v kontextu s cílem práce.

2.1 Od historie po současnost aneb smysl manželství a rodiny

Možný (2008) charakterizuje vývoj rodiny ve třech etapách: tradiční, moderní a postmoderní. Popisuje, že se rodina změnila co do struktury, změnily se její funkce, role. Tradiční rodina byla širší, vícegenerační. V moderní rodině se zachovával typ nukleární rodiny (manželské), tedy otec, matka a jejich děti. (Herknerová, 2017) Na konci druhé světové války se manželství stalo posvátnou hodnotou. Mezi základní znaky této doby patří větší počet sňatků a zřetelně se snižující věk při vstupu do manželství a zvýšení požadavků na tento institut. Považují za důležité rozumět si v oblastech výchovy, financí. Důležité je pro ně citové a sexuální uspokojení, ale také intelekt. (Kraus, 2015) V druhé polovině 20. století se znakem československé rodiny stala rodina manželská. Manželství se stalo všeobecnou normou a atributem společného života partnerů. (Kraus, 2001) V 70. letech na našem území dochází k baby boomu. Rodina začíná být vnímána jako hlavní oblast seberealizace. Manželství se stalo běžnou součástí života každého z nás a jen zřídka o něm v minulosti byli vysloveni pochybnosti. V Československu se tento trend drží a ke změnám začíná docházet až se značným zpožděním, o to intenzivněji a rychleji. (Kraus, 2015) Nastávající doba je dle Murphyho (1998) dobou pochybování a i proto se o smyslu manželství a významu rodiny daleko více mluví a spekuluje o její úloze.

Murphy (1998) přináší svůj skeptický pohled, kde tento institut popisuje jako vychytralou past, celoživotní poddanství, nepřírozený proces. Kritizuje omezení svobody a samostatnosti, úlohy ženy v manželství definuje jako otrokářskou (plození, vaření, uklízení) a muže jako samce, který přichází o možnost lovit a musí být do konce života oddaný pouze jedné ženě. Říká: „...celá instituce manželství odporuje zdravému rozumu.“ (1998, str. 73). Margaret Meadová (In: Plaňava, 1998) již před 50 lety tvrdila, že každý člověk zažije dvě manželství. Jedno pro zplození a výchovu dětí a druhé pro uspokojení vlastních potřeb a potřeb sdílení bytí ve dvou. Matoušek (2003) komentuje naivitu manželů, tedy jejich očekávání, že zamilovanost jim vydrží po celou dobu manželství. Takové představy nám nabízí dnešní moderní společnost. (2003) Matějček (1994): „V dnešní době se vlastně splnil romantický ideál lidstva, lidé se žení a vdávají z lásky. Mnoho manželství na lásce založených se bez lásky rozpadá.“ (str. 18) Dalo by se říci, že dle slov autorů manželství nemá smysl. Tradicionalisté a psychologové se drží důležité role trvalého soužití mezi jedním mužem a ženou, a to především pro budoucí vztahy a osudy dětí z těchto rodin. Manželství a rodinné soužití má i přes jeho absurditu a „pochybných výhod“ (Murphy, 1998, str. 73) ve stále se měnící společnosti význam. Nezpochybnitelný je citový vztah, místo bezpečného místa, jež zajišťují v trvalém soužití dvě osoby. (Kraus, 2001) Rodina by měla být prostorem po pravdivost, upřímnost a otevřenost a také odrazovým můstkem do dalšího životního počínání. (Říčan, 2013) Rodina stojí na počátku všeho a jak popisuje Matějček (1994): „...má tedy možnost ovlivňovat vývoj dítěte v jeho nejcitlivějších fázích. Nejpřírozenějším způsobem a nejvydatněji může uspokojovat základní psychické potřeby dítěte. Je modelem mezilidských vztahů, který si dítě ponese dál do života.“ (str. 16)

2.2 Druhy rodinného soužití a jejich statistická významnost na našem území

V dnešní době máme hned několik druhů rodinného soužití. Masáková (2011) popisuje čtyři základní typy. Rodina úplná neboli rodina manželská, kde figuruje otec, matka a děti. Jedná se o nejznámější a nepřijatelnější typ rodinného soužití, které je stvrzené manželstvím. (Herknerová, 2017) Od počátku 90. let 20. století má sňatečnost klesající trend, o čemž mluví i odborná literatura. V roce 2013 byl zaznamenán nejnižší počet sňatků. Od té doby graf meziročně roste a v roce 2017 dle Českého statistického úřadu se zvýšil o 1,8 tisíce manželství než v předchozím roce. (ČSÚ-2017a) Dalo by se říci, že manželství nabývá na významu.

Ovšem s ohledem na historii, kdy např. v roce 1975 bylo uzavřeno na 97 373 manželství (ČSÚ-2006a) je rok 2017 s počtem 52,6 tisíce manželství chabým nárůstem.

Druhým typem je rodina partnerská. V dnešní společnosti oblíbená a tolerovaná a jedná se ve své podstatě o rodinu manželskou bez formálního stvrzení. Dle Českého statistického úřadu rapidně přibývá počet nesezdaných soužití, který můžeme zjistit průměrným počtem dětí narozených mimo manželství. V roce 1950 představoval průměrný podíl narozených dětí mimo manželství 6,2%. Oproti roku 2016 kdy hranice dosahovala 48,6 %. (ČSÚ-2016b) Například v roce 2009 se každé druhé dítě narodilo mimo manželství. (Kačerová, 2014) Nesezdaná soužití dávají jejich členům větší svobodu, rozpad takového soužití je jednodušší, právně nijak nechráněno, státem nekontrolováno. Problém ovšem nastává, když se takového procesu účastní i děti. (Herknerová, 2017)

Po rozpadu jakéhokoliv rodinného soužití vzniká rodina neúplná. Míra rozvodovosti je v České republice vysoká. V rámci bakalářské práce jsem popisovala, že míra rozvodovosti klesá a v roce 2015 byla nejnižší od roku 2000. (Herknerová, 2017) Nově získaná data nám předkládají meziroční nárůst rozvodovosti o 0,8 tisíce manželství, tedy úhrnná rozvodovost se zvýšila z 45% na 47%. Nejvíce rozvodů převažovalo u manželů s nezletilými dětmi. (ČSÚ-2018) Rozvod v roce 2017 zasáhl o 879 více dětí než v přechozím roce a nejčastěji se jednalo o jedináčky nebo rodiny s dvěma dětmi. (ČSÚ-2017b) Je tedy zřejmé, že rodin bez jednoho rodiče přibývá a to vycházíme pouze z dat rozvedených manželství, jelikož nelze nijak kontrolovat rozpady nesezdaných soužití. (Herknerová, 2017)

Masáková (2001) udává rodinu doplněnou. Další častou formu rodinného soužití, kdy do původní rodiny přichází nový člen a nahrazuje rodiče, který odešel. To dokládají i data z ČSÚ, kdy se meziročně zvyšuje počet rozvedených, jež znovu vstupují do svazku manželského. Při setrvání tohoto trendu by další manželství uzavřelo 42,5% mužů a 40,8% rozvedených žen. (ČSÚ-2017a) To znamená, že původní manželská rodina se rozšiřuje o další členy nově přichozího partnera. Nový „rodič“ pak přichází s nadějí, že zaplní místo původního rodiče, má svá očekávání a zkušenosti, které se snaží uplatnit. Málokdy se taková situace obejde bez problému, o to větších pokud jsou do procesu zahrnuti i děti, jejichž povinností je nového člena či členy přijmout. (Herknerová, 2017)

V rámci diplomové práce se zaměřím na rodinu neúplnou, jelikož mým cílem je zkoumat nenaplněné potřeby rozvedených osob v důsledku nejen jejich, ale i rodinné historie rozvodů.

2.3 Současná podoba rodiny v měnící se společnosti

Celá společnost je v neustálém procesu. Něco vzniká, jiné zaniká nebo se mění. Rodina jako součást dnešní společnosti také reaguje. Někteří autoři hovoří o jejím brzkém zániku, jiní o pouhém vývoji a změně. Jaká je dnešní rodina? Dnešní rodina ztrácí svou ritualizovanou podobu. (Kraus, 2001) Stále více manželství žije, jak se říká na „hromádce“, mladí lidé již nepovažují svatbu za nutnost. Snižuje se stabilita rodiny. V české Republice by při setrvání měř sňatečnosti skončilo 47,2% manželství v roce 2017. Nejčastěji se manželé rozvádějí po 5-9 letech a druhou nejpočetnější skupinou je pak po 10-14 letech trvání manželství. V průměru se manželé rozvádějí po 13,2 letech. (ČSÚ-2017b)

Mění se i struktura rodiny. Omezuje se vícegenerační soužití, avšak přibývá počet rekonstruovaných rodin, neboli jak popisuje Masáková (2011) rodin doplněných. Snižuje se počet dětí, úhrnná plodnost na našem území za rok 2017 činí 1,67 dítěte na ženu. (ČSÚ – 2018) To velmi úzce souvisí s rozvojem antikoncepce a možností naplánovat si rodičovství ve věku, kdy se to matkám hodí. Ubývá tedy neplánovaných nebo nechtěných těhotenství a postoje k umělému přerušení jsou velmi tolerantní. (Kraus, 2001) Na vině je velmi silná emancipace žen, potřeba seberealizace a kariérního růstu. Možnosti cestovat a vzdělávat se. (Herknerová, 2017)

Současná společnost je také charakterizovaná individualismem. To popisuje Katrňák (2011), který tvrdí, že dnešní lidé nelpí na tradicích a zvyklostech naší společnosti. Jsou odpovědní za své činy, sami se rozhodují a stojí za svými názory. Manželství je prostředí, ve kterém mohou ukázat, že dokáží žít i pro druhé, ale na druhé straně se nechtějí měnit. (Herknerová, 2017) Touží po osobní svobodě, svých právech, snaží se být, co nejvíce ekonomicky nezávislý, což se jeví jako problém u žen. V důsledku toho dochází k přerozdělování rolí, což je dalším znakem současné rodiny. Žena se stává živitelem a muž pak zastupuje ženskou část v domácnosti. (Herknerová, 2017) Masáková (2011) komentuje: „*rodiče mohou přitom procházet vnitřním konfliktem mezi poselstvím ze své původní rodiny, kdy byly role jasně vymezené, a hledáním své jiné rodičovské identity.*“ (str. 28)

Zajímavostí je také stále se zvyšující věk při vstupu do manželství. V roce 2017 činil u mužů 32,2 a u žen 29,8, což je v porovnání s rokem 2007 posun u obou pohlaví o zhruba jeden rok. (ČSÚ-2017a) To dokládá také fakt, že narůstá počet osob žijících tzv. single. (Kraus, 2001) Nebo jak popisuje Masáková (2011) lidé zůstávají ve svých orientačních rodinách, zůstávají závislí na svých rodičích, nedokáží se osamostatnit a nejsou připraveni na další vývoj. (Herknerová, 2017) „...*Objevuje se prvek osobnostní nezralosti mladých lidí.*“ (Masáková, 2011, str. 27)

2.4 Základní funkce v rodině se zřetelem k důsledkům jejich neplnění v kontextu rozvodu a jeho transgeneračního přenosu

Manželství je posláním, posláním plnit základní funkce rodiny. Tzn.: „*Utvorit, udržovat i uhájit relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí.*“ (Plaňava, 1998, str. 16) Rodina zajišťuje mnoho funkcí, zabezpečuje své členy materiálně, pečuje o jejich zdraví a vede je ke kulturním návykům ve své společnosti. Předává jim kulturní dědictví, ovlivňuje jejich postoje, chrání je a podporuje. (Kraus, 2001) V následující kapitole představím základní funkce rodiny, které Kraus (2008) definuje takto: funkce biologicko-reprodukční, sociálně-ekonomickou, funkci ochrannou (zaopatřovací, pečovatelskou), socializačně výchovnou, emocionální a funkci rekreační, relaxační a zábavnou. Funkce popíše vzhledem k současným proměnám ve společnosti a nastíním důsledky jejich řádného neplnění v souvislosti s rozvodem a možností jeho transgeneračního přenosu.

Funkce biologicko-reprodukční je důležitá nejen pro jedince, ale i společnost. Na úrovni společnosti se každý stát snaží o zachování svého rozvoje tzv. populační politikou, kde se zaměřují na zvýšení či snížení indexu porodnosti. (Kraus, 2001) V České republice je index porodnosti 1,67 dítěte na ženu, tudíž nedosahuje očekávaného výsledku 2,1 pro udržení populace. Na úrovni jednotlivce se jedná o uspokojení biologické a sexuální potřeby, ale také o potřebu zachování vlastního rodu. V současné době je problémem především potřeba seberealizace a odkládání rodičovství na neurčitou dobu, a s tím také související menší počet narozených dětí. (Kraus, 2015)

Sociálně ekonomickou funkci zabezpečuje rodina velmi významně. Nejenom, že na trhu vystupuje jako spotřebitel, ale je také tvůrcem ekonomických statků a služeb v rámci své profese. Tzv. „lidský kapitál“ je nejmenším, ale také základním zdrojem veškerého bohatství dané populace. (Kraus, 2015)

Sociálně ekonomická funkce může být ovlivněna nezaměstnaností či stále vyššími nároky na životní standard. Vyšší životní standard se po rozpadu manželského soužití zpravidla snižuje, což může způsobit problémy nejen materiální, ale negativně to ovlivňuje i jednání členů rodiny. Amato a Keith (1991) popisují, že potomci z rozvedených rodin často mají nižší vzdělání a méně ohodnocenou práci, než děti z rodin úplných. Především v důsledku toho, že se tito museli dříve osamostatnit a vzdělání odsunout na neurčitou dobu. (Herknerová, 2017)

Funkce zaopatřovací, pečovatelská neboli ochranná je nezbytná především pro děti. Měla by zabezpečit uspokojování jejich základních životních potřeb, zejména pak biologických, hygienických a zdravotních. V dnešní době rodina přejímá více zodpovědnosti za své blízké, než tomu bylo v minulosti, kdy část své zodpovědnosti přebíral stát. Jedná se především o situace, kdy je potřeba se postarat o nemocného, postiženého či starého člověka. Problém poté nastává v rodině neúplné. Jednak chybí finance, které jsou při péči o jakkoliv nemocného člověka potřebné, tak ale i nedostatek času je negativním faktorem. (Kraus, 2015) Benešová (In. Kraus, 2015) komentuje: „...*děti si ve své orientační rodině vytvářejí model pro své budoucí chování v souvislosti s péčí o své rodiče.*“ (str. 42) Dalo by se říci, že ochranná funkce velmi úzce souvisí s funkcí ekonomickou. V době, kdy dojde k rozvodu je jedním z faktorů nízká socioekonomická úroveň, rodina není schopna zaopatřit své děti do budoucna, tzn. naspořit finance tak, aby jejich vstup do světa dospělých byl snadný. Schopnost osamostatnit se, je pro jedince z neúplné rodiny mnohem těžší. (Herknerová, 2017)

Důležitou a lze říci, že naprosto stěžejní roli hraje v rodina v procesu socializace, tedy má funkci socializačně výchovnou. Rodina je první sociální skupinou, která se snaží předávat způsoby chování, učí je osvojovat si základní návyky a přizpůsobovat se životu ve společnosti. Kraus (2001) popisuje: „*Dítě od narození a po celou dobu života v rodině přijímá velmi široké spektrum nejrůznějších informací a aktivně je zpracovává v souladu se svými přirozenými vlohami, biologickými a psychickými potřebami, se svými zkušenostmi, ale i s hodnotovými orientacemi a vzory, jimiž jsou pro dítě především rodiče.*“ (str. 80) V současné době je také velmi silným faktorem změna rolí v rodině, kdy matka finančně zajišťuje rodinu a otec se stará o domácnost. O to horší je pak situace v neúplných rodinách, kdy rodič musí zastat obě tyto role. (Kraus, 2001) Dle Amata a Keith (1991) mají děti z neúplných rodin často potíže s navazováním vztahů, s řešením sporů prostřednictvím kompromisů, jelikož ztratili dennodenní kontakt s oběma rodiči.

V rámci výzkumu v mé bakalářské práci jsem došla k závěru, že v důsledku zaneprázdněných rodičů, kteří neměli v době rozvodu ani v době po rozvodu zájem s dětmi komunikovat, mají respondenti nenaplněnou potřebu dle PBSP sycení (láskou, pozorností) a nedokáží dobře navazovat a udržovat vztahy. (Herknerová, 2017)

Mezi předposlední funkci Kraus (2008) řadí jedinou nezastupitelnou funkci, funkci emocionální. Emocionální funkci nelze nahradit v uspokojivé míře jinou institucí. (Kraus, 2011) Rodina pro dítě vytváří citové zázemí, pocit bezpečí a jistoty a pocit lásky. V důsledku rozvodu jedinci mohou ztratit pocit bezpečí a jistoty, o čemž pojednávám i v rámci své bakalářské práce. Dotazovaní uvádějí, že bytí v disharmonickém prostředí v důsledku nekonečných hádek má vliv právě na jejich potřebu cítit se doma v bezpečí. S tím souvisí také nedostatečně naplněná potřeba podpory, kdy respondenti dokládají, že se obávají vlastní budoucnosti a odnášejí si z těchto rodin pocit nejistoty. (Herknerová, 2017)

Poslední funkce rekreační, relaxační a zábavná je ovlivňována především časem, který rodiče stráví s dětmi. Jakým způsobem ho využívají a jakým zájmovým činnostem se věnují. (Kraus, 2008) V období rozvodu je patrné, že čas, finance, ale i aktuální psychický stav, mohou tuto funkci velmi negativně ovlivňovat.

3 Rozpad rodiny jako událost, která rodinu zachrání nebo negativně ovlivní na celý život

Dle Občanského zákoníku 89/2012 Sb. může být manželství rozvedeno: „...*je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení.*“ (§755 odst. 1 OZ) Rozvod můžeme dle Matějčka a Dytrycha (2002) také považovat za: „...*základní sanační opatření.*“ (2002, str. 39) Což znamená, že by měl rozvod rodičů zamezit opakovaným konfliktům mezi manželi, celkově zlepšit prostředí v rodině a oprostít ho od nekonečných hádek a stresových situací s tím spojených. Umožnit dýchat a rozvíjet novou budoucnost rodiny. Na druhé straně také popisují, že rozvod je: „*období naplněné stresem a frustrací důležitých lidských potřeb. Je to období, jehož důsledky mohou ovlivňovat účastníky rozvodu po celý další život.*“ (2002, str. 39) Rozpad rodiny ovlivňuje jedince z hlediska sociálního, etického, mravního, emočního i psychického. (Matějček, Dytrych, 2002) Kreidl a Hubatková (2012) dodávají, že: „*Rozvod je obecně považován za výrazně nepříznivou životní událost, která se odráží snad ve všech oblastech individuálního lidského života.*“ (2012, str. 146)

V kapitole o rozpadu rodinného soužití budu nejprve pojednávat o příčinách rozvodu, tedy popíši vlivy, které negativně působí na jedince a následně mohou být jednou z příčin rozpadu rodiny. V druhé části kapitoly se zmíním o dopadech rozvodu na dospělé, jelikož právě tito jsou předmětem mého výzkumu, a proto považuji za důležité popsat reakce, jimiž si bezprostředně po rozvodu procházejí. Ve třetí části pak neopomenu na následky rozvodu na děti, jež posuji z hlediska věku i pohlaví. Tyto dopady rozdělím na reakce krátkodobé a dlouhodobé, jež jsou podstatnou částí vzhledem k cíli práce.

S ohlédnutím do historie bylo manželství na Západě a dalších částech světa považováno za nezrušitelné. Rozvod byl v těchto dobách povolen velmi omezeně. Od 60. let 20. století se situace ohledně rozvodů usnadnila a my už se můžeme jen ptát, zdali tak dobře učinila. (Giddens, 2013) Odpovědí na otázku, proč se rozvod stal běžnou záležitostí je několik a v následujících odstavcích je představím.

3.1 Působení společenských změn a vliv osobní historie jako příčiny rozpadu rodiny

Co způsobuje, že manželství je trvale a hluboce rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení? Jedním z důvodů může být vliv společnosti. Většina nám známých společenských seskupení rozvod umožňuje, až na oblasti kde je silná víra v křesťanství. Bůh věřícím přikazuje, nerozlučovat to, co spojil. (Matoušek, 1997) Dnes je manželství uzavíráno již s vědomím, že ho lze snadno ukončit. Je to společností tolerované či dokonce to můžeme považovat za moderní. Avšak jak popisuje Smith (2004) narůstá vědomí, že se rozpad manželského soužití silně dotýká i dětí, jež v rodině žijí.

Pokud se znovu ohlédneme do historie, zjistíme, že v mnoha starších společenstvích budoucího partnera vybírali rodiče svým dětem dle jasných pravidel, která i následně zamezovala možnosti rozvodu. V moderních společnostech je tento fakt nepředstavitelný a mnozí by to považovali jako silný zásah do jejich soukromí. (Matoušek, 1997) Dnes se již tolik nezakládá na stabilitě manželství, ale mnohem důležitější je pro oba manžele společná láska, sexuální vztahy a celkové citové uspokojení. (Smith, 2004)

Dalším faktorem, který ovlivňuje rozvodovost je tempo společenských změn. Změna rodičovských rolí, a to především kvůli změně společenského postavení žen. Ženy jsou v dnešní době díky aktuálnímu trhu práce nezávislé na svém manželovi, a tudíž očekávají rovnocenné postavení v rodině. (Smith, 2004) Může také dojít k tzv. přerozdělení rolí, kdy žena zajišťuje domácnost po finanční stránce, kdežto muž o ni pečuje a zastává činnosti typicky ženské. Změna těchto rolí může způsobit řadu problémů, a to především z toho důvodu, že tito rodiče byli vychováni v době, když muž a žena (matka a otec) měli tradiční role a mohou tak procházet: „...vnitřním konfliktem mezi poselstvím ze své původní rodiny, kdy byly role jasně vymezené, a hledáním své jiné rodičovské identity.“ (Masáková, 2011, s. 28) V neposlední řadě pak již zmíněná teorie individualismu v kapitole Současná podoba rodiny, může být jednou z příčin rozvodu.

Pokud bychom chtěli najít konkrétní příčiny, jež rozvedly mnohá manželství, můžeme nahlédnout do statistik, kde se ovšem dozvíme, že nejčastěji manželství končí kvůli odlišnosti povah, názorů a zájmů a představě manželů o jejich budoucím životě. (Herknerová, 2017)

Novák (2000) již podrobněji a konkrétně vypisuje důvody, jež jsou příčinou rozpadu manželského svazku. Zařazuje sem nevěru ze strany obou partnerů, nespokojenost v sexu, nedostatek tolerance, hrubé jednání partnera, odlišné názory na trávení volného času, finanční hospodaření, neplodnost či žárlivost.

Mezi prediktory rozvodu řadí Možný (2008) také věk při vstupu do manželství. Popisuje, že pokud jedinec vstoupí do manželství před 19. rokem života jedná se o nejsilnější prediktor pro následnou neúspěšnost v manželství. V době Československa měla republika jeden z nejnižších věkových průměrů od uzavření prvního sňatku. Matějček a Dytrych (2002) tento fenomén popisuje z několika důvodů. Jednak bylo manželství jedinou možnou změnou v životě jedince, jelikož v této době nebyla možnost seberealizace, ať už v kariéře, vzdělání či možnosti cestování. Mnoho manželství, jež vzniká v nízkém věku partnerů, je uzavíráno pod tlakem z důvodu gravidity partnerky. Pak také a z hlediska dosažení cíle práce podstatné je, že mladí lidé často zakládají své rodiny, aby mohli uniknout ze své orientační, nefunkční či rozvrácené rodiny. (Matějček, Dytrych, 2002)

Rozpad rodinného soužití může být také ovlivněno vlivy z dětství. Smith (2004) popisuje: „*Všichni si do nového vztahu přinášíme jisté zkušenosti z dětství, ať už opakujeme zažité modely, snažíme se je neopakovat, nebo chceme naplnit potřeby, které nebyly v dětství uspokojeny.*“ (str. 17) To znamená, přebíráme, neboli můžeme transgeneračně opakovat rozvodové chování v rodině, o čemž budu pojednávat v následujících kapitolách.

3.2 Dopady rozvodu na samotné aktéry a možnosti vyhnout se transgeneračnímu přenosu

Dopady rozvodu jsou velmi často diskutovaným tématem a to především směrem k dětem. Následky rozvodu pro děti je jistě důležité zmínit, ale jakým způsobem reagují na rozvod rodiče? Rodiče, jež jsou za rozvod zodpovědní, procházejí také těžkou životní situací, a právě úspěšné vyrovnání se s ní, zlehčuje i dopady rozvodu na děti. V následující kapitole popíši fáze rozvodu, jimiž si rodiče procházejí, některé reakce a problémy které často po rozvodu nastávají a v neposlední řadě se pak zmíním o možnostech, jak rozvod zvládnout lépe nejen pro sebe, ale i své děti.

Matějček a Dytrych (2002) popisuje tři obecná stádia vedoucí k rozvodu. V první řadě se jedná o manželský (rodinný) nesoulad. Z laického pohledu by se mohlo jednat o běžné neshody v manželství, kdy jedinci nejsou schopni nebo mají sníženou schopnost řešit problémy za pomoci kompromisů. Toto stádium pokud s tím manželé dále nepracují, přechází v manželský (rodinný) rozvrat. Zde se jedná již o vážnější narušení některých rodinných funkcí, které mohou vyústit v určité fázi v rozvod. Rozvod je již pak konečnou fází manželství, kam po podání návrhu na rozvod vstoupí i úřední instituce jako jsou soudy, právníci atd. (Matějček, Dytrych, 2002)

Konečná fáze manželství bolí i rodiče. Pro většinu z nich představuje velmi náročnou životní zkoušku. V první fázi se často dostavuje střídání nálad, od povznesené až po hlubokou depresi. Rodiče také uvádějí: „*sníženou pracovní výkonnost, neschopnost soustředit se, zdravotní obtíže, úzkost, podrážděnost a poruchy spánku.*“ (Teyber, 2007, str. 18) Dále dodávají nejistotu v milostném vztahu a u mužů je častá sexuální dysfunkce. Někteří rodiče jsou také více náchylní k sociálně patologickým jevům (kouření, alkohol, drogy). První fáze rozvodu je dle Teybera (2007) nejbolestivější pro ženu (matku). Zajímavostí je, že dvě třetiny rozvodů iniciuje matka, ačkoliv obecně rozšířená představa je, že matky se snaží vztah spíše udržet. Matoušek (1997) to vysvětluje takto: „*Ženy jsou rodinným soužitím stresovány více než muži, jsou v rodině více emočně angažovány než muži, proto reagují na konflikty častěji rozvodovým návrhem.*“ (str. 118) První fáze může trvat několik měsíců, ale i 2 – 3 roky. V dnešní době, kdy je rozvod prakticky běžnou záležitostí, lidé často očekávají, že se s tím také snadno vyrovnají. Rodiče by si tedy neměli stanovovat nereálné cíle a dopřát si dostatek času na adaptaci, získání sebedůvěry a sebeúcty. (Teyber, 2007)

V druhé fázi, kdy se počáteční napětí urovná, dochází k novému rodinnému uspořádání, často spojené se změnou bydliště, zaměstnání či celkové změně životního stylu. Rodiče v této fázi často vstupují do nových vztahů. Je důležité si v této fázi být vědomi dětí, které jsou do procesu zahrnuty a na všechny zmíněné změny je dostatečně připravit. Třetí fáze je charakteristická dosažením stability celé rodiny. To znamená, že rodiče i děti nabývají většího pocitu jistoty a stabilizují se vztahy i s novými partnery. (Teyber, 2007)

Amato (2000) ve své studii popisuje řadu negativních dopadů, se kterými se rozvedení potýkají. Mezi ně můžeme zařadit zhoršenou psychickou pohodu, lidé po rozvodu jsou méně šťastní a spokojení se svým životem. Mají více zdravotních problémů a je u nich zaznamenána vyšší míra úmrtnosti. Dále jsou také více sociálně izolováni, než lidé žijící v manželství. S tím může souviset také negativní dopad na ekonomickou situaci rozvedených, a to především pro ženy, jež po rozvodu ztrácejí tradičně živitele rodiny a musí se o finanční situaci postarat samy.

Amato (2000) také dále zmiňuje, že rozvod nemusí mít vždy pouze negativní dopady. Ženy často vykazují větší sebedůvěru a pocit jistoty, zlepšení vývoje jejich kariéry, společenského uplatnění a radosti ze života. Muži jsou zase lepší v navazování mezilidských vztahů. V celkovém souhrnu však sledujeme více negativních dopadů rozvodu, než pozitivních důsledků, které může rozvod na jedincích zanechat. Existuje řada způsobů, jak rozvod zvládnout lépe nejen pro rodiče, ale především pro své děti. Tyto způsoby následně představím.

Rozvod přináší řadu změn, se kterými se musí potýkat všechny zúčastněné strany. Jak si tedy vzájemně pomoci, aby se tato obtížná situace zvládla a nezanechala po sobě dlouhodobé následky? Nejdůležitější je komunikace. Komunikace mezi rodiči a snaha o vzájemnou domluvu. Komunikace s dítětem přiměřeně jeho věku, o svých i jeho pocitech. Bezprostředně po rozvodu se snažit o zachování zvyků, které v rodině jsou. Neměnit životní návyky ze dne na den, ale postupně dítě připravovat a adaptovat je na novou situaci. Snažit se o posílení vztahu i s druhým rodičem, neuchylovat se k zavržení, a tedy nezpůsobit syndrom zavrženého rodiče. (Špaňhelová, 2010) Neparentifikovat své dítě, to znamená nepředávat roli odejitého rodiče, a neudělat z dítěte malého dospělého, jež musí uspokojovat příliš mnoho potřeb a povinností dospělých. (Teyber, 2007) Pokud si rodiče tzv. zachovají vědomí rodičovství, budou vzájemně spolupracovat, se svými dětmi komunikovat, pak rozvod nemusí mít dopady na jejich děti, jež budu popisovat v následující kapitole.

3.3 Bezprostřední následky rodičovského rozvodu se zřetelem k věku a pohlaví dítěte

Důležitou kapitolou pro potřeby této práce jsou právě dopady, které rozvod může způsobit. Tyto následky můžeme rozdělit na krátkodobé a dlouhodobé. Krátkodobé jako projevy dětí bezprostředně po rozvodu a dlouhodobé vyznačující se jako velmi negativní pro budoucnost jedince a tedy i možnosti transgeneračního opakování rozvodového chování. V následující kapitole bych se ráda zaměřila na typické reakce dětí v době rozvodu, a to z hlediska jejich věku a pohlaví, jelikož se v rámci výzkumu budu zabývat starším školním věkem, ale neopomenu ani vnímání rozdílů mezi pohlavím u vlastního rozvodu, ale i rozvodu rodičů dotazovaných respondentů. Detailněji se pak zaměřím na dlouhodobé následky rozvodu, jež jak bylo zmíněno, mohou mít souvislost s transgeneračním opakováním rozvodu.

V předkládané diplomové práci bylo již několikrát zmíněno, že rozvod má řadu negativních dopadů na všechny účastníky rozvodového řízení. Důsledky rozvodu nemusí být vždy rozpoznány bezprostředně, ale mohou se projevovat v chování jedince až v období puberty a následky jsou často vnímány po celý život. (Matějček, Dytrych, 2002) Ve zmíněné definici Dunovského, Dytrycha a Matějčka (1995) stojí, že dítě je poškozováno rozpadem rodiny bez ohledu na jeho věk. V každém věkovém období dítě vnímá konflikty a následný rozpad rodiny s různou intenzitou, avšak vždy má rozvod na dítě vliv, ať už velkou či malou měrou. Dle Teybera (2007) mnoho dětí považuje rozpad rodiny za jedno z nejbolestivějších okamžiků v jejich životě. Protože je v rodině přítomno mnoho konfliktů v prostředí, ve kterém žijí, nepůsobí na děti pozitivně, rozvod rodičů si nepřejí.

Mezi nejčastěji projevované reakce patří hněv a smutek, což je také typické pro děti v předškolním věku. Často u těchto dětí dochází k regresi, kdy se tzv. stávají mladší a vracejí se k chování nepřiměřenému jejich věku. Cučají si palec, vracejí se k dudlíku, požadují krmení. Snaží se o pozornost, jelikož mají opodstatněnou obavu, že když je opustil jeden rodič, může i ten druhý. V mladším školním věku je velmi typická plačtivost a touha po rodiči, který odešel. Děti v tomto věku často mívají pocit, že je druhý rodič odmítl, což způsobuje sníženou sebeúctu, depresi a často i zhoršenou školní výkonnost. (Teyber, 2007)

V předkládané diplomové práci se budu podrobněji zabývat starším školním věkem, jenž je předmětem mého výzkumu. V období staršího školního věku je rozvod pro dítě velmi obtížnou situací. Často bývá hlavní reakcí hněv a vztek. Právě rozzlobenost na jednoho z rodičů, může být předpokladem pro vznik syndromu zavrženého rodiče. Dítě je často zapleteno do nepřátelských konfliktů rodičů, a pokud si tito pro dítě významní jedinci nezachovají vědomí rodičovství, to znamená, aktivně dítě podporují v nenávisti k druhému, může to způsobit neblahé dopady na vztah s jedním z nich a tedy ztrátu jedné rodičovské role. Dalším typickým projevem je problémové chování, které nejčastěji dopadá na bedra matky, jež má dítě v péči. (Teyber, 2007) Neukázněnost, impulzivita a uvolnění hranic, jež jsou jedním z typických dopadů po rozvodu. V rámci mé bakalářské práce jsem uvedla, jak u třech z pěti respondentů došlo k nenaplněné potřebě limitů, tedy k přílišnému uvolnění hranic ze strany rodiče, který měl dítě v péči. Důsledkem je přílišná zaměstnanost a starost o zajištění domácnosti a tedy nedostatku času věnovat svou pozornost a péči dítěti. (Herknerová, 2017)

V období dospívání jedinci reagují různě a je známo, že se s rozvodem rodičů, také snadněji vyrovnávají, než mladší děti. Dospívající se snaží osamostatnit a spíše se od konfliktního vztahu mezi rodiči distancují. Jdou si za svými cíli a zaměřují se na svou budoucnost. (Teyber, 2007) Právě budoucnost je však obavou a mají řadu pochyb o svém vlastním manželství. Strach z budoucnosti můžeme obecně považovat jako jeden z dopadů rozvodu. Součástí mé bakalářské práce byla také otázka, jakým způsobem respondenti – mladí dospělí, pohlíží na budoucnost vlastního manželství. Všichni respondenti souhlasně odpověděli, že chtějí žít v manželství, přejí si pro své děti mít harmonickou rodinu, ale mají obavy o udržitelnost jejich vztahu a následné možnosti rozvodu vlastního manželství. (Herknerová, 2017)

Považuji za důležité zmínit, jakým způsobem reagují děti na rozvod z hlediska pohlaví. Odborná literatura hovoří o tom, že chlapec i dívka reagují odlišně, ovšem velmi záleží, v jakém věkovém období se nachází. Ze statistik vyplývá, že nejčastěji děti po rozvodu zůstávají v péči matky a to je právě kámen úrazu především pro chlapce. Ze studie Wallersteina (1998, in Smith, 2004) se můžeme dozvědět, že chlapci se s rozvodem vyrovnávají hůře, než dívky. Jiné výzkumy na toto téma údajný fakt nepotvrdili. Je však pravdou, že po rozvodu, v případě že se dostanou do péče matky, chlapcům chybí role otce a tedy představa muže.

Svou mužnost poté prezentují agresivním chováním, vzhledem k tomu že nemohou projevit smutek z otcova odchodu, kvůli obecné představě že muž je silný a nepláče. „*Pokud okolí nerespektuje jeho mužskou identitu, je takřka nemožné, aby respektoval sám sebe.*“ (Smith, 2004, str. 36) V mé bakalářské práci byla vidina odcházejícího otce pro respondenty - muže velmi bolestivá. Avšak z výsledků výzkumu nemohu říci, že trpěli pouze chlapci, ale i dívky vykazovaly ztrátu otce, jako podstatnou i pro jejich budoucnost. (Herknerová, 2017)

Co se týče dívek, ty rozchodem svých rodičů trpí především v období puberty. Prochází silnými emocemi, které jsou často umocněny konfliktním vztahem s matkou. O to hůře pokud se do toho přidávají i problémy s milostnými vztahy. Dívky se snaží nahradit roli otce, získat lásku a pocit jistoty od muže, a to často ve velmi nízkém věku. Respondentky v mé bakalářské práci popisovaly, že jim role otce chyběla, postrádají ji v oblasti partnerských vztahů a to tedy má silný vliv na jejich budoucnost. (Herknerová, 2017)

3.4 Dlouhodobé následky rodičovského rozvodu

Dle Teybera (2007) řada studií mluví o dlouhodobých reakcích dětí z rozvedených rodin takto: „*...dvacet pět procent z nich je úspěšných, kolem padesáti procent má střídavé úspěchy a neúspěchy a asi dvacet pět procent zápasí se závažnými, přetrvávajícími problémy.*“ (str. 17) Příčin je dle Teybera (2007) hned několik. Někteří jedinci v sobě uchovávají hněv na rodiče, který je opustil. Odmítají ho, ale zároveň jim chybí. Jiní si zase pro svou rodinu přejí opak a až nereálně si idealizují a přejí úplnou a šťastnou rodinu. Mají zvýšené obavy ve vztazích, nemají pocit jistoty a bezpečí.

Z této oblasti přichází nejvíce výzkumů od zahraničního autora Paula R. Amata, který se zabývá nejen dopady rozvodu, ale také zasahuje i do oblasti dopadu důsledků vlivu transgeneračního přenosu rozvodu, o čemž budu podrobněji pojednávat v jedné z následujících kapitol. V předkládané části některé dopady představím a porovnáám s výsledky mého mini výzkumu v rámci vlastní bakalářské práce.

Amato a Keith (1991) přichází s myšlenkou, že lidé z rozvedených rodin jsou na tom v mnoha ohledech hůře, než lidé pocházející z úplných rodin. Rozvod rodičů ovlivňuje jedince v několika oblastech. Jedinci z rozvedených rodin často ekonomicky strádají. Ihned po rozvodu většinou dochází k dramatickému poklesu životní úrovně matky.

Matka stávající se v mnoha případech samoživitelem, musí shánět prostředky na finanční zajištění celé rodiny. (Amato, Keith, 1991) Nejenomže ekonomické strádání má dopad na vzdělání dětí, ale potřeba matky zajistit finanční zdroje, ji omezuje v čase, který s dětmi může trávit. Respondenti v mé bakalářské práci reflektují, že nebyli dostatečně syceni láskou a podněty, v rodině vzájemně nekomunikovali a tudíž neměli prostor vyjádřit své emoce a potřeby. Dnes mají problém s navazováním partnerských vztahů. (Herknerová, 2017)

Nedostatek času jednoho z rodičů po rozvodu se jeví jako problém v řadě dopadů. Po odchodu jednoho z rodičů, dochází k narušení rodinné struktury a tedy ztráty jedné rodičovské role, nejčastěji otce. Dětem poté chybí vzor, ze kterého by se měly učit sociálními rolím, které budou v životě zastávat. (Amato, Keith, 1991) Role otce v mém výzkumu úplně chyběla u dvou z pěti respondentů, kteří také dokládají, že v jejich životě otec nehraje žádnou významnou roli. Avšak dle Pessa (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009), pokud dítě nemá fyzicky ani v mysli vytvořené bezpečné místo, může pak mít pocit, že nikam nepatří. S tím souvisí i nenaplněná potřeba podpory, jelikož otec, který se nevěnuje a nestará, tzn., neposkytuje dostatek podpory, může u těchto jedinců vybudovat strach z budoucnosti a navázání pevného partnerského vztahu. To dokládá i studie Judith S. Wallerstein (2000), která tvrdí, že děti z rozvedených rodin nezískaly to, co si jiné odnesly z rodinného soužití. Nepoznaly, jak muž a žena vzájemně spolupracují, řeší konflikty a vychovávají v rodině, všeobecně jak se dá žít jako pár. (Wallerstein, 2000)

Rovněž pak jako důsledek přílišné zaměstnanosti matky a nezáměru otce může být ovlivněn i dohled nad dětmi. Často dochází k uvolnění hranic a pravidel, která byla v úplné rodině nastavena. Rodiče nemají čas pomáhat dětem se školou, tudíž se zhoršuje i školní prospěch. Děti z rozvedených rodin využívají této doby svobody a nekontrolovatelnosti. Z mého výzkumu vychází, že u některých respondentů došlo k rozvolnění hranic, ke ztrátě autority a tedy jak popisuje Pessa (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009), tito jedinci mají sklony k neohleduplnému jednání a svých činů si následně nejsou vědomi.

Dalo by se tedy říci, i díky zahraničním výzkumům a odborné literatuře, že jedinci z rozvedených rodin vykazují horší výsledky, než děti žijící trvale v úplné rodině. Avšak na závěr musím podotknout, že velmi záleží na individualitě každého jedince.

Pro některé děti může být rozvod závažným stresorem, kdežto pro někoho je to bezvýznamná událost či dokonce se v životě jedince může projevat i v pozitivním slova smyslu. (Amato, 1994) Z vlastního výzkumu bych však uvedla, že respondenti vykazovali negativní dopady, a to především na pěti základních vývojových potřebách dle metody PBSP, i když ne v plné míře. (Herknerová, 2017) V následující kapitole, v souvislosti s cílem diplomové práce, tyto potřeby představím.

4 Naplňování potřeb jako významný atribut vývoje osobnosti

V první kapitole jsem potřeby definovala dle Švancary (1979) takto: „...vyznačují se prožíváním nedostatku nebo nadbytku podnětů, prožíváním žádoucnosti něčeho nebo tendencí k provedení určité akce.“ Prokešová (1997) definuje pojem potřeba podobně: „Je prožívaný nebo pociťovaný nedostatek něčeho důležitého ve vývoji, vede k činnosti, překonávající tento nedostatek.“ (str. 74) Popisuje, že se jedná o vlastnost, která má své aspekty biologické, psychické a sociální. Tato vlastnost je definována určitým vztahem jedince k prostředí, který je charakterizován závislostí na konkrétních životních podmínkách. Tyto podmínky jsou jedinci vyhledávány a prožívány jako stav nedostatku či nasycení. (Prokešová, 1997) Jaká je tedy úloha potřeb v rodině? Matějček (1994) říká, že uspokojování potřeb je to, co dělá rodinu rodinou. Nejpřirozeněji se zde uspokojují základní psychické potřeby dítěte. Avšak nejedná se pouze o jednostranné působení: „Děti svou existencí a svým soužitím s rodiči stejně tak přirozeně a účelně uspokojují psychické potřeby svých dospělých vychovatelů.“ (Matějček, 1994, str. 25)

V následující kapitole bych ráda uvedla druhy potřeb dle důležitosti a primární potřebě je naplňovat z poznatků různých autorů. Dále bych se konkrétně zaměřila na psychoterapeutickou metodu PBSP, kterou krátce popíši jako terapii, a o to důsledněji se pak budu zabývat pěti jejími základními vývojovými potřebami, to jest: místa, bezpečí, sycení, podpory a limitů a to vzhledem k výzkumnému záměru mé práce. Tedy zaměřím se nejen na saturaci těchto potřeb v dětství, ale i v době rozvodu v dospělosti a jejich možné souvislosti s rozpadem vlastního vztahu a rodinnou historií.

Říčan (2009) definuje potřeby jako motivy primární a sekundární. Primární motivy popisuje jako základní a biologické, jež jsou součástí každého jedince. Šámanková (2011) dodává, že bez naplnění těchto potřeb člověk nemůže dlouho žít. Sekundární motivy dle Říčana (2009) jsou psychologické a vycházejí z primárních motivů. Jsou: „sociální, získané, naučené, kulturní.“ (Šámanková, 2011, str. 19) Tedy jsou to potřeby, jež souvisí s uplatněním člověka ve společnosti. (Šámanková, 2011) Výše zmíněné navazuje na teorii Abrahama Maslowa, který tvrdí, že nejprve musí být uspokojeny potřeby nižší (primární) a až poté má jedinec sílu naplňovat potřeby vyšší (sekundární). Tato nejznámější teorie potřeb není nikterak podložena důkazy, avšak je stále všeobecně uznávána a předávána jako jedna z nejdůležitějších. (Šámanková, 2011)

Každý autor přistupuje k potřebám z hlediska důležitosti v životě člověka. Například Viktor Emanuel Frankl za nejdůležitější lidskou potřebu považuje hledání smyslu života, Alfred Adler popisuje jako hlavní potřebu začlenit se do společnosti, potřebu sounáležitosti, sebeuplatnění a sebeprosazení. Sullivan je zastáncem toho, že k základním lidským potřebám patří uspokojení a potřeba bezpečí. Potřeba uspokojení je: „...*spíše biologická, je zaměřená na redukci intenzity fyziologických potřeb (hladu, sexu aj.), druhá je spjata s interpersonálními vztahy a směřuje k vyhnutí se nejistotě a úzkosti.*“ (Kratochvíl, 2012, str. 47)

Vzhledem k výzkumnému záměru mé práce však považuji za nejsrozumitelnější pojetí potřeb dle psychoterapeutické metody PBSP. Zde je nejdůležitější potřebou a cílem člověka: „...*dospět ve zralého a šťastného člověka.*“ (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009 str. 60) Docílit onoho cíle lze po naplnění pěti základních potřeb, a to na třech vývojových úrovních, ve správném čase, správným způsobem a se správnými lidmi. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) V následující kapitole krátce představím teoretický rámec PBSP a podrobně popíši saturaci potřeb v souvislosti s cílem této práce.

4.1 Teoretický rámec PBSP

Řada systémů, oborů a škol pojímá a pevně si stojí za vlastními definicemi různých pojmů vztahující se k osobnosti člověka. Velmi se zabývají teoretickým hledáním a filozofickými formulacemi, jež vymezují daný obor. Metoda PBSP se právě v tomto ohledu liší. Teorie není cílem, prostředkem ani nástrojem. Teorie PBSP si zakládá především na praxi a až na základě zkušeností z přímé práce s klienty utvářejí: „...*systematický pohled na vývoj osobnosti a na elementy osobnosti a světa, ve kterém žijí.*“ (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, str. 35)

Dle Pessa podléhá každý člověk informacím, jež jsou uloženy v našich genech. Náš genetický kód „ví“, co má k dispozici, ale prostřednictvím významných druhých informací se musíme naučit, jak s těmito dispozicemi zacházet a realizovat tak sami sebe. Během našeho vývoje se snažíme naplnit, co nejlépe smysl naší existence, a tedy máme touhu a vášeň žít, předat život dál a být šťastný. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) Právě rodiče jsou ti, kteří nás učí žít: „...*jsou interaktivními nositeli raných zkušeností formující rozvoj genetického vkladu dítěte.*“ (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, str. 37) Bowlby ve své teorii attachmentu zdůrazňuje, že umístění člověka do vztahové sítě má pro něj zásadní význam.

Proto schopnost navazovat bezpečné vztahy nese na svých bedrech prvotní pečovatel, což je nejčastěji matka. (In: Pessa, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) Jak již bylo zmíněno, jedním z hlavních účelů života je být šťastný. V této oblasti jsou opět významní rodiče, jež rozhodují, neboli jsou zodpovědní za to, jak naplňovali naše potřeby v dětství. To znamená, zdali žijeme šťastný život v nedokonalém světě nebo jsme během svého vývoje byli zasaženi traumaty, nedostatky, strachem či ztrátami. Dále Pessa definuje dvě energie, a to moc tvořit a moc ničit. Tyto hybné síly motivující osobnost, musí být dětem předány, měly by být schopny je ovládat, přijmout a modulovat prostřednictvím správné interakce. Pokud rodiče zvládnou limitovat tyto dvě energie, mohou být využity pro naplnění smyslu života. V opačném případě může docházet k: „...*explozivním projevům či dalším patologickým systémovým obtížím.*“ (Pessa, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, str. 39) Mezi další základní pojmy, které patří k lidskému životu, jsou tak zvaná tři spojení. První spojení je se sebou samým. Je důležité, aby člověk znal všechny stránky své osobnosti a žil s nimi v souladu. Zde je opět zapotřebí, aby dítě žilo v prostředí, ve kterém je přijímáno, a tedy spojení s druhým člověkem. Spojení s ostatními lidmi nám pomáhá ve vývoji sebe sama, a pokud je tohoto dosaženo: „...*máme dle Pessa větší šanci prožít spojení s univerzem a s vibrujícím kosmickým řádem.*“ (Pessa, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, str. 41) Něčím, co nás přesahuje a dává člověku řád, spravedlnost a správnost. Poslední definuje Pessa tři základní posláním, díky nimž může jedinec, jeho potomci, ale i celé společenství přežít: posláním pracovat, milovat a prosazovat spravedlnost. (Pessa, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) Na závěr by se dalo říci, že pokud je člověk veden milujícími a zralými rodiči žije naplněným životem, v harmonii a rovnováze. Tedy je dle předchozích kategorií šťastný, uspokojený, vidí smysl své existence a je ve spojení s ostatními.

4.2 Význam saturace základních vývojových potřeb dle PBSP

Optimální podmínky vývoje jsou založeny na vztahu s významným druhým, jež od počátku našeho života a v celém jeho průběhu naplňuje naše potřeby. Člověk je poté schopen dosáhnout cíle dospět a mít v dostatečné míře naplněných všech pět základních vývojových potřeb. Proces naplňování potřeb nazývá Pessa (Pessa, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) jako princip tvaru a protitvaru. Na počátku máme jakousi potřebu, jež se nazývá tvar. Prostřednictvím našeho chování projevíme touhu po dosažení naplnění a prostřednictvím interakce neboli ve spojení s druhými potřebami dosáhneme (protitvar). Dále dochází k uspokojení a uložení významu do paměti jedince.

Pro vývoj člověka je rozhodující způsob, jak byly naše potřeby naplňovány a následně uloženy do naší paměti. V případě nedostatečně naplněné potřeby je záznam uložen a následně může ovlivňovat myšlení a citění jedince. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009)

Pesso naplňování potřeb rozlišuje do tří fází, do tří vývojových úrovní. Na tzv. doslovné naplňování potřeb, jež je považováno za základní a řadíme sem činy materiálního a fyzického charakteru. Jako příklad Pesso (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) uvádí, syčení a krmení, konejšení a nastavování hranic. Na symbolické úrovni, jež děti v raném věku příliš nerozlišují od doslovného naplňování potřeb, Pesso zařazuje podporu, ochranu, místo v mysli i srdci, citové přijetí a definování limitů. Dosažení autonomie jako třetí fáze je popisována jako schopnost naplňovat a uspokojovat své potřeby svépomocí, díky předchozí péči významných druhých. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009)

4.2.1 Potřeba místa nejen v mysli i srdci našich významných druhých

Jako první a významnou uvádí Pesso potřebu místa. Člověk dle Pessa chce být šťastný, je to smyslem a cílem jeho života. Učinit tak může, pokud je součástí světa, je přijímána a respektována jeho existence. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) Prvním místem jedince je děloha matky. Nasycení této potřeby se týká velmi raného vývoje dítěte, a proto i prenatální období je pro jedince zásadní. Nejen fyzické zajištění prostoru, bytí na konkrétním místě, ale důležité je přijetí i myslí a srdcem, již v době těhotenství a následné doby po porodu. Pesso dodává: „*Abychom našli místo ve světě své mysli, je nutné, abychom nejdříve existovali v mysli někoho druhého.*“ (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, str. 69) To znamená, že pokud matka prožívá bezstarostné těhotenství, dítě se v její děloze cítí bezpečně, bude se pak dobře cítit i sám v sobě. Pokud je dítě v mysli matky, tedy i na symbolické úrovni byla potřeba místa dobře saturována, dítě se cítí dobře samo v sobě a může mít domov kdekoli na světě.

Potřeba místa nemusí být vždy správně saturována. Takový člověk má pocit, že nemá své doma nikde, nemá zapuštěné kořeny a není schopen se usadit. Může inklinovat ke snění a bytí v nadpozemském světě. Míří k Bohu a hodnotám, jež ho přesahují. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) Tito jedinci mají problém s hledáním a budováním vlastního domova. Velmi trpí ztrátou zaměstnání, domova či přátel nebo partnera. (Šámanková, 2011)

V důsledku rozvodu může a nemusí být potřeba místa saturována správně. Výzkum v mé bakalářské práci hovoří o ideálním naplnění potřeby místa u většiny respondentů, a to především na doslovné úrovni. U většiny dotazovaných neměl vytvořené místo v mysli otec, který po rozvodu odešel a dětem se nevěnoval. Z výzkumu mohu také využít poznatku, kdy se respondent necítil doma dobře, jak fyzicky, tak ani v mysli svých rodičů, vzhledem ke konfliktnímu prostředí ve kterém dotazovaný musel vyrůstat. (Herknerová, 2017)

4.2.2 Potřeba sycení jako touha po naplnění podněty

Druhá vývojová potřeba dle PBSP je potřeba sycení, jak na doslovné úrovni potravou, ale i symbolické úrovni nasycení po emocionální stránce. To znamená podněty, láskou, pozorností, učením a vyprávěním. „*Sycení pomáhá dítěti zažít první zkušenost se sebou samým. Plný žaludek a uspokojivý pocit sytosti.*“ (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, str. 70) V dnešní společnosti nebývá problémem nasytit dítě na doslovné úrovni, jako tomu bylo jindy v historii. Dnešní společnost je známá jako konzumní, proto se může stát, že jedinci jsou často přesycení. Vhodný příklad uvádí Šámanková (2011), která popisuje, že je těžké odlišit nasycení na doslovné a symbolické rovině. Prostřednictvím českého jazyka mluvíme o svých zkušenostech jako: „Mám toho po krk.“ „Je mi na zvracení.“ apod. Přitom hovoříme spíše o pocitových záležitostech, i když jsou situace, kdy nás při přesycení emocí bolí žaludek doslova.

V souvislosti s rozvodem nebývá spojováno nedostatečné naplnění potřeby sycení na doslovné úrovni. Přestože se rodiny často dostávají do ekonomických obtíží, nemívají rodiny po rozvodu problém se zajištěním potravy pro své členy. Avšak saturace na symbolické úrovni bývá v mnoha ohledech horší. Respondenti v rámci mého bakalářského výzkumu reflektovali, že matka na ně často neměla čas, byla silně zaneprázdněna zaměstnáním, aby dokázala rodinu finančně zajistit. Otec se jim nevěnoval, dětem pozornost neposkytoval, a tito jedinci pak mohou mít v budoucnu problém s navazováním vztahů, vzhledem k nedostatečnému sycení podněty, láskou a pozorností. Rodiče v době po rozvodu se také často vyhýbají komunikaci se svými dětmi, nesdílí s nimi své pocity a v konečném důsledku se pak jedinci mohou vykazovat jako nekomunikativní a uzavření. (Herknerová, 2017)

4.2.3 Potřeba podpory jako pocit, že vše nemusím zvládnout sám

Potřeba podpory neboli dle Pessa (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009): „*Podpora poskytuje vnitřní zkušenost existence dna a země.*“ (str. 70) Na doslovné úrovni se potřeba podpory především u malého dítěte realizuje podporou hlavy, zad či zadečku. Symbolicky je v dítěti podporována sebedůvěra a samostatnost dítěte. Dle Šámankové (2011) je podporována a povzbuzována v dítěti snaha hledat a rozvíjet jejich nadání a talent. Je důležité si uvědomit, do jaké míry rodiče své dítě podporují. Přílišná závislost a ochrana dítěte před světem, neumožňuje jedinci růst a následně se tzv. postavit na vlastní nohy. Na druhé straně příliš velký tlak na samostatnost, může vést k pocitu nedostatečné podpory, což může v jedinci vyvolat ztrátu důvěry v druhé a jejich pomoc. Nedostatečně saturovaná potřeba podpory může způsobit pocity nejistoty, nestabilitu a ztrátu rovnováhy, nervozitu či bezmocnost. (Šámanková, 2011)

Základní vývojové potřeby dle PBSP se velmi úzce prolínají a navazují na sebe. Proto i nenaplněná potřeba podpory z výzkumu mé bakalářské práce se prezentovala jako deficitní u všech respondentů na doslovné úrovni. Stejně tomu tak bylo u potřeby sycení i místa. Hrál zde roli otec, který se svým dětem nevěnoval, nekomunikoval a nepodporoval. (Herknerová, 2017)

4.2.4 Potřeba ochrany jako pomocná ruka v (ne)bezpečném světě

V pořadí čtvrtou základní vývojovou potřebou je ochrana člověka proti nebezpečí. Dítě v prenatálním období je chráněno dělohou, po narození se dítě fyzicky i psychicky stává zranitelným a bezmocným, a právě rodiče by zde měli být pro poskytnutí ochrany, jak na doslovné, tak i symbolické rovině. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009)

Stejně jako tomu bylo u příliš darované podpory rodičů, tak i v případě ochrany musí rodič najít hranice. Příliš úzkostliví rodiče, opatrují své dítě, ochraňují ho před zlým světem, ale svým jednáním zamezují dítěti učit se o tom, co je čeká, až nebudou moci být pod ochrannými křídly svých rodičů. Jak popisuje Šámanková (2011): „*Je to opět otázka míry a správného načasování.*“ (str. 54) Pokud rodiče toto zvládnou, jejich děti jsou schopny se přiměřeně chránit, rozpoznat nebezpečí a umějí si s ním poradit. V opačném případě, kdy děti neumějí a nevědí, jak se v případě ohrožení ochránit, mohou dle Šámankové (2011): „*...opakovaně nevědomě navazovat destruktivní vztahy, v nichž jsou v pozici oběti násilnických partnerů nebo vstupovat do riskantních situací a na nebezpečná místa.*“ (str. 71)

Co se týče rozvodu, může být tato potřeba negativně ovlivňována opakovanými konflikty, které se v rodině během rozpadu objevují. Dotazovaní v rámci mého výzkumu vykazovali nedostatečný pocit bezpečí v konfliktním prostředí. Následkem toho pak respondenti mluví o strachu z budoucnosti. Nejsou si bezpečně jisti vlastními vztahy a následným založením rodiny. Nenaplněná potřeba bezpečí a jistoty také velmi úzce souvisí s potřebou místa, jako rodinného prostředí, kde se dítě během rozvodu necítí být v bezpečí a chráněno. (Herknerová, 2017)

4.2.5 Potřeba mezí jako možnost uvědomění si vlastních hranic a hranic okolí

V teoretickém rámci PBSP jsem popisovala dvě základní síly motivující osobnost, a to moc ničit a moc tvořit. Rodiče jako pečující osoby musí upozornit své děti na to, že tyto dvě síly nejsou nekontrolovatelné, onnipotentní a nekonečné neboli jsou omezovány nastavenými hranicemi našimi blízkými. Tyto síly: „*Prostřednictvím jejich láskyplné interakce a omezení je dítě integruje a zároveň jsou touto regulací modulovány (regulovány).*“ (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, str. 71) Těmito interakcemi dítě postupně získává zkušenost, že jeho trápení či bolest nejsou neomezené, že jednou skončí, tudíž že jeho potřeby jsou nasycitelné. (Šámanková, 2011) V průběhu dalšího vývoje naši významní blízcí musí ukázat, že dokáží limitovat naši energii a pudové síly (agresivita a sexualita), že ji přijímají, tzn. opakovaně a přiměřeně reagují na naše podněty a ve výchově jsou si jistí a pevní. (Šámanková, 2011) Naši milující rodiče nám limity poskytují tím, že jednak uspokojují naše základní vývojové potřeby, a to správným způsobem, ve správném čase a se správnými lidmi. Na naši agresivitu přiměřeně reagují, dávají nám prostor a porozumění, jež má své hranice. Osvětlují a definují projevy lásky, sexuální chování a smyslné projevy, kde je jasně nastaveno, že milostná láska neexistuje uvnitř úzkého ani širokého kruhu rodiny.

Potřeba hranic v důsledku rozvodu je negativně ovlivňována a má dvě roviny. Z pohledu výzkumu se u dotazovaných po rozvodu objevilo přílišné uvolnění hranic, ale také došlo i ke zpřísnění pravidel a změně režimu v domácnosti. (Herknerová, 2017) Špaňhelová (2010) komentuje první případ, kdy děti po rozvodu pozbývají limitů. Mohou si dělat, co chtějí, Dostávají, co požadují. Většinou je na vině jeden rodič, jež se snaží ze situace vykoupit zbytečnými dárky a ovlivňovat tak chování dítěte k jeho prospěchu. (2010) V rámci bakalářské práce jsem se nesetkala s kupováním vlastních dětí, avšak ztráta role otce, jako představitele autority v rodině a příliš zaměstnaná matka způsobila rozvolnění hranic po rozvodu. (Herknerová, 2017)

Dle Pessa (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) pokud dítě nemá správné nastavení hranic, tudíž potřeba hranic nebyla plně saturována, mohou se jedinci pocházející z tohoto prostředí projevovat neohleduplně a nemusí si být pak vědomi důsledků svého vlastního jednání. Již jsem zmiňovala, že může dojít i k opačnému příkladu, kdy se hranice po rozvodu až příliš zpevní. Rodiče nemají dostatek sil ani prostoru zvládnout emoce svých dětí, a to po rozvodu kdy je situace vyostřená a zůstávající rodič je na všechno v domácnosti sám. Dle Šámankové (2011) se jedná o: „...vědomý způsob výchovy, kdy rodiče v zárodku potlačí jakýkoliv pokus o prosazení svého, jakýkoliv projev hněvu či vzteku.“ (str. 57)

4.3 Důsledky deficitů nenaplněných základních vývojových potřeb se zvláštním zřetelem k mezerám v rolích a k traumatu

Na začátku této kapitoly jsem popisovala naplňování potřeb na základě tvaru a protitvaru. Tento princip nám představuje, že po vynaložení energie a provedení očekávané akce dojde k interakci a uložení významu do paměti. Uložené významy fungují v naší paměti jako archívy, odkud postupně vytahujeme informace, které v danou chvíli potřebujeme. Právě významné události z našeho dětství mohou být uloženy v naší paměti, a jak popisuje Pessa (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009): „*Dva typy záznamů jsou považovány za velmi důležité: nejčastěji ukládané záznamy a záznamy s červeným razítkem: Použít v případě akutního ohrožení života! Obě mají obrovskou rychlost vybavování.*“ (str. 87) To znamená, že pokud dojde k nesprávné reakci, neboli interakce nastane v nesprávnou dobu, nesprávným způsobem a se špatnými lidmi dojde k nenaplnění potřeby a uložení deficitního významu v paměti. Takový záznam bude ovlivňovat naše emoce, chování, myšlení, ale i očekávání naší budoucnosti.

Pessa (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) se zmiňuje, že pokud jsou dítěti opakovaně nenaplněny potřeby, může to ovlivnit pojetí sama sebe. Vzhledem k tomu že saturace potřeb je pro přežití nutná, dítě si najde náhradní způsob, jak dosáhnout uspokojení svých potřeb. Pokud mu jeho paměť říká, že se nemůže spolehnout na své významné druhé, bude hledat oporu např. v oblíbené plyšové hračce, domácím zvířeti a později v dospělosti např. k Bohu nebo penězům. Další možností je, že se začne spoléhat pouze sám na sebe.

Přestože mu dospělá osoba pomůže uspokojit jeho potřebu, v paměti mu zůstane: „...dospělým nevěř, ty jsi nejlepší. Takové dítě se stává samo sobě rodičem, má onnipotentní pocit moci, a tato virtuální síla mu brání přijímat a brání mu ve změně.“ (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, str. 97)

Každý člověk by měl mít ideálně naplněno všech pět základních vývojových potřeb, avšak žádnému člověku nejsou nikdy naplněny zcela. Každá potřeba má své specifické deficity, které se vzájemně sčítají a kombinují. Jedním z podstatných i pro cíl této diplomové práce je syndrom mezery v rolích, který popíše v následujícím odstavci.

4.3.1 Mezery v rolích

Mezery v rolích neboli mezeru v rodinném organismu, můžeme definovat jako tzv. „díru“ v síti rodinných vztahů. Je napovídající, že právě v důsledku rozvodu bude po odchodu jednoho z manželů něco v rodině chybět. Automaticky se pak snažíme tuto trhlinu zaplnit. Dítě ve chvíli svého narození ví, že má a mělo by mít pro svůj vývoj v životě dva rodiče – otce i matku. Dvě odlišné, ale nesmírně důležité bytosti, které se doplňují v biologických, citových a sociálních rolích. Pesso (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) říká: „*Děti přicházejí na svět s vrozenou potencí a kapacitou zaujmout každou z těchto možných rolí.*“ (str. 106) Tyto role později také zastanou, ale důležité je, aby se to odehrálo ve správný čas, ve vhodný okamžik. Zájem o druhé je součástí každé psychiky člověka, ovšem je nezbytné, abychom k takovému počínání dozráli a měli pro něj kapacitu, pak teprve je to prospěšné a správné.

Pokud je v dítěti potřeba pomáhat vyvolána příliš brzo, má to negativní dopad na jeho vlastní vývoj. Ono samo nejdříve potřebuje přijímat a rozvíjet se. V opačném případě opět narážíme na problém, kdy člověk nedokáže od druhých brát a odpovědnost bere pouze na sebe. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) Takové dítě se bude: „...cítit dobře jedině jako dávající. Pokud by mělo něco přijmout, bude pociťovat ztrátu kontroly a odpor.“ (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, str. 108) Pokud dítěti dáme příležitost zastoupit nás jako rodiče, dokáže se velmi brzy postarat o naše potřeby. To má za důsledek urychlení a omezení jeho vlastního vývoje, aniž by si uvědomoval nebezpečnost takové situace nebo se jí mohl bránit. K takové situaci stačí uplakaná matka, jež je zaujatá partnerským konfliktem. (Chvála, Trapková, 2009)

Tento fakt potvrzuje i výzkum v mé bakalářské práci, kdy dva z pěti respondentů měli zkušenost se zaplněním rolí po rozpadu vztahu svých rodičů, a to především z pozice dcery která zaplnila mezeru za otce. Obě respondentky byly oporou opuštěné matce, a to jak ve výchově svých mladších sourozenců, tak i po emocionální stránce. (Herknerová, 2017)

4.3.2 Trauma a následky

Trauma je silným negativním zážitkem a ovlivňuje celkovou psychiku a stav člověka. Jak Pessoa (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) popisuje je to destruktivní zážitek a má řadu dopadů. Ničí štěstí a blaho jedince, ale také naději na lepší zítřky. Jedinec ztrácí orientaci v sobě samém, ve světě a ve své osobnosti. Trauma: „...*produkuje výbuch vzruchů a emocionálního i kognitivního rozrušení.*“ (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, str. 100) Ve své podstatě se zážitkem traumatu vymazávají rozdíly mezi tím, co jedinec cítí uvnitř a jak reaguje navenek. Člověk v takové situaci není schopen tyto vzruchy popsat a uchopit. Trauma je definováno nikoli subjektem, ale objektem. Trauma bere jedinci smysl, naději a jistotu, že jeho vnější svět i on sám je dobrý. Typické pro prožití traumatu je, že přichází nečekaně, tudíž naše tělo, a tedy i psychický stav na něj není připraven a nedokáže adekvátně reagovat. Pessoa (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) připisuje tato pojmenování: „...*neočekávaně silný, negativní, ničivý, ohrožující, násilný.*“ (str. 101)

V případě traumatu, které bylo způsobeno v dětství, může být překážkou v saturaci potřeb dítěte. Takové trauma může způsobit i rozvod rodičů, který z dlouhodobého pohledu může vyústit až ve vývojové trauma. Nejproblematictější je prožití takové události v době raného a pozdějšího dětství: „...*kdy je nervová soustava ve vývoji, a tak se prožívané dlouhodobé trauma stává vývojovým faktorem.*“ (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, str. 102)

5 Vybraná vývojová období v kontextu zážitku s rozpadem vlastního vztahu i rozvodu rodičů

V následující kapitole jsou představena vývojová období, jež budou předmětem mého výzkumu. Jelikož se diplomová práce zabývá transgeneračním přenosem rozvodu v kontextu naplňování jejich základních vývojových potřeb, zaměřím se na období staršího školního věku tedy k době, kdy k rozvodu rodičů došlo. Dále popíši střední dospělost, a to jako dobu, kdy došlo k rozpadu vlastního manželství.

Vývojová etapa staršího školního věku či střední adolescence (Macek, 2003), někdy nazývána také jako pubescence je charakteristická přelomem přechodu z 1. stupně na 2. stupeň základní školy. Respondentům bylo v době rozvodu mezi 9. – 14. rokem života. Vágnerová (2005) vymezuje toto věkové období s obdobím středního školního věku (8/9 – 11/12 let) a počátku staršího školního věku (11/12 – 15 let). Langmeier a Krejčířová (2006) definuje rozmezí věku mezi 11 – 15, což dle Vágnerové (2005) odpovídá konci mladšího školního věku a počátkem staršího školního věku neboli pubescence.

Vágnerová (2005) o této době hovoří také jako o rané adolescenci, jež je charakterizována především změnou v tělesném dospívání. Mění se zevnějšek dospívajícího, jedinec pohlavně dozrává a vstupuje do puberty. Vzhled je pro dospívajícího podstatný pro udržení určité sociální role. Jedná se o období, kdy dochází k rozvoji vztahů i mimo rodinu. Socializaci v tomto věku nejvíce ovlivňuje škola, jež připravuje jedince na život a předurčuje pozdější společenské uplatnění. Avšak nejen škola, vrstevníci, kamarádi se podílejí na utváření osobnosti, stále velmi významnou roli hraje rodina. Rodina stále uspokojuje většinu potřeb dítěte. Je vzorem pro pravidla chování, jež si dítě osvojuje, stejně tak se učí regulovat svoje projevy a osvojuje si potřebné návyky. Mění se způsob myšlení a hormonální změny mají také vliv na emoční prožívání. (Vágnerová, 2005) Langmaier a Krejčířová (2006) popisují: „*Emoční instabilita, časté a nápadné změny nálad, zejména k negativním náladám, impulzivita jednání, nestálost a nepředvídatelnost reakcí a postojů skutečně dospívání často doprovázejí.*“ (str. 147) Již bylo zmíněno, že rodina hraje významnou roli v životě pubescenta. Poskytuje mu citovou jistotu a útočiště v případě, kdy se dítě cítí v ohrožení. (Langmaier, Krejčířová, 2006) Problém ovšem nastává, když dojde k rozvodu rodičů.

Dle Vágnerové (2005): „*Rozvodem rodičů ztrácejí jistotu existence a rodinného zázemí.*“ (str. 276) O dopadech rozvodu v tomto věku jsem se již zmiňovala v kapitole výše.

5.1 Střední dospělost

Období střední dospělosti Vágnerová (2007) vymezuje mezi 40. a 50. rokem života. Dodává, že toto období není jasně vymezitelnou fází, která by ji oddělovala od předchozího a následujícího období, tedy mladou dospělostí a raným stářím. Langmeier a Krejčířová (2006) vymezují střední dospělost mezi 30. a 45. rokem života, jako období plné výkonnosti a stability. V rámci mého výzkumu jsou respondenti ve věku 39–48 let. Jak již bylo definováno v první kapitole, střední dospělost je charakterizována, jejím hlavním úkolem je: „...*dosazení a udržení uspokojivé profesní pozice a stabilizace rodiny, tj. pozitivních vztahů s lidmi v rámci tohoto společenství.*“ (Vágnerová, 2007, str. 178)

Rodina hraje v tomto období významnou roli, a to především z hlediska zajištění pocitu bezpečí a jistoty, jež jedincům napomáhá dosahovat profesních, ale i obecných společenských cílů. Vrchol zralosti a nárůst odpovědnosti je dalším výrazným znakem tohoto období. Odpovědnost ve vztahu k dětem, starším rodičům, ale i celé společnosti. V této době se od jedinců očekává, že budou schopni zvládnout všechny povinnosti, nést důsledky za svá jednání, schopni vzdát se něčeho, pokud je to nezbytné, ale také usilovat o obohacení svého, i života svých blízkých. Vágnerová (2007) komentuje, že se jedná o období posledních šancí (např. mateřství), a přestože není naplněno výraznými životními změnami, mohou zde dopadat důsledky dříve započatých procesů, jako je například manželství.

Právě rozpad manželství může silně ovlivňovat pocity jejich celkové životní spokojenosti. Rozvedení jedinci jsou více citliví k problémům a situacím, které toto období přináší. Charakteristickým znakem je stereotyp. Stereotyp, jak již bylo zmíněno, přináší jistotu, na druhé straně pro manželství může být ztráta intimity, vzájemné přitažlivosti, množství povinností, zahlcení všedností a ztráta pocitu opory, jistoty a bezpečí, koncem jinak kdysi hodnotného a pevného vztahu. (Vágnerová, 2007) Manželství je dle Vágnerové (2007) vystaveno dvěma krizím. První krize je spojována s péčí o děti, kdy narůstají povinnosti, a klesá partnerské uspokojení. Druhá krize pramení v období dospívání dětí, kdy se mění postoj k partnerovi, ale i vztahy s dětmi.

V důsledku potřeby změny od stereotypního chování může docházet k mimomanželským vztahům, jež jsou začátkem konce prvního manželství. O dalších příčinách rozvodu nejen v období střední dospělosti bylo popsáno, viz výše v kapitole o příčinách rozvodu.

Dle Langmeiera a Krejčířové (2006) je harmonické manželství základem stabilní rodiny a následně dobré výchovy dětí. Oba partneři se berou, aby uspokojili dvě základní potřeby, a to intimní a emoční soužití a následně zplození dětí a sdílenou radost z jejich vývoje. Uspokojování těchto potřeb však závisí na osobní historii obou partnerů. Tzn., takové manželství najdeme: „...u dospělých, jejichž vlastní dětství bylo šťastné a jejichž vztah k oběma vlastním rodičům byl kladný.“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, str. 178) Právě tato definice nám poukazuje na důležitý faktor osobní historie, a tedy sklonu transgeneračně opakovat rozvodové chování. V následující kapitole se proto budu zabývat stěžejním tématem této diplomové práce, a tedy transgeneračním přenosem rozvodu v kontextu naplňování základních vývojových potřeb.

6 Transgenerační přenos rozvodu

Stěžejní kapitolou této diplomové práce je samotný transgenerační přenos, jenž bude v následujících odstavcích popsán v kontextu s rozvodem a saturací potřeb v dětství. Transgenerační psychologie je na našem území málo rozpracovaným směrem oproti zahraničí, kam patří jako neodmyslitelná součást psychologické praxe. (Tóthová, 2011) Transgenerační přenos můžeme odvodit z anglického slova „trans“ neboli „přes“. Dle Tenenbauma (2018) je transgenerační to: „...*co se předává přes generace. Vědomě, a pochopitelně i podvědomě,*“ jak tvrdí Tenenbaum (s. 71). Transgenerační přístup nám umožňuje nahlížet na rodinu z nové perspektivy. Kvalita rodinného života je dáována do kontextu: „...*evolučních vzorců minulých generací. Tím, že v aktuální roztříštěnosti fungování dokáže dešifrovat klíčový moment narušení rodinného příběhu na jeho počátku v rodinách rodičů a prarodičů, vysvobozuje osobní příběhy všech členů rodiny ze vzájemné symptomatické svázanosti.*“ (Tóthová, 2011, str. 13) Chvála a Trapková (2009) popisují, že pokud dojde v rodině ke krizi, která přesahuje mez tolerance, jakou může být například rozvod, záleží pouze na rodině, jak se s takovou situací vyrovná. To znamená, že buď překoná tuto náročnou životní situaci a dále nepředá „zranění či dluh“ generaci následující anebo naopak prohloubí zranění, jež si potomci nesou dál do svého života.

Dle Teuschela (2017): „*Rodinná tabu, tajemství a vytvořené legendy nevědomě ovlivňují naše vnímání a naše rozhodování, dokud se jim nedostaneme na stopu.*“ (2017, str. 8) Dnes se již shodujeme, že existují témata, která jsou předávána z generace na generaci. O to zajímavější je sledování nevědomého a nezamýšleného působení našich předků. (Teuschel, 2017) Transgenerační přenos můžeme obecně rozdělit do dvou linií. Jedná se o vědomou a nevědomou transmissi. Vědomý transgenerační přenos definujeme jako aspekty rodinného dědictví, kam zařazujeme duchovní tradice, rodinné zvyky, příběhy a rodinné mýty, tedy vše co si jedinci v rámci rodiny odnášejí na základě přímých tzv. verbalizovaných zkušeností. Nevědomý transgenerační přenos, o němž jsem se zmiňovala výše, je přenosem těch zkušeností rodinné minulosti: „...*kteřé zůstávají neuzdravené, neukončené, nevyprávěné nebo skryvané.*“ (Tóthová, 2011, str. 77) Naši rodiče ani prarodiče si pravděpodobně nepřáli, aby naše manželství skončilo rozvodem, přesto nám z jejich zkušeností něco předali a podle nich tak jednáme i v současnosti.

Teuschel (2017) ve své knize zmiňuje nejen vliv bezprostředních blízkých (rodičů), ale také možnost, že: „*konflikty, úzkosti, tísně, ambivalence a rovněž triumfy, naděje a štěstí lidí dědíme od předků, které jsme vůbec neznali.*“ (2017, str. 13) Komentuje také jakousi formu nesmrtelnosti, kdy vlastní emoce, prožitky a zkušenosti žijí dál v našem potomstvu. Dodává, že transgenerační témata jsou mnohdy v detailech nevysvětlitelná a záhadná. Otázkou totiž nastává, zdali je možné: „*mezigeneračně zprostředkované předkovo trauma reprodukovat v člověku z pozdějšího potomstva specifickou situaci z předkova prožitku?*“ (Teuschel, 2017, str. 23) Je možné přenést zkušenost, která skončila smrtí? To je na transgeneračním přenosu záhadné a nevysvětlitelné, avšak důležité natolik, abychom tomu přikládali význam. Stejně popisuje situaci i Tóthová (2011), která se zmiňuje, že některé události v životě mohou být natolik traumatizující, že jsou transgeneračně přenášeny až na generace dětí, které v té době nebyly na světě. Tenenbaum (2018) dodává: „*Prapraprarodiče našich prapraprarodičů hrají stejně jako naši rodiče velkou roli v tom, co se z nás stane.*“ (str. 74) V rámci diplomové práce zůstaneme především u transgeneračního přenosu s prvními blízkými osobami, tedy našimi rodiči. Vliv těchto raných zkušeností zdůrazňuje většina psychologických škol, a proto považují za důležité, zabývat se tímto vlivem v souvislosti s rozvodem.

Dnes je již mnohonásobně vyšší procento dětí, jež prožijí tzv. sociální osíření, jak popisuje Šťastná (In. Hamplová, Šalamounová, Šamanová, 2006) To znamená, že mnoho jedinců na našem území prožije dětství v neúplných nebo rekonstruovaných rodinách. Tyto zkušenosti získané v dětství mají pak následně vliv na jednání a chování jedince v dospělosti. Tedy možnosti transgeneračně opakovat rozvodové chování. Řada autorů se dohaduje, zdali existuje přímý vztah mezi rozvodem a následným rozvodem jejich potomka. Někteří autoři tvrdí, že rozpad rodičovského vztahu a potažmo celé rodiny nemá dlouhodobé dopady na psychiku jedince, jiní jsou zastánci názoru, že psychika dítěte je výrazně ovlivněna a přenášena i do dospělosti. (In. Hamplová, Šalamounová, Šamanová, 2006) Wallerstein (2002) dokládá, že ať už rozvod rodičů dopadne jakkoliv, je vždy životní dráha člověka ovlivněna a změněna, na základě zkušenosti s rozpadem vztahu rodičů.

Wallerstein (2002) ve svém výzkumu zmiňuje, že rozvod rodičů je zkušenost kumulativní. To znamená, že hlavní dopad rozvodu není v dětství či dospívání, ale jeho intenzita narůstá především v období dospělosti. V době, kdy si jedinci z rozvedených rodin vybírají životní partnery a zakládají rodiny. To dokládá i výzkum, který říká, že 40% potomků z rozvedených rodin ve věku 28 – 43 let nikdy nevstoupilo do manželství a dvě třetiny z nich nikdy neměli děti, oproti jedincům z rodin úplných, jejichž procentuální počet nedosáhl více než 16%. Wallerstein (2002) vysvětluje tyto obavy tím, že potomci z rozvedených rodin zažívají ztrátu dříve sobě blízkých osob, a proto se mohou obávat křehkosti jejich budoucích vztahů a obavou o jejich rozdělení. Tudíž děti se neztotožňují pouze s matkou nebo otcem, ale také se vztahem mezi nimi. Ze své orientační rodiny si neodnášejí klasický pohled dvou partnerů, kteří se k sobě láskyplně chovají a důvěřují si, nevidí, jak spolu spolupracují, řeší konflikty a žijí jako pár. (Wallerstein, 2002)

Zajímavý výzkum přináší Amato (1996) ve svém článku *Explaining the Intergenerational Transmission of Divorce*, který také dokládá stejně jako Wallerstein (2002), že potomci z rozvedených rodin jsou vystaveni špatným vzorcům chování mezi dvěma lidmi. Nejsou naučeni nebo nemusí být naučeni dovednostem a postojům, které usnadňují úspěšné fungování v rámci manželských rolí. Nakonec výzkum potvrzuje, že riziko rozvodu je vyšší u dětí, jež zažily rozvod rodičů v nízkém věku, jelikož měli velmi málo času poznat obě manželské role – ženy a muže. (Amato, 1996)

Tato studie však přináší další řadu poznatků, jež přispívají k porozumění o transgeneračním opakování rozvodů. Z názvu je patrné, že studie mluví o vyšší rizikovitosti rozvodu u jedinců, jež pocházejí z rozvedených rodin. Dále dokládá, že se toto riziko zvyšuje v případě, že oba manželé zažijí rozvod svých rodičů. Pokud jeden rozvod rodičů zvyšuje rozvodovost u jejich potomků, dává smysl, že rozvod rodičů u obou manželů toto riziko ještě zvyšuje. Analýza navíc vytváří dvě podmínky, za kterých je nejvíce patrný efekt rodičovského rozvodu. V prvním případě se jedná o manželství krátkodobého charakteru, anebo jestliže rozvod rodičů proběhne v době, kdy je dětem 12 let a méně. (Amato, 1996)

Tato analýza také odhaluje postoje lidí k rozvodu a zprostředkovává dopady rodičovského rozvodu. To znamená, že rodičovský rozvod nezvyšuje riziko rozvodu u dětí z neúplných rodin, ale tyto děti více dokáží přijmout rozpad manželství, dokáží ho akceptovat a přijmout jako řešení svých manželských problémů. Naproti tomu se zdá, že dopad rodičovského rozvodu působí převážně na interpersonální chování manželů. Potomci z neúplných rodin v porovnání s dětmi z úplných rodin, mají větší pravděpodobnost k tomu, že budou mít problematické mezilidské vztahy. Často se projevují pocity žárlivosti, hněvu, nedůvěry či problémy s mezilidskou komunikací. Všechny tyto faktory ovlivňují manželský vztah a mohou naznačovat přímý dopad rozvodu na interpersonální chování. (Amato, 1996)

Na závěr je důležité poznamenat, že každý člověk je individuální bytost. Rozvod za sebou může zanechat stopy, jež se předávají z generace na generaci. Na druhé straně, jak zmiňuje Tóthová (2011) je zde otázka, proč v některých rodinách dochází k opakování rodinného traumatu, zatímco jiné rodiny, jež si odnášejí stejnou zkušenost z minulosti, vykazují stabilní a fungující prostředí. Důležitým faktorem je totiž, jak popisuje Chvála a Trapková (2009) stabilita a schopnost spolupráce rodičovských dvojic. Pokud budou nadále prohlubovat deficity získané z jejich dětství, předávat je dalším generacím, pak pravděpodobně nikdy nedojde k uzdravení a zahojení opakovaného problému napříč generacemi. V následujícím výzkumu se budu zabývat zkušenostmi těch rozvedených respondentů, kteří zaznamenali vliv rozvodu svých rodičů, tedy došlo k transgeneračnímu přenosu rozvodu v důsledku nenaplnění jejich základních vývojových potřeb. Cílem výzkumné části této práce je tedy kvalitativní zjištění případů rodin, v nichž je přítomný opakovaný vzorec chování.

7 Výzkumné šetření

Následující kapitola popisuje základní teoretická východiska výzkumu, kde konkrétně popisují cíl práce, výzkumný předpoklad a problém a následně definují hlavní výzkumnou otázku, z čehož pak vymezují 7 dílčích výzkumných otázek. Popisují výzkumnou strategii a metodu sběru a analýzy dat. Neopomenou také na popis a charakteristiku vybraných respondentů. Zásadní částí je pak samostatná kapitola Analýzy dat, kde již na základě 27 kategorií rozebírám jednotlivé dílčí výzkumné otázky, které pak souhrnně popisují v kapitole Diskuse výsledků.

7.1 Cíl výzkumu, výzkumný předpoklad, výzkumný problém a výzkumné otázky

Cílem této diplomové práce je popsat a na základě odborných pramenů analyzovat rozvod, mezigenerační přenos v prostředí rodin a naplňování vývojových potřeb v tomto kontextu a ve výzkumném šetření zjistit zkušenosti rozvedených respondentů s naplňováním vývojových potřeb v souvislosti s opakovanými rozvody v jejich rodových liniích.

Jak bylo zmíněno v úvodu práce, předpokládám, že respondenti, kteří jsou ve věku střední dospělosti, zažili rozpad vztahu svých rodičů a sami mají zkušenost s rozvodem. Dále předpokládám, že zaznamenali vliv rozvodu svých rodičů na jejich životní události, tedy došlo k transgeneračnímu přenosu rozvodu v důsledku nenaplnění jejich základních vývojových potřeb.

V souvislosti s cílem výzkumného šetření formuluji výzkumný problém: kontext naplňování vývojových potřeb a opakovaných rozvodů v rodových liniích dospělých středního věku. Ze zmíněného pak jako hlavní výzkumnou otázku definuji: Jaké je subjektivně vnímané kontinuum saturace potřeb a mezigeneračního opakování rozvodů u našich respondentů? Zodpovězení HVO následně poukazuje na konkrétní souvislosti a zkušenosti našich respondentů s rozvodem jako opakovaným a z generace na generaci předávaným nevědomým poselstvím. Na základě hlavní výzkumné otázky konkretizují dílčí výzkumné otázky, které zjišťují:

DVO1: Jaké jsou zkušenosti respondentů s naplňováním jejich potřeb v období před rozvodem rodičů?

DVO2: Jaké jsou zkušenosti respondentů s naplňováním jejich potřeb v období rozpadu vztahu jejich rodičů?

DVO3: Jaké mají respondenti informace o tom, co očekávali a co dostávali v rámci naplňování potřeb jejich rodiče jako partneři jeden od druhého?

DVO4: Jaké mají respondenti informace o tom, jak měli jejich rodiče naplněné potřeby od svých rodičů?

DVO5: Jaké jsou zkušenosti respondentů s naplňováním jejich potřeb stran svých partnerů?

DVO6: Jak své potřeby naplňují respondenti autonomně?

DVO7: Jaký význam přikládají respondenti saturaci potřeb a opakovaným rozpadům rodinného soužití v rámci svých rodin?

7.2 Výzkumný design

Vzhledem k cíli diplomové práce, jež směřuje k subjektivním zkušenostem respondentů, jsem záměrně zvolila kvalitativní výzkumnou strategii. Kvalitativní výzkumnou strategii Miovský (2006) definuje jako: „*Kvalitativní přístup je v psychologických vědách přístupem využívajícím principů jedinečnosti a neopakovatelnosti, kontextuálnosti, procesuálnosti a dynamiky a v jeho rámci cíleně pracujeme s reflexivní povahou jakéhokoliv psychologického zkoumání.*“ (str. 18) V našem výzkumu nechceme kvantifikovat počet respondentů, nechceme získat žádná statistická data. V rámci výzkumu se budeme společně s respondenty snažit, dostat se pod pokličku zkoumaného problému. Ne povrchově popsat co se uvnitř jedince děje, ale jak popisuje Hendl (2005): „*Nezůstáváme na jejich povrchu, provádíme podrobnou komparaci případů, sledujeme jejich vývoj a zkoumáme příslušné procesy. Citlivě zohledňujeme působení kontextu, lokální situaci a podmínky.*“ (str. 52) Naším záměrem je tedy získat komplexní informace, zaměřené do hloubky problému na menším vzorku dotazovaných.

7.3 Metoda sběru a analýzy dat

Pro účely této práce jsem jako metodu sběru dat zvolila polostrukturované interview. Rozhovor sám o sobě popisuje Švaříček a Šed'ová (2007) jako metodu: „jejímž účelem je získat vyličení žitého světa dotazovaného s respektem k interpretaci významu popsaných jevů. (str. 159) Polostrukturované interview patří mezi jednu z nejrozšířenějších metod kvalitativního výzkumu, jelikož řeší nevýhody jak strukturovaného, tak narativního neboli nestrukturovaného rozhovoru. Výhodou je, že na základě předem vytvořeného schématu, který tvoří tzv. jádro rozhovoru, pokládáme respondentovi otázky dle vlastního uvážení a současné situace. To přidává na autentičnosti výpovědi a také je zde přítomno zohlednění potřeb dotazovaného. V některém z témat se tazatel může pozastavit, nechat respondenta vyprávět a dostat se tak pod pokličku problému. (Miovský, 2006) Jak popisuje Miovský (2006) je běžné, že doplňující otázky, které předtím nebyly v jádru stanovené, nám pomohou lépe uchopit zkoumaný jev a vhodně dokreslují sdělující kontext. V jiném případě může být tazatel striktní, aby se respondent nevzdaloval od probíraného tématu. Díky polostrukturovanému rozhovoru se můžeme doptávat, interpretovat respondentovo sdělení a tím si ujasnit přesnost výpovědi. (Miovský, 2006)

Fixaci kvalitativních dat neboli zaznamenávání provedu na základě audiozáznamu. Díky audiozáznamu je tazatel oproštěn od zaznamenávání celého rozhovoru na tištěnou podobu a je mu umožněno svůj čas věnovat neverbální komunikaci respondenta a vytváření poznámek pro své potřeby. Audiozáznam je autentický. Podává nám vše tak, jak se odehrálo. Díky tomu sledujeme nejen řeč těla, ale i verbální projev respondenta jako síla hlasu, délka pomlky apod. (Miovský, 2006)

Jako výzkumný design pro analýzu dat využiji metodologii zakotvené teorie. Zakotvená teorie dle Švaříčka a Šed'ové (2007) představuje: „...sadu systematických induktivních postupů pro vedení kvalitativního výzkumu zaměřeného na vytváření teorie.“ (str. 84) Dle Miovského (2006) v této metodě nezačínáme teorií, nýbrž zkoumanou oblastí, kdy necháme v průběhu výzkumu tzv. „vynořit“, co je významné, aniž bychom s tím dopředu počítali nebo to jakkoliv označovali. Po provedení rozhovoru a jeho zaznamenání v audiozáznamu využiji metodu transkripce. Transkripce je dle Miovského (2006): „...převedení dat netextové povahy do povahy textové.“ (str. 205) Získaná data budu dále analyzovat za využití otevřeného kódování, jež je právě analytickou technikou a jádrem zakotvené teorie. (Švaříček, Šed'ová, 2007)

Pod pojmem kódování v kontextu zakotvené teorie rozumíme: „...operace, pomocí nichž jsou zjištěné údaje analyzovány, konceptualizovány a opět skládány novými způsoby, což je ústředním procesem tvorby nové teorie.“ (Mioviský, 2006, str. 228) Otevřené kódování v praxi bychom mohli popsat následovně. Nejprve vytváříme významové jednotky, označující konkrétní události, z nichž následně pojmenováváme kategorie. Kategorie vytváříme na základě podobnosti pojmů v ní obsažené. Důležité je, aby každá kategorie měla vystihující originální název i za pomoci využití např. slangových výrazů. (Mioviský, 2006)

7.4 Výzkumný vzorek a jeho charakteristika, nároky na etiku

Výzkumným vzorkem se stali respondenti, s oporou o několik výzkumných předpokladů, kteří prožili ve svém dětství rozpad vztahu svých rodičů a sami se stali účastníky vlastního rozvodového řízení. Tito respondenti vykazují a zaznamenávají vliv rozvodu svých rodičů na jejich životní událost. V souvislosti s jejich osobní historií tedy došlo k transgeneračnímu přenosu rozvodu, a to v důsledku nenaplnění jejich základních vývojových potřeb. Zdůrazněn byl také požadavek na věk respondentů.

Respondenti v rámci výzkumu jsou ve věku střední dospělosti, a jejich zážitek s rozvodem svých rodičů zaznamenávají v období staršího školního věku, a to především pro zachování důležitých detailů z této události v paměti. Období střední dospělosti můžeme charakterizovat jako životní fázi, kdy je jedinec schopen hodnotit svou minulost a pohlížet na svou budoucnost. Je stabilní ve svých názorech a má ucelenou představu o svém životě a snaží se o naplnění dosud nesplněných životních cílů a potřeb. (Vágnerová, 2007) Respondenti jsou ve věkovém rozmezí od 39 – 48 let a dokazují, že rozvod jejich rodičů proběhl mezi 9. a 14. rokem jejich života.

Metodou prostého záměrného výběru, jak popisuje Mioviský (2006) jsem ze svého okolí vyhledávala jedince, kteří odpovídají zadaným kritériím. Řada jedinců má zkušenost s vlastním rozvodem, avšak velmi omezený počet respondentů zažil i rozpad vztahu svých rodičů. Ve výsledku bude v rámci mého výzkumu zúčastněno šest respondentů, a to genderově rozděleno na tři muže a tři ženy. U tří ze šesti zmíněných respondentů je zaznamenán dvojitý rozpad manželského vztahu, což se v rámci diskuse pokusím rozebrat a komparovat.

Rozhovory byly realizované v klidném a ničím nerušeném prostředí. Jednak pro získání kvalitního audiozáznamu, a pak pro navození příjemné a přátelské atmosféry. Místo setkání bylo s respondenty vždy předem odsouhlaseno. Na začátku každého rozhovoru byli dotazovaní napřed srozuměni s průběhem a pravidly, které jsme si po společné domluvě nastavili. Každý respondent měl kdykoliv během rozhovoru možnost na otázku neodpovědět nebo rozhovor ukončit. Dotazovaní ústně souhlasili, že jejich výpovědi mohou v rámci výzkumu použít, avšak při maximálním zachování jejich anonymity. Z tohoto důvodu jsou doslovné přepisy rozhovorů k dispozici pouze u autorky práce. Respondenti jsou následně označeny pod čísly 1 – 6.

7.5 Analýza dat

Z analýzy rozhovorů vzniklo 27 kategorií, které následně představím na základě stanovených dílčích výzkumných otázek. Vzhledem k nároku výzkumného cíle sledovat zpětně zážitky dvou generací a rovněž ke snaze zachytit co nejpodrobnější nuance zkušeností respondentů s opakováním rozvodů v rodových liniích v kontextu naplňování základních vývojových potřeb, jsem využila většího množství kategorií, aby bylo zřejmé, co konkrétně bylo zdrojem transferu tohoto mechanismu. Takto obsáhlá a podrobná analýza také umožnila poukázat na specifické významy zkušenosti s naplňováním potřeb pro život a partnerství respondentů – viz názvy jednotlivých kategorií. Dílčí výzkumné otázky sytí hlavní výzkumnou otázku, na kterou v závěru odpovím.

DVO1: Jaké jsou zkušenosti respondentů s naplňováním jejich potřeb v období před rozvodem rodičů?

Kategorie 1: Dětský pokoj jako bezpečné místo a útočiště aneb potřeboval/a jsem místo, kde se schovám a měl/a jsem ho

Kódy:

- Já jsem měla hezký dětství
- Nebylo co vylepšovat
- Měla jsem to tam ráda
- Nejlíp mi bylo v pokoji s knížkou
- Doma to bylo v pohodě, to je jasné
- V pokoji mi bylo dobře
- Ukrývala jsem se tam před hádkama

- Doma záleželo, s jakou táta přijde
- Doma se jinak furt hádali
- To prostředí bylo lepší u babičky, měla mě ráda

Z následující kategorie můžeme vyzorovat, že respondenti projevují protikladné názory na jejich dětství a místo, kde žili. R1 a R4 si své doma pochvalují a vzpomínají na něj jako na dobré a bezpečné prostředí bez konfliktů a hádek. R1 přímo komentuje: *„Jako co do vybavení to nebylo nic moc no. Nic jinýho nebylo, tak nic jinýho nezbylo, ale já jsem měla hezký dětství.“* R3, R6, R2 a R5 při vzpomínce na ideální místo, kde se v dětství cítili dobře, vybavují vlastní pokojíček. R6 dokládá: *„Ukrývala jsem se tam a vlastně jsem tam musela chodit, aby mě rodiče uchránili a to fakt v uvozovkách před hádkama.“* Výše zmínění dokládají, že pokoj bylo místo, kde byli sami a nemuseli čelit každodenním konfliktů jejich rodičů. R5 však netvrdí, že se rodiče hádali, ale autorita otce a strach z něj byl natolik silný, že svůj čas raději trávil v pokoji s knížkou: *„Podle jeho nálady. Když byl naštvanej, tak jsme nikdy nevěděli, kdy nějakou koupíme.“* U R3 nezaznamenáváme konfliktní prostředí, avšak mnohem raději trávil svůj volný čas u prarodičů, kde jak on sám říká: *„Já jsem tam měl dobré prostředí, rodiče chodili do práce a babička mi vždycky udělala něco dobrýho a věnovala se mi, proto jsem tam byl hrozně rád a vlastně možná radši než doma.“*

Kategorie 2: Nedostatek podpory aneb rodiče se mi nevěnovali tak, jak jsem potřeboval/a

Kódy:

- Ta podpora mohla být větší
- Kdyby ta podpora byla větší, mohlo to být lepší
- Nepovedlo se mi nic prosadit
- Nikdo, nikdo
- Kdybych měla rodiče, co se mi věnujou, nedopadla bych tak, jak jsem dopadla
- Rostla jsem jako dříví v lese
- Jsem se tak jako sama vychovala
- Neučila se se mnou, nechodila na kroužky, nečetla knížku

Dle Šámankové (2011) je důležité, aby v dítěti byla podporována a povzbuzována snaha hledat a rozvíjet jejich nadání a talent. Z představených kódů je zřejmé, že všichni respondenti až na dotazovaného č. 2 mají deficitní saturaci potřeby podpory v dětství. Vědomě se zmiňují a za vinu přikládají rodičům, že se jim během dětství nevěnovali, a proto vzdělání a jejich profesní růst je tím do jisté míry ovlivněn. Zejména R1 se zmiňuje o matce jako osobě, která ji v dětství ničím nepodporovala. „*Já si nikdy nepamatuju, že by se se mnou máma učila, já si nikdy nepamatuju, že by se mnou chodila na kroužky, já si nepamatuju, že by nějak zvlášť četla knížku. Vždyť ona mě nechtěla dát ani na školu, že prej na to nemám.*“ R2 zase dokládá, že nedostatek podpory rodičů a možná i finančních možností tehdejší doby, zapříčinily nedostatečné vzdělání, a tudíž i dopad na jeho budoucnost a kariéru. Popisuje: „*Kdyby ta podpora byla větší, mohlo to být lepší. Změnilo by se to, že bych nebyl tam, kde jsem teď. S odstupem času si myslím, že jsem možná měl navíc.*“ R5 se svěřuje s tím, že sice podporu „měl“, ale nemohl mít svůj vlastní názor. Musel žít dle pravidel svého otce. „*U nás se dělalo to, co chtěl táta. Bezvýhradně. Vlastní názor jsem neměla, protože mi to nikdo nedovolil.*“

Kategorie 3: Nedostatek podpory aneb projev lásky a citů jako zakázané ovoce tehdejší společnosti

Kódy:

- Asi nikdo moc
- Doma jsme si nepovídali
- Ani jeden z rodičů na tohle nebyl
- Já jsem pocity nesdělovala
- Nepamatuji si, že by se mnou někdo mluvil
- Táta s náma nekomunikoval
- Tohle se nedělo
- Lásky se u nás neprojevovala
- Tohle u nás moc nefrčí
- Silnej člověk nedává najevo city, nehladí a nechválí

Potřeba sycení jako touha po naplnění láskou, podněty či pozorností v rodině. Všichni dotazovaní se shodují, že lásku a city si v rodině neprojevovali. Zejména R1, R5 a R6 si stěžují na úplnou absenci jakýchkoliv citů směrem k jejich osobě.

„U nás se to vůbec nesmělo projevovat, protože to byla ukázka slabosti a silnej člověk nedává najevo city.“ R4 vykazuje deficitní naplnění láskou a podněty především ze strany otce, který se mu nevěnoval. Říká: „Neměl nikdy ke mně vztah nebo cit. Ta starost ke mně, jakoby když má chlap kluka, tak se ho snaží brát na lyže a bla bla. Tady tohle nebylo. R2 a R3 zase komentují, že to v jejich rodině nebylo zvykem. Dotazovaní jako potomci ani vyjadřování lásky od svých rodičů neočekávali a brali to jako standard. U potřeby bezpečného místa R3 popisuje, že prostředí, kde se cítil v dětství dobře, bylo u prarodičů – tedy náhradních objektů a komentuje: „Cítil jsem se tam dobře, chodil jsem tam rád. Babička mě měla ráda, udělala všechno, co jsem chtěl, měla mě ráda, a proto jsem se tam měl dobře.“ Z této výpovědi je zřejmé, že dotazovaný našel ve svém dětství zdroj lásky a sycení, a proto byla na symbolické úrovni naplněna nejen tato potřeba, ale také potřeba bezpečí a místa – jak bylo zmíněno, zdroje této saturace ovšem nenacházel u rodičů.

Kategorie 4: Rodiče byli bezpečnými osobami aneb vcelku naplněná potřeba bezpečí

Kódy:

- Mámě jsem důvěřoval
- Mámě jsem důvěřovala, ale nesvěřovala se
- Asi mámě, ale niterný věci, jsem si nechávala pro sebe
- Jako dítě jsem se svěřoval mámě
- Nesvěřoval jsem se, ale mohl jsem
- Babičce jsem důvěřoval, ale nesděloval jsem info
- Asi tátovi, víš, že asi fakt tátovi
- Nepamatuju si, že by máma něco...

Potřeba ochrany neboli bezpečí úzce souvisí s potřebou místa, ale i ostatní základní vývojové potřeby v rámci PBSP jsou velmi úzce provázané. Vzhledem k tomu, že dotazovaní nebyli svými rodiči naplňováni láskou a podněty, můžeme usuzovat, zdali zde byl vytvořený prostor pro důvěru a možnost svěřit se s těžkostmi, se kterými se během dětství potýkali. R5, R6 a R1 tvrdí, že svým rodičům mohli důvěřovat a svěřit se jim, ačkoliv dokládají, že takovou potřebu neměli. R5 komentuje: „No tak asi tý mámě, kdyby s něco dělo, tak bych šla za mámou, ale jako takový nějaký úplně niterný věci, ty jsem si nechala pro sebe, to jsem neřekla nikomu.“

Stejně tak dotazovaní č. 2 a 4 měli důvěru ve své matce, byli si ji vědomi, ale této možnosti nevyužívali. R2 tuto situaci komentuje takto: „*Vždycky jsem se měl na koho obrátit, ale já se moc nespěřoval. Si myslím, že jsem neměl úplně potřebu asi.*“ Respondent č. 3 naopak dokládá: „*Já jsem se nikdy nespěřoval nikomu a určitě ne o věcech z rodiny.*“ U R3 je silně deficitní potřeba sycení, jež ovlivňuje naplňování i dalších základních vývojových potřeb, jak již bylo popsáno např. u potřeby místa či výše zmíněné bezpečí.

Kategorie 5: Deficity a intruze v naplňování potřeby dobrých limitů

Kódy:

- Možná až moc volným stylem
- Já si žádná pravidla nepamatuju
- Rostla jsem jako dříví v lese
- Máma byla dost benevolentní
- Nesměla jsem nic
- Ovládal mě pohledem
- Čím víc rozkazů, tím líp mě vychová
- Já jsem se ho strašně bála jako dítě
- Jeho rána byla dost pevná
- Když jsem něco, byla jsem zbita
- Vařečka frčela, když něco
- Vařečka aj jsem klečel

Děťmi bez pravidel bychom mohli nazvat R2 a R1. U R1 je potřeba limitů silně deficitní. Mluví o svém dětství jako o neohrazené svobodě bez cílů a jasně daných pravidel. Dokládám komentář R1: „*Věřím tomu, že kdybych měla rodiče, kteří se mi věnujou, který se se mnou učej, který jsou takový, tak bych třeba nedopadla úplně tak, jak bych dopadla a dala bych za to i prst.*“ Je nezbytně nutné, aby naši rodiče dokázali limitovat naši energii a sílu, přiměřeně reagovali na naše podněty. (Šámanková, 2011) R2 se zmiňuje, že otec se snažil nějaké hranice a omezení dávat, ale nikdy ne přes hranici libosti dotazovaného. R2 tvrdí: „*Dá se říct, že dost volným stylem, určitě mi nic nenařizoval, přestože se mi to nelíbilo, a to možná až moc volným stylem.*“ U R1 se problém s přizpůsobivostí a poslušností řešil následovně: „*Pravidla si nepamatuju, ale můj vychovatel byl táta a pásek.*“ Zkušenost s tělesnými tresty dokládají i R3 a R4.

Popisují to však jako standard tehdejší doby a své hranice jako jasně dané a limitující. Dodávám příklad u R4: „*Tam ta vařečka frčela.*“ A R3: „*Já si myslím, že tenkrát takovej standard. Vařečka aj jsem klečel.*“ Despoticky a v očích R5 nepřiměřená byla výchova ze strany otce. R5 popisuje: „*Já jsem se ho bála, já jsem mu neodporovala, já jsem se ho strašně bála jako dítě.*“

DVO2: Jaké jsou zkušenosti respondentů s naplňováním jejich potřeb v období rozpadu vztahu jejich rodičů?

Kategorie 6: Ztráta a změna místa aneb rozvod se pojí s deficitem a intruzemi

Kódy:

- Nikde jsem neměla dobrý místo
- Strašně, strašně jsem se tam cítila
- To prostředí bylo stísněný
- To bylo pro mě složitý
- Ztratil jsem kontakt s rodinou
- Máma tu funkci zastala
- Cítila jsem se tam líp
- Po odchodu táty se to uvolnilo
- Doma bylo radostno, veselo, milo
- Byl větší klid

Z kategorie č. 1 je patrné, že R1 a R4 prožívali své dětství v příjemném a pro ně bezpečném prostředí. R1 v soužití úplné rodiny se cítila dobře, avšak po rozvodu a odchodu otce vykazuje tuto změnu za krizovou a ovlivňující její budoucnost. Po rozvodu rodičů ztratila své místo a žádný prostor pro ni nepředstavoval zdroj bezpečí. Popisuje: „*Strašně, strašně! Neměla jsem kam jít. Musela jsem to odbýt doma. To mě defakto ovlivnilo na celý život!*“ Matka v této chvíli v respondentových očích selhala a pocit zklamání a nedůvěry v něm přetrvává. U R4 byl silný zážitek vidiny odcházejícího otce, který odešel, jak tvrdí: „*Odešel úplně z mého života.*“ R3 si na své dětství nestěžoval, ale své doma měl spíše u svých prarodičů, jejichž kontakt v důsledku rozvodu rodičů ztratil. Popisuje tuto situaci jako pro něj velmi složitě období. „*Pro mě to bylo velmi tenkrát složitý. Tam byl takový hluchý místo, kdy já jsem tam nejezdil, protože ty vztahy nebyli moc dobrý a to mě hrozně vadilo.*“ R2, R5 a R6 vzhledem k vysoce konfliktnímu prostředí, ve kterém tyto dotazovaní vyrůstali.

Pociťovali úlevu a klid, který v rodině po odchodu otce nastal. R5 dokládá: „*Když táta nebyl doma, bylo veselo, radostno, milo. Taková krásná ideální rodina.*“ Podobně situaci komentuje i R2: „*Ano, to se uvolnilo, protože určitě byli častý hádky a pak, jak už jsem řekl, byl klid.*“

Kategorie 7: Chybění bezpečné rodičovské figury aneb absence otce

Kódy:

- Táta se mi nevěnoval nikdy
- Nestaral se o mě
- Bylo to ještě horší
- Nikdo mě nepodporoval
- Tátovi jsme byli jedno
- Táta se nestaral, máma neměla víc energie

Po rozvodu je běžné, že jeden z rodičů nejčastěji otec opouští domácnost a ztrácí tak pravidelný kontakt se svými dětmi. Záměrně byli v rámci výzkumu vybráni respondenti, jež se po rozpadu vztahu rodičů dostali do péče matky. Je jisté a z literatury prokázané, že člověk ke správnému vývoji potřebuje v životě dvě role – otce a matku. Pokud přijdou o jeden rodičovský vzor, ztrácí tak možnost učit se oběma sociálními rolím, které budou později v životě zastávat. (Amato, Keith, 1991) Důležité také je, aby mělo dítě fyzicky i v mysli vytvořené pevné a bezpečné místo u obou rodičů. U R3, R6, R1 a R4 tuto potřebu a funkci nezastal. Nejen že neposkytnul ve svém „náručí“ bezpečný prostor, ale také nepodporoval, čímž mohl u dotazovaných způsobit strach z budoucnosti a znemožnit vytvoření pevného, podporujícího a láskyplného partnerského vztahu. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) Tito respondenti si pak do svého života neodnesli, jak partneři žijí a fungují jako pár. (Wallerstein, 2000) R4 vhodně dokládá: „*Ten táta za to jedno dopoledne 4x do roka, toho moc nezvládl. To je jasný, že mi nepředal, to co mi měl předat. To co jsem se naučil, jsem se naučil sám nebo mě to musela naučit máma.*“ R3 podobně popisuje: „*Můj táta jak jsem říkal, šel z práce rovnou do tý hospody. V tomhle se nám nevěnoval.*“

Kategorie 8: Pokračování nedostatku sdílení a projevů emocí aneb pokračování deficitu podpory

Kódy:

- Nepamatuju si, že by mě máma někdy nějak psychicky...
- Nikdy se mnou nikdo nesdílel pocity
- My jsme lásku ani po rozvodu neprojevovali
- Já jsem nikdy s nikým nemluvil
- Nepamatuju si, že by mi něco vysvětlovala
- Tátu si nepamatuju, máma asi jo

Předkládaná kategorie navazuje a v podstatě se ztotožňuje s kategorií č. 3. Pokud nebylo v rodině zvykem projevovat lásku před rozvodem, pravděpodobně se situace nezmění ani po rozvodu. U R3 je opět viditelné pokračování deficitu potřeby sycení, která se během vývoje dotazovaného nemění a nenaplnuje. Pouze v jediném případě se komunikace zlepšila a vztah s otcem posunul k lepšímu. Stále zde nelze mluvit o láskyplném vztahu, ale jak R2 dokládá: „*Tak byli jsme si bližší. Bavili jsme se o politice a o všech těchto věcech i o vztazích, což jsme se dříve teda nebavili.*“ V tomto případě je vidět, že po utišení konfliktního prostředí a tlaku, který v rodině panoval, se komunikace rozvinula a vztah otce a syna vyvinul v důvěrný vztah. Prohloubení deficitu z dětství bylo opět nejvýraznější u R1, který popisuje: „*Ne, to bylo ještě horší. Oni rozhodovali o mém životě, ale nikdo se mě jako nikdy neptal. Přijelo auto, přijela máma a řekli, že okamžitě končíš. Odvezli mě a nazdar. No a takhle to bylo se vším. To bylo fakt strašný, nikdo a nikdo semnou nemluvil a to bylo vlastně vo mě.*“

Kategorie 9: Pokračování chybění dobrých limitů aneb despota z rodiny odchází, děti bez pravidel zůstávají

Kódy:

- Zůstali stejný
- Nikdy jsem pravidla neměla
- Situace se nezměnila, nepamatuju si
- Situace se nezměnila
- Bylo to lepší pro mě
- Máma neměla čas, měla jsem větší volnost
- Ten tlak trochu povolil

Po rozvodu se naplnění potřeby hranic odehrává ve dvou rovinách. Buď dochází k situaci, kdy rodiče nezvládají emoce a projevy svých dětí ve starším školním věku a limity nastavují tak, že vědomě potlačují jakékoliv výrazy hněvu či vzteku. (Šámanková, 2011) V našem případě se tato rovina nepotvrdila, jelikož respondenti neměli žádná pravidla ani před rozvodem a nová jim nebyla nastavena, až na R1, která dokládá: „*Po tom rozvodu chtěl pravidla nastavovat nevlastní otec, ale ta byla úplně jiná, než se mi líbila. Nebyla jsem zvyklá si nechat poroučet, takže když nic, tak jsem zase byla zbita.*“ U R6 a R5 je vidno uvolnění, kdy z rodiny odchází dominantní otec. Nejčastěji je situace způsobena ztrátou autority v rodině a příliš zaměstnanou matkou, jež se po rozvodu musí zejména finančně postarat o chod domácnosti. (Špaňhelová, 2010). R6 popisuje: „*Tak po tom rozvodu, kdy jako táta odešel, tak máma musela chodit hodně do práce a ten čas na mě neměla. Takže jsem si mohla dělat, co jsem chtěla.*“ U R5 je velmi silná úleva po odchodu otce jako despoty, avšak popisuje, že i po rozvodu se snažil dětem věnovat a mít nad nimi, jak R5 říká: „*Chtěl mít pořád tu svoji kontrolu, takže s náma byl dost často a jeho výlevy jsme prožívali dál. Už to nebylo samozřejmě tak intenzivní.*“ U R3 a R4 se situace nezměnila především z toho důvodu, že otec v rodině nefungoval jako autorita ani v jejich útlém dětství. R3 se zmiňuje: „*Ten táta v tomhle ani v životě žádnou velkou roli nesehrál. Chodil na to pivo, nijak jsem to nevnímal.*“ R4 ještě dokládá: „*Tak jako za to jedno dopoledne 4x do roka, toho moc nezvládl.*“

DVO3: Jaké mají respondenti informace o tom, co očekávali a co dostávali v rámci naplňování potřeb jejich rodiče jako partneři jeden od druhého?

Kategorie 10: Partnerce chyběla podpora partnera, aneb v rodině chyběl „muž“

Kódy:

- Máma byla sama sobě oporou
- Tam se snažila ta máma
- Máma dávala podporu velikou
- Máma byla otcí oporou, opačně určitě ne
- Táta, co vím, moc nedělal
- Táta ji moc nepodporoval
- Táta nezastával roli chlapa
- Táta ji to nevracel, to tam nebylo

U všech respondentů se ukázalo, že podpora mezi rodiči nefungovala a to zejména ze strany manžela. Matka v rodinách respondentů R4 a R3 zastávala obě role a dotazovaní si na otce jako fungujícího člena domácnosti nevzpomínají. Je zajímavé, že ani jeden z těchto partnerů nebyl konfliktní a spíše submisivní. Dokládám komentář R4: „*On nezastával úplně takovou roli chlapa, jakou by měl. Tou hybnou pákou tam byla máma a on tím, že nebyl konfliktní, tak to tak bylo.*“ Z druhé strany však dokládá, že otec matce nijak podporu nevracel a na vše zůstala sama. R3 se zase zmiňuje: „*Můj táta jak jsem říkal, šel z práce rovnou do hospody, takže toho času a podpory moc nedal.*“ U R1 byli zájmy otce taktéž upřednostněny před rodinou. R1 vzpomíná, že otec jako manžel k matce nepasoval, jelikož si od života přála víc. „*Náš táta žral celej život jakoby jen ten fotbal, nejezdili jsme na dovolenou, výlety, odvezl nás a odjel sám na fotbal. Já se ji vlastně nedivím, chtěla víc, ale měla to udělat dýl nebo jinak.*“ R2 také dokládá, že každý z rodičů měl jiné představy o životě a to považuje za kámen úrazu jejich vztahu. „*Myslím si, že si úplně nerozuměli v tom životním stylu. Maminka byla akční a tatínek nebyl akční. Maminka pořád něco vyhledávala a nakonec našla.*“ U R5 je patrná podpora ženy silně dominantního muže, který však o prosperitu manželství nemá zájem. R5 dokládá, že po materiální stránce si matka nemohla stěžovat, ale co se týče podpory a vzájemné komunikace, ta ve vztahu úplně chyběla. Popisuje, že otec chtěl dobře vypadat navenek: „*Koukali, aby fungovali jako rodina, ale to je celý. Myslím, že máma byla tátovi 100%, ale ona to od něj určo neměla.*“ R6 už jen vhodně dokládá, že se rodiče nepodporovali vzájemně vůbec, a proto se také často objevovali hádky, jak R6 zmiňuje: „*O úplně nesmyslných věcech.*“

Kategorie 11: Deficit ve vzájemném sycení aneb lásku si rodiče neprojevovali, nekomunikovali a nepředávali dál

Kódy:

- Máma nedostávala lásku
- Táta byl citově plochej
- Táta moc nemluvil, takže ta láska mámě určo chyběla
- Lásku si neprojevovali, to si nepamatuju
- Projevovat city bylo u nás zakázané
- Moc spolu nekomunikovali
- Neměli si co říct

- Špatný, vůbec si city neprojevovali

Stejně jako se vzájemnou podporou je to u rodičů i s vyjadřováním lásky a citů, jež dokáže dítě rozpoznat. Již jsem se zmiňovala, že láska a city se v rodinách respondentů neprojevuje ba dokonce, jak R5 říká: „*Je to důkaz slabosti*“. Z výše zmíněných kategorií můžeme předpokládat, že pokud ji rodiče neprojevovali, nekomunikovali jako dvě osoby v páru, pravděpodobně také nepředali tento vzor svým dětem. R1 své zkušenosti komentuje: „*Špatný, vůbec si city neprojevovali, žili asi jen vedle sebe, ale jako dítě jsem to nedokázala posoudit no. Podle mě ten vztah byl dobrej v tu dobu, ale že jo. Měla to udělat jinak*“ U R1 vidíme rozpor mezi tím, že lásku si moji rodiče neprojevovali, ale vztah považují za dobrý. Tímto vyvstává otázka, na kolik je toto vnímání objektivní, vzhledem k prožitému traumatu, který byl dotazovanému rozvodem rodičů způsoben. Dále přikládám komentář R4: „*No myslím si, že máma nedostávala tu lásku, jakou si představovala. Táta byl citově plochej. Měl ji určit rád, ale neuměl to vyjádřit, to jeho rád bylo skrytý.*“ Jak popisuje Chvála a Trapková (2009) v dlouhodobém důsledku mohou mít problém s navazováním vztahu nebo vstupováním do vztahů, tomuto chování podobné jako v jejich orientační rodině, čímž se budu zabývat zejména v DVO4 a DVO5

Kategorie 12: Vyhraněné limity partnerů aneb od submisivity po dominanci

Kódy:

- Tátovi bylo vždycky všechno jedno
- Máma byla dominantní
- Táta byl upozaděň, ale nestěžoval si
- Máma stanovovala pevné hranice
- Otec byl dominantnější
- Táta neměl žádný hranice
- Máma musela poslouchat
- Táta byl dominantní
- Máma ho poslouchala
- Máma se neuměla postavit nikomu

Z kategorie 10 je zřejmé, že u R3 a R4 byl otec submisivní a pravidla ve vztahu nastavovala vždy matka, jež zastávala role ženy i muže v domácnosti. R4 se zmiňuje o tom, že pravidla, jimiž byl otec jako partner limitován, dosahovala takové míry, že otec byl matce respondenta nevěrný a tím zapříčinil definitivní ukončení manželství. Popisuje: *„Nastavila to pevně, táta se cítil být svázaný a potom byl nevěrný. Přišla mu do života osůbka, která v tu chvíli nerozkazovala, a on to nezvládnul.“* U R3 byla situace opačná, kdy matka, jež neměla podporu, nedostávala lásku a domácnost musela obstarat sama. Našla partnera, který její city opětoval a dodal podporu. R3 komentuje: *„Táta po práci chodil do hospody, takže to možná byl akcelerator toho, že si máma našla někoho jinýho. Můj otec netrval tolik času s rodinou.“* U R1 byla situace podobná a již jsem zmiňovala, jak respondentka dokládá: *„Máma chtěla víc, tátovi bylo vždycky všechno jedno. Fotbal a čus.“* R2, R5 a R6 byl otec dominantní a hranice byly jasně a pevně ve vztahu nastavené, a to jak jsem několikrát komentovala, nejvýraznější byla limitace ve vztahu rodičů u R5. Paradoxně to byl jeden z důvodů, proč otec z rodiny odešel. R5 říká: *„Na mámě mu vadilo, že byla až moc mírná, on potřeboval trochu aktivnější partnerku.“* O něco vyrovnanější avšak stále dominantnější vztah ze strany muže byl u R2 i R6. Komentář R2 vhodně dokládá: *„Tak asi otec byl dominantní, to ano. Ale taky maminka si uměla říct dost, myslím, že to bylo vyrovnanější.“*

DVO4: Jaké mají respondenti informace o tom, jak měli jejich rodiče naplněné potřeby od svých rodičů?

Kategorie 13: Deficity v potřebě místa vs. zážitek dobrého místa rodičů

Kódy:

- Mámě se žilo hezky
- Ráda na to dětství vzpomíná
- Táta měl prostředí dobrý
- Pečovali o něj, vybavili ho do života
- To prostředí měla máma velice dobrý
- Babička byla hodně rodinně založená
- Obě matky měly těžký život
- Babičky dřely
- Oni si nebyli moc blízký
- Babička byla studenej psí čumák

- Máma ty vazby měla zpřetrhaný
- Táta vyrůstal bez otce
- Mámě chybělo to zázemí

Dětství a tedy prostředí, ve kterém vyrůstali rodiče našich respondentů, můžeme zobecnit na místo, kde vždy alespoň jeden z rodičů neměl domácí prostředí bezpečné a pevné, a tudíž si ze své orientační rodiny odnáší určitý deficit, který pak přenáší a aplikuje na svou rodinu, tedy rodinu prokreační. Vhodný příklad můžeme uvést u R1, který tvrdí, že ženy měly obě těžký život. Muži jako partneři a otcové nefungovali a tedy o domácnost a tzv. teplo rodinného krbu musely zabezpečovat samy. R1 vypráví: „*No tak náš děda pil jak duha, tomu byla přednější parta a naše babička dřela jako duha. Babka Hostinská měla to samé, vzala si alkoholika a taky měl rád holky.*“ Podobný příklad uvádí i R3, který popisuje otce jako nefunkčního a nestarající se ho, ale na druhé straně dokládá, že ho jeho rodina dobře vybavila do života. Jeho matka, která se snažila roli otce zastat, pocházela z dysfunkční rodiny, kde jak sám R3 popisuje: „*Mámě chybělo to zázemí, o mým vlastně dědovi jsem nikdy neslyšel a nepamatuju si ho.*“ Můžeme předpokládat, že matka si ze své orientační rodiny neodnesla, jak partneři fungují jako pár, a tudíž určitou dobu snášela přítomnost partnera, který ji nepodporoval a domácnost společně neudržoval. Pro uspokojení vlastní potřeby hledala vhodnějšího partnera, kvůli kterému pak rodina skončila rozvodem.

Kategorie 14: Naplnění potřeby podpory rodičů v dětství buď nebylo, anebo se o tom neví

Kódy:

- Tam ta podpora moc nebyla
- U táty moc nevím
- U mámy to nevím
- Nebavili jsme se o tom
- Předemnou se o tom nebavili
- Táta o tom nikdy nemluvil
- U táty to moc nebylo
- U táty si to nepamatuju
- Nemluvili jsme o tom
- Chyběla tam mužská rovina

- Muži v rodině nefungovali nebo nebyli

Podpora mužské roviny byla deficitní u všech respondentů až na R3, kde jak jsem již popisovala: „*Oni o něj vždycky pečovali, oni ho vybavili do toho života dobře.*“ Zároveň však komentuje, že: „*Myslím si, že finančně určitě ano. Oni ať už byl jakýkoliv problém, tak to zaplatili a snažili se pomoc.*“ R3 tedy mluví především o finanční podpoře, co se týče psychiky a lásky zmiňuje, že takovou věc nedokáže posoudit a nepamatuje si. Můžeme se tedy pouze ptát, zdali podpora byla opravdu podporou, co se týče symbolické roviny nebo pouze doslovnou. Jak popisuje Šámanková (2011) za podporu považujeme snahu hledat a rozvíjet v dítěti nadání a talent. Přílišná závislost a ochrana, neumožňuje jedinci později v budoucnosti postavit se na vlastní nohy. (2011) Co se týče ostatních respondentů je viditelný nezájem především ze strany mužů, tedy otců rodičů našich respondentů. Význam, můžeme přikládat tehdejší době, kde muži vystupovali především jako autorita a představitelé řádu v rodině, než jako psychická podpora a láska, jež tehdy nebyla stran mužů tolik očekávaná, muži byli více orientováni na pevnost, rozhodnost a vyjádření emoční senzitivity tak bývalo sporadické, viz kategorie 15 ani u žen. Pokud máme informace, dovídáme se, že podpora nebyla a to zejména u R4 a R1. Z uvedených kódů můžeme také snadno vidět, že dotazovaní o vztahu svých rodičů, jejich podpoře nemají informace, jelikož ani oni sami ve své rodině nekomunikovali.

Kategorie 15: Absence sycení láskou aneb máma k mámě bez citů

Kódy:

- Vztah k mámě byl studený
- Normálně studený čumák
- Teta neuměla dávat najevo lásku
- Babička byla studený psí čumák
- Nenosilo se to, chovala se odtazité k blízkým
- Projevovala lásku jen přes jídlo
- Mámě babička lásku nedávala
- Máma byla na vedlejší koleji
- Mámě chyběla ta otcovská láska
- Máma nedostávala od babky lásku, nic

Podpora sycení láskou a podněty, jest ze stran matek deficitní u R1, R5 a R6. U R6 je toto výrazné a zajímavé, že matka upřednostnila staršího syna před dcerami. Popisuje: „Z mamčiny strany to bylo jiné. Babička byla rozvedená a měla nejradši nejstaršího syna. Holky pro ni byly na vedlejší koleji.“ R6 o tomto faktu nesdělila více informací, avšak z hlediska transgeneračního přenosu by toto téma bylo jistě zajímavé k dalšímu výzkumnému zkoumání. Zajímavostí je, že respondenti jako ženy vnímají tuto potřebu jako nenaplněnou mnohem více, než respondenti muži, kteří vyjadřování lásky a podpory na této úrovni a konkrétní době považují za jakýsi standard. Vhodně toto dokládá R1: „Ten vztah máma k mámě byl studenej, normálně studenej čumák. Dá se říct, že to jde z generace na generaci.“ Strany respondentek také nejčastěji uvádějí, že ať už jejich matky nebo otcové žili v prostředí, kde na pohlazení, chválení a láskyplnou komunikaci nebylo vytvořeno prostředí, má to vliv na jejich rodiče a tedy i jejich výchovu. Dokládám komentář R5: „Takže oni dva byli takový ty zoufalci bez citů a začali vychovávat děti, ale máma se snažila trošku. Táta to dával najevo, tak jako občas materiálně.“

Kategorie 16: Příliš striktní limity aneb despotičtí otcové dcer a synů vs. žádné limity aneb „jako dříví v lese“

Kódy:

- Rozhodující slovo měl děda
- Děda byl hodně dominantní
- Děda byl generál
- Babička udělala, co řekl
- Děda byl přísněj
- Děda byl despota
- Máma musela vyšlapovat
- U táty nastavoval pravidla děda
- Táta byl vedenej zkrátka
- Táta musel poslouchat dědu
- Drželi ho na uzdě
- Vždycky o všem rozhodovali ti muži
- Ženy byly vždycky na 1. místě
- Babka byla hlavou rodiny, musela
- U táty se to zvolnilo po odchodu otce

- Mámu máma moc nevychovala
- Táta hranice neměl
- Rostl jako dříví v lese
- Máma měla mírnou výchovu
- Neměla žádné velké hranice

V kategorii č. 14 jsem popisovala, že potřeba podpory byla deficitní především, ale nejenom na straně mužů. Na druhé straně limity a hranice byli v rodinách dotazovaných pevně nastavené a to zejména z role otců. Často se respondenti zmiňují, že jejich dědečkové byli autoritou a jejich výchova by se dala pojmout jako despotická. U R4, kdy respondentův dědeček zemřel a jeho otec neměl ve své rodině roli muže, který by vychovával a nastavoval limity, byla situace jiná. Můžeme tedy předpokládat a sám respondent dokládá: *„Ta mužská rovina tam nebyla. Ta babička nemohla dávat a předávat, protože nevěděla, co jako má předávat.“* Nejvýraznější rozdíl můžeme vidět u R2 a R1. R2 se zmiňuje, že ovšem vždy rozhodovali muži a muži byli ti, kteří měli hlavní slovo v rodině. Kdežto u R1 je situace opačná. Sám dotazovaný sděluje: *„Vždycky u nás byly ty ženský na takovým tom prvním místě a ty chlapi byli vždycky upozaděný, to asi jo no.“* Je zde zřejmý vliv nefunkčních otců, kteří v rodině nehráli významnou roli, a sama respondentka si na své prarodiče v mužské linii nevzpomíná. Úplným opakem a vhodným příkladem pro přesunutí potřeby limitů z jedné do druhé úrovně je u R5, jehož otec vyrůstal, jak sám dotazovaný dokládá: *„Nechali ho růst jako dříví v lese.“* Ve své prokreační rodině se však otec realizoval a stal se despotou a autoritou ovlivňující celou rodinu i budoucnost respondenta 5.

DVO5: Jaké jsou zkušenosti respondentů s naplňováním jejich potřeb stran svých partnerů?

Kategorie 17: Rozdílný prožitek místa aneb od pohody ke konfliktu

Kódy:

- Tam tohle bylo dobrý
- Domov byl dobře vytvořen
- Doma jsem se cítil dobře
- Nevadilo mi být doma
- O naše doma se nestaral

- Nebylo to hezký
- Domáci psychickéj tyran
- Tak jako hádky no, normálka

R4, R3 a R2 vzpomíná na prostředí v rámci svého manželství jako na klidné a bez konfliktů. Pouze R2 se zmiňuje o tom, že v důsledku jeho častých nevěr bývalo doma, jak sám říká: *„To bylo jako dusno, ale manželka mi to tolerovala.“* Ve vztahu vystupuje dotazovaného žena jako submisivní a zachránce rodinné pohody. R2 popisuje: *„Já jsem byl vlastně spokojený, ale bylo to spíš na kamarádský bázi, bez nějakých citů, který jsem si představoval.“* Tento důvod také odráží respondentovu potřebu hledat vášeň a lásku jinde. Oproti rodinnému prostředí ve vztahu u R5, R6 a R1, která dokládá, že hádky byli, ale jak sama popisuje: *„Řekla bych prostě taková normálka, každé máme něco.“* R1 pochází z prostředí, kde bylo klidné a nekonfliktní manželství, ale po rozvodu rodičů se prostředí zejména pro dotazovaného změnilo a hádky, nesrovnalosti a potyčky s nevlastním otcem byli na denním pořádku. U R5 a R6 byli konflikty mezi partnery velmi časté, a tak oba dotazovaní cítili po rozvodu úlevu. R6 komentuje: *„O to naše doma se nikdy moc nestaral, takže po jeho odchodu se změnilo jen to, že mi tu nikdo nedělá bordel.“* R5 zase zmiňuje: *„Postupně jsem zjistila, že je to despota, puntičkář a takovej domácí tyran. Nesměli jsme si dát nohy na gauč, protože jsme s nima chodili po podlaze. Po tom rozvodu to byl pro mě šilenej pocit štěstí a svobody.“*

Kategorie 18: Rozdílný zážitek saturace podpory aneb od adekvátního naplnění po chybění

Kódy:

- Klasickou podporu určitě jo
- Podpora byla velká
- Brala hodně věcí na sebe
- Tam to bylo dobrý
- Měli jsme se dobře
- Neměla jsem, byl vyčůranej
- Nemohla jsem se opřít, vůbec
- Žádnou vůbec
- Žila jsem vlastně sama
- Chyběla opora, pomoc, důvěra

- Musela jsem se o sebe postarat sama

Potřeba podpory byla opět u R2, R3 a R4 naplněna od partnera stejně dobře jako potřeba bezpečného místa. R3 vzpomíná: „*Ona brala hodně věci na sebe, byla taková ta vrba. I když já jsem moc nemluvil, nechala mě a vyřešila to za mě, což bylo výborný.*“ Zde je mírně patrná souvislost s tím, jakou roli hrála respondentova žena v domácnosti a jak to měl dotazovaný nastaveno v dětství z pozice matky a otce. R4 a R2 popisují, že podpora jejich partnerek byla obrovská. Za to R1, R5 a R6 podporu od svých partnerů neměli žádnou. R5 tak popisuje více svých vztahů: „*Když byl problém, je to nezajímalo, dělej si, co chceš. Takže jsem se je naučila řešit sama nebo jsem teda musela. Já jsem si neuměla najít normálního chlapa*“ Co se týče naplnění potřeby podpory, R5 dodává, co ji na vztahu nejvíce chybělo a scházelo: „*Jenom mi chyběl ten vzájemnej pocit, že o mě ví, že si semnou povídá. On si semnou nepovídal, nezajímalo ho to, nic. Já jsem mu něco vyprávěla, on mě vůbec neposlouchal nebo udělal hm, takže mu to bylo úplně ukradený, co říkám.*“ R6 podobnou zkušenost dokládá na konkrétním zážitku: „*Když jsem byla po operaci, musela jsem se o sebe postarat sama. Z nemocnice mě vezla kamarádka. Neudělal si volno z práce. To byla poslední kapka. Nebyla z jeho strany zpětná vazba.*“

Kategorie 19: Deficity v sycení láskou a porozuměním, aneb když se cesty minou

Kódy:

- Moje pocity ho nezajímaly
- Nefungovalo to vůbec
- Jeho jsem já vůbec nezajímala
- Neměli jsme si moc co říct
- Měli jsme jiný zájmy
- Moc jsme nekomunikovali
- City jsme neprojevovali
- Celý odpoledne na mě nepromluvil
- Neumím je projevit
- Já to zas tak moc neumím
- Nerozuměl jsem ji

Kategorie č. 19 je typickým příkladem transgeneračního přenosu. Již jsem několikrát zmiňovala a název kategorie také napovídá, že láska a city, společné zájmy a komunikace nebyla ve vztahu rodičů. Ve vztahu k dětem a z výpovědi dotazovaných se zřejmě deficit rodičů odráží i z jejich vlastního dětství. Pokud bychom šli dále do historie, pravděpodobně bychom se znovu setkali s tím, že ani praprarodiče našich respondentů neposkytli lásku svým dětem. Teuschel tvrdí, že: „*konflikty, úzkosti, tísně, ambivalence a rovněž triumfy, naděje a štěstí lidí dědíme od předků, které jsme vůbec neznali.*“ (2017, str. 13) Vlastní emoce, prožitky a zkušenosti jsou jistou formou nesmrtelnosti a žijí dál v našem potomstvu. (Teuschel, 2017) R5, R6 a R1 dokládají, že na jejich city nebyl ve vztahu brán zřetel. Stejně však jako u R3 nikdo z dotazovaných nedokázal své city prezentovat navenek. U R2 je výběr partnerů nastaven na základě vášně, která však po čase ve vztahu odezní a obecně tyto vztahy spojuje nedostatek společných zájmů a prostor pro sdílení a komunikaci. R2 dokládá: „*Otec byl domácí typ a ne nějak cestovat, společensky se stýkat, kdežto matka byla naprostý opak. Z toho pak taky pramenila ta nevěra. Matka chtěla víc žít, takže žila. Já jsem si taky představoval, že budu víc žít.*“ R4, který prožil své dětství, jak v době před i po rozvodu především po vzoru matky zase chyběl cit a láska, kterou od svého otce nedostal a pak stejně to komentuje i u partnerky: „*tak možná na mě byla v některých věcech moc tvrdá, že nebyla úplně supr citově založená.*“

Kategorie 20: Intruze v potřebě dobrých hranic vs. příliš propustné limity

Kódy:

- Já nejsem archetyp chlapa
- Nejsem konfliktní typ
- Já ho nemohla dirigovat
- Musela jsem ho poslouchat a neuměla jsem to řešit
- Byl jsem dominantnější typ
- Já byl v tom vztahu dominantní
- Manželka mě vůbec neomezovala
- Kvákala jsem mu do všeho, to je jasný

Nastavování hranic v rámci vlastního vztahu, tedy dominanci nad druhým měl problém uplatňovat zejména R4 a R5. Můžeme usuzovat, že z důvodu významně chybějícího otce u R4, nebyl dotazovaný naučen roli muže v rodině, a tedy jak on sám říká: „*Možná, že nejsem tvrdák a klasickéj archetyp chlapa, táta mi nepředal, co mi měl předat, takže jsem se to učil sám nebo máma.*“ Ve vztahu si pak s bývalou manželkou nastavil hranice tak, jak „viděl“ u svého otce: „*Já jsem nekonfliktní typ, vždycky jsem respektoval, co chtěla manželka a možná to bylo taky to, co ji pak přestalo bavit.*“ R5 dle vidiny svého otce, toužila po opoře a snažila se o dominanci ve vztahu. Avšak našla partnery, kteří jak sama tvrdí: „*Jsou to všechno chlapy, který mě ovládali a byli to vždycky manipulanti, takže jako táta.*“ R2 byl po vzoru otce a celkově mužské rovině v rodině vždy dominantní. Již jsem zmiňovala, že manželka ve vztahu fungovala velmi submisivně, a i přes nevěry s R2 zůstávala. R3, přestože se zmiňuje o ženě jako o osobě, která mu byla oporou a řadu problému řešila za něj, se považuje za dominantního muže. Otázkou je, nakolik je tato představa subjektivní. R1 svou dominanci prosazovala stylem sobě vlastním, když nedovolila žádnému ze svých partnerů ovládnout její život, tak jak se v době po rozvodu snažil její nevlastní otec. Dokládám komentář R1: „*Tohle já bych nikdy nedovolila, to byl kámen úrazu mých vztahů. Já měla vždycky dominanci nad chlapem, protože tak mě to naučil život, což není dobře.*“

DVO6: Jak své potřeby naplňují respondenti autonomně?

Kategorie 21: Autonomní saturace potřeby místa vs. jsem na to sám/sama

Kódy:

- Jenom já o něj pečuju
- O pomoc si musím říkat
- Starám se sama
- Občas je mi smutno
- Starám se o něj sám
- To je složitý, mám svou místnost

V současné době žije opět v partnerství R4 a R5, kteří aktuálně popisují své bezpečné místo pozitivně a bez problémů. Tito respondenti také svůj aktuální život z hlediska potřeb komentují jako naplněný, avšak samozřejmě zmiňují, že žádný člověk, i kdyby neprošel rozvodem svým, nebo svých rodičů nebude mít naplněno všech pět P. R4 komentuje: „*Takhle nevím. Čím je člověk starší, tak ví, že nemůže mít všech 5P, to prostě nejde, ale obecně jo. Obecně dobrý. Ony ty hodnoty jdou pak trochu jiným směrem.*“ Co se však týče R1, která tedy aktuálně má partnera, pociťuje své doma jako prostředí, které je dobré, ale vytváří si ho především sama. Sama popisuje: „*Já jenom já a možná teda pak ještě Karel, že jo. Noo, tak ten je věčně na gauči, ale pomáhá no. Teda takhle když mu řeknu.*“ R2, R3 a R6 popisují své bezpečné místo doma, kde však nemají nikoho, s kým by své doma mohli sdílet. R6 komentuje: „*Tady se cítím dobře, to jo. Jen jak bez toho chlapa, je tu občas smutno, ale jako ne po něm.*“ R3 přímo popisuje, co mu aktuálně nejvíce chybí a po čem touží, aby jeho život byl smysluplný a naplněný: „*Myslím, že takovej ten standartní život mi chybí. Tzn., mít manželku, mít bydlení což mám, ale bydlíme tam, tak jak bydlíme. V tuhle chvíli já nemůžu začít znova žít. Já nějak improvizuju vlastně. Rád bych jako měl ženu, měl někoho, nechci být na starý kolena sám.*“

Kategorie 22: Autonomní sycení podpory vs. deficity a vytvoření self struktury osobnosti

Kódy:

- Nikdo
- Nemám nikoho
- Nevím, že bych měl nějakou oporu
- Nechci nikoho obtěžovat
- Snažím se vše řešit sama
- Já jsem sama sobě oporou

R2, R3, R6 i R1 komentují, že ve svém životě nemají žádnou oporu. Přestože R1 je v partnerském vztahu, vzpomíná, že nikomu nedokáže 100% důvěřovat. S určitými věcmi se svěřuje svému partnerovi, ale jak sama tvrdí: „*On vždycky začne do toho mlejt to svoje.*“ Na druhé straně se zastává názoru, že je jediný člověk, který se ji v životě zastane, jinak se vždy musí spolehnout jen sama na sebe.

Ze zkušeností, které R1 má, kdy matka ani otec nefungoval a po rozvodu se situace mnohanásobně zhoršila, je pravděpodobné, že to dotazovanou ovlivní na celý život. Sama tvrdí: *„Mě to nikdo nenaučil, můžu někomu věřit jen v určitých věcech. Protože vím, že když se člověk dostane do špatné životní situace, tak udělá věci, který by normálně neudělal.“* R6 situaci vnímá podobně, a přestože jak sama popisuje, v životě má své blízké osoby, na které by se mohla obrátit, ale nechce, nemůže nebo ji to nebylo dovoleno. Sama se zmiňuje: *„Momentálně s nikým nic nekomunikuji. Když jsem svoji situaci chtěla probírat s dcerou, nechce to slyšet, že jí ubližuje, když nemluví o jejím otci hezky. S mamkou to taky nejde probírat, protože má na něj pířku. A kamarádky nechci obtěžovat. Neřeším nic s nikým. Důvěřuji jen sobě. Mám jistotu, že se nepodrazím.“*

Kategorie 23: Deficity v autonomním sycení aneb neumím, nedávám, nekomunikuji

Kódy:

- Neumím to dávat najevo
- Nikdy jsem nedokázala, být až tak zamilovaná
- Jsem uzavřenej
- Neumím říkat, mám rád
- Svoje pocity nesděluj
- S nikým moc nekomunikuju
- Jsem zvyklá vypořádat se se vším sama

U žádného z respondentů nenajdeme schopnost vyjadřování lásky a citů, sdílení vlastních emocí a potřeb. R1, R3 a R6 tuto skutečnost vědomě pojmenovávají a zdůrazňují, že to ovlivňuje jejich současný život, zejména ve vztazích s jinými lidmi. R1 tvrdí: *„Jsem asi nikdy nebyla až tak zamilovaná, že bych si někoho připustila k tělu, to asi ne.“* Dále tvrdí: *„Nedostávala jsem to, tak to taky zas tak moc neumím. Ovlivnilo mě to. No a pak s tím mám problém. Neumím říct, miluju nebo umím, ale jen když se mi šikne.“* Z této výpovědi můžeme usuzovat, že R1 nedokáže nejenom vyjadřovat, ale dokonce i cítit lásku, ponořit se do vztahu a plně mu důvěřovat. Stejně jako zdůrazňuje, že není nikdo na světě, komu by 100% důvěřovala. R3 je na tom s vyjadřováním lásky a citů obdobně.

Cítí, ale nedokáže vyjádřit, jak sám komentuje: „*Chybí mi ta láska, protože dneska ji neumím dát. Jako já mám v srdci hodně rád, ale já si myslím, že to neumím, neumím jim říct.*“ R6 své pocity a problémy řeší zásadně sama. Podotýká, že zatím vše zvládá a nikoho nepotřebuje. Zároveň se také svěruje, že: „*Možná je to proto, že jsem rozvedená jen rok, možná je to proto, že jsem jedináček a možná je to taky proto, že na to z domova nejsem zvyklá. Já nevím. Jen mi je občas hodně samotné smutno.*“ Zajímavá je výpověď R5, kde potřeba sycení byla po celé dětství, a to v době před i po rozvodu silně deficitní. Snaha R5 o autonomní naplnění potřeby sycení je plně vědomá, jak sama dokládá: „*Jo, naučila jsem se to sama, protože jsem cejtila, že to potřebuju. Věděla jsem, že je to nutný, že to potřebujou moje děti, a že toho musím ze sebe vydolovat víc.*“

Kategorie 24: Snaha o autonomní saturaci dobrých limitů vs. „nevědomí“ hranic

Kódy:

- Nikdo mě neusměřňuje
- Nikdo mi nic neříká
- Nemám nikoho, kdo by mi říkal, jak mám žít
- Otec se vždycky snažil
- Názor si vyslechnu
- Naučila jsem si je dávat sama

R3 a R1 si není vědom jakýchkoliv hranic ze svého okolí. R1 jež byla „vychovávaná“ především opaskem, ale jinak jak sama říká: „*Rostla jsem jako dříví v lese.*“ Není si vědoma, že by jí někdo stanovoval pravidla, a co se týče vztahů, byla vždy tou dominantní osobou. Tvrdí, že se to musela naučit, aby přežila porozvodovou situaci, kde se jí snažil usměřňovat její nevlastní otec. Dokládám komentář: „*Kdybych asi psychicky nebyla odolná, trochu možná po babce slovenská nátura, tak to nevím, to bych nedala.*“ Z dětství si odnáší pocit, že nechce být pod nadvládou muže a snaží se převzít kontrolu nad svým i životem druhých. R3 jelikož aktuálně nežije v žádném partnerském vztahu, tvrdí, že nemá, kdo by ho usměřňoval a říkal, jak má žít. Naopak u R2 je stále patrný vliv otce, který byl vždy v rodině dominantní. Dokládá: „*V té dospělosti se o to snaží otec a otec se vždycky snažil. Jeho názor si od něj určitě vyslechnu.*“ U R5 je autonomně saturována, jak potřeba sycení, tedy snaha o sdílení pocitů s druhými, tak i potřeba hranic.

R5 dokládá, že se musela sama vychovat i přes silnou dominanci otce a jeho despotickou výchovu. Říká: „*Já si je dávám sama, já si myslím, že jsem dost sama vychovaná a za ten dlouhý život vím, že když tu hranici překročím, že to má vždycky nějaký následky. Bud na vztahu dětí nebo partnera nebo tak. Takže se snažím, že když je to někde trošinku na hraně, tak to ukočíruju.*“

DVO7: Jaký význam přikládají respondenti saturaci potřeb a opakovaným rozpadům rodinného soužití v rámci svých rodin?

Kategorie 25: Zkušenost s deficitem a intruzemi se opakuje aneb rozvod je naše „rodinné téma“

Kódy:

- Souvislost to má
- Určitě se to podepíše
- Jo, to určitě
- Možná jo
- Hele jo no
- Myslím si, že něco na tom určitě bude

Všech 6 účastníků výzkumného šetření se shodují, že rozvod svých rodičů prožili jako událost, která je poznamenala a ovlivnila tak jejich budoucnost. R2, R3, R4, R5 a R6 zmiňují, že rozvod jako samostatný akt je nepoznamenal. Spíše soužití rodičů jako páru, konfliktní prostředí, nedostatek projevů lásky a podpory jim ukázal způsob, jak je možno žít. Ačkoliv si tak nepřáli, mnohdy narazili na partnery podobné tomu, co nechtěli a prožili v dětství. R1 zážitek rozvodu popisuje jako silně traumatizující, kdy matka ze dne na den rodinu rozdělila, R1 tak přišla o otce a své pevné a bezpečné místo. Od této chvíle viní svou matku za budoucnost, kterou jí připravila a zapříčinila tak její rozvoj a možnost lepšího uplatnění ve společnosti a vyznání se sama v sobě. Přikládám komentář R1: „*Viš co, oni mi kolikrát vyčítají, že já se furt vracím do toho starýho, že jsem furt taková, ale já i kdybych chtěla, tak já si prostě nevybavím něco, abych mohla mluvit úplně pozitivně. Proč bych lhala na svoji mámu. Já si nepamatuju, že by bylo líp. Já jsem to těžce nesla. Máma byla zaslepená láskou a na všechno se vyprdla. Já si nedovedu představit, že bych to svým dětem udělala.*“

Kategorie 26: Kontinuální hladovění po naplnění potřeb aneb hledám a stále nenacházím

Kódy:

- Taky jsem pořád něco vyhledával
- Mám takovou touhu po něčem a vlastně nevím po čem
- Měl jsem jiné představy od ženy, i moje rodiče od sebe
- Nenašla jsem takového
- Já jsem pořád hledala a nemohla jsem najít
- Vyhledával jsem pořád něco, stejně jako moji rodiče a prarodiče

R2, R5 a R1 se shodují, že u partnera pořád něco hledali, ale nikdy se jim nepodařilo najít to, co opravdu potřebovali. R1 si stěžuje, že od svých partnerů nikdy neměla dostatečnou oporu, zároveň přiznává, že nedokáže projevat city a lásku. Nedokáže být do nikoho 100% zamilovaná. Otázkou je, zdali má strach ze vztahu, který by ji mohl znovu zklamat, nebo ji rodina nepředala, nenačila lásku projevat a darovat. Jak z rozhovorů vyplývá, dostávat lásku nebylo trendem u žádného z dotazovaných, a tudíž záleží na člověku, jak se s nastalou situací vyrovná. Vhodně to můžeme doložit u R5, což jsem již popisovala v kategorii č. 25 a 26. R5 přestože lásku od svých rodičů nedostala, snažila se darovat sama a to především pro svoje potřeby a potřeby svých dětí. R5 komentuje: *„No věděla jsem, že je to nutný, že to potřebujou moje děti, a že toho musím ze sebe vydolovat víc. Věděla jsem, že je to špatně od toho táty, že nedával, že je to hrozně špatně, tak jsem se snažila, jako ještě víc než jsem to cejtla, ale stejně to prej bylo málo.“* Hledala partnera, který ji láskou naplní, ale sama nedokáže popsat, z jakých důvodů vybírala právě tyto partnery: *„Nevím. Netuším, ale jsou to všechny chlapy takový, který mě ovládali a byli to vždycky manipulanti bez citů.“* Nejvýraznější bylo hledání "něčeho", u R2, jak sám popisuje. V historii rodiny každý z otců tzv. vyhledával, respektive byl nevěrný svým manželkám.

Kategorie 27: Opakování aneb někde jsem to viděl/viděla, bohužel

Kódy:

- Dostatek lásky jsem nedostala od rodičů ani bývalého
- Můj otec byl sexuálně promiskuitní stejně jako ex
- Kámen úrazu byla ta láska, kterou jsem ji nedokázal projevít

- Vyhledával jsem a podváděl stejně jako můj otec i děda
- Alergie na dominanci a nadřazenost, stejně jsem si našla despotu
- Ukázali mi cestu, že ten rozvod je možnej
- Vzdal jsem to poměrně rychle
- Já měla před sebou celej život špatnej vzor

Poslední kategorie udává konkrétní události, jež jsou opakované a prostupující generací. Jednotlivé kódy pojmenovávají důvody ukončených vztahů, jak rodičů respondentů, tak jich samotných. U R1 je patrná neschopnost vyjadřování lásky a citů, a tedy úplné upoutání se do vztahu. Komentuje: *„Asi to bylo moje chyba, dávala jsem přednost vždycky něčemu nebo někomu jinýmu.“* Již několikrát byla v rámci analýzy využita respondentova věta: *„Jsem nikdy asi nebyla až tak zamilovaná, že bych si někoho připustila tolik k tělu.“* Stejně jako respondentova matka, která lásku ve vztahu nedokázala projevit a nedávala najevo ani ve vztahu ke svým dětem. U R2 je již přímo patrná souvislost mezi nekonečným hledáním „něčeho“, jak ve vztahu s partnerkou, tak i ve vztahu respondentových rodičů a dokonce i prarodičů. R2 sám komentuje: *„Jsem asi nějaký vlastnosti podědil. Asi nějaký vlivy, nějaký hádky nebo touha po něčem, což se dá těžko pojmenovat jako vlastně touha po čem. Takže jsem to taky vždycky hledal někde.“* R3 se zmiňuje podobně jako R1, že nedokázal ve vztahu lásku projevit stejně jako jeho otec k matce. Komentuje: *„Já ty svoje city mám hluboký, ale navenek je dát neumím. To je to, co jí tam chybělo. Kámen úrazu byla ta láska, kterou jsem ji nedokázal projevit.“* R4 se ztotožňuje s tím, že na základě vidiny rozpadu vztahu rodičů ukončil manželský vztah: *„Vzdal jsem to poměrně rychle.“* Jako hlavní důvod rozchodu vidí, jednak nerozvážnost a mládí, ale s odstupem času také rozdílnost povah mezi ním a partnerkou. *„Možná že nejsem tvrdák a klasickej archetyp chlapa, tak možná na mě byla v některých věcech moc tvrdá, že nebyla úplně supr citově založená. Já jsem teď se svou nynější ženou stejně nastavený.“* Je pravděpodobné, že vzhledem k výchově, jež fungovala pouze ze strany matky, respondent potřebuje naplnění láskou, stejnou jako mu to dávala významně blízká osoba v dětství. Což od své bývalé partnerky nedostal. Na závěr také popisuje: *„Myslím, že mi možná ukázali cestu, že ten rozvod je možnej, možná že kdybych byl z rodiny, kde se nestalo, tak bych to tak snadno neukončil, ale nevím.“* R5 pojmenovává své partnery jako autoritativní a despotické. Ve své podstatě stejně jako byl její otec, jehož vlastnosti popisuje nelibě.

Komentuje, že ze svého dětství si odnáší: „*Já jsem se snažila tak bránit mámu před tátou, že jsem si vůči takovejch chlapům, vypěstovala averzi. Takovou štětinatost a kritičnost a tu jsem taky používala v těch vztazích, což se jim taky moc nelíbilo. Stejně jsem si vybrala toho, koho jsem si vybrala, ale neuměla jsem to jinak řešit. Prostě jsem měla kopii táty no.*“ U R6 jsme našli souvislost s promiskuitním chováním u otce, ale i partnera ve vztahu k respondentovi. R6 nevidí přímou souvislost mezi svým jednáním a chováním své matky ve vztahu, avšak se domnívá, že nedůvěra a obava o stejný osud jako měla dotazovaného matka, zapříčinila paradoxně stejnou situaci.

7.6 Diskuse výsledků

V představené kapitole se budu zabývat, respektive vyhodnotím na základě dílčích výzkumných otázek v rámci vlastního empirického šetření vztah k hlavní výzkumné otázce, která zní: Jaké je subjektivně vnímané kontinuum saturace potřeb a mezigeneračního opakování rozvodů u našich respondentů? Hlavní výzkumná otázka je sycena sedmi dílčími výzkumnými otázkami, které budou postupně představeny v následujících odstavcích dle pěti základních vývojových potřeb metody PBSP.

Ad DVO1: Jaké jsou zkušenosti respondentů s naplňováním jejich potřeb v období před rozvodem rodičů?

Nejvýrazněji z pěti základních vývojových potřeb byla deficitní potřeba sycení, láskou a vzájemnou komunikací v rodině. Tento deficit se objevil u všech šesti dotazovaných. Nejvýznamněji zasahuje tento fakt respondenty ženy, kteří tuto skutečnost také vědomě pojmenovávají. Ze stran mužů je nedostatečná saturace potřeby sycení brána spíše jako standard tehdejší doby. ZVP v PBSP jsou velmi úzce provázané, a proto také výzkum dokazuje, že respondentům nebyla v dětství dostatečně dopřána podpora, a to zejména ze strany otců. Jak Pessa (in Pessa, Boyden-Pessa, Vrtbovská, 2009) komentuje, není vytvořené místo v srdci i mysli. Na symbolické rovině můžeme tedy předpokládat, že ani potřeba místa a bezpečného prostoru nebyla plně saturována. Co se týče doslovné úrovně, tam se respondenti svými zkušenostmi rozcházejí. Přestože R1 a R4 dokládají, že se jim jejich otec nevěnoval, své dětství a místo v něm považují za dobré. U R2, R3 a R6 se v důsledku opakovaných hádek necítili doma v bezpečném prostředí, a spíše využívali „úkrytů“ odkud mohli konfliktnímu prostředí uniknout. Co se týče potřeby limitů a dobrých hranic respondenti vzpomínají na časté tělesné tresty a kromě R1, R2 a R5 považují pravidla za správně a pevně nastavené.

R1 a R2 dokládají bezvládní a dětství bez pravidel, na rozdíl od R5, který způsob výchovy svého otce považuje za neadekvátní a nepřiměřený.

Ad DVO2: Jaké jsou zkušenosti respondentů s naplňováním jejich potřeb v období rozpadu vztahu jejich rodičů?

V následující DVO vidíme, již vývoj a konkrétní dopad rozvodu na saturaci potřeby místa a bezpečného prostoru, který se po rozvodu rodičů změnil u všech respondentů. U R1 je změna nejvýraznější. Sám své dětství viz DVO1 popisuje jako harmonické, avšak po rozvodu ztrácí pocit bezpečí, a tedy se naplňuje deficit potřeby místa i bezpečí. U respondentů jež prožívali své dětství v konfliktním prostředí, po odchodu otce pociťují uvolnění a klid a hodnotí své doma pozitivněji. U R3, R6, R1 a R4 pociťují ztrátu otce jako podpory významněji, avšak jak již bylo popsáno až na R4 a R3, jejichž otec nefungoval ani v době před rozvodem. Tudíž deficit se stále prohlubuje a ztráta otcovské role nadále ovlivňuje i do budoucnosti. Prohloubení deficitu pokračuje i u potřeby sycení, kde ani po rozvodu žádný z dotazovaných nedostává lásku, kterou by ve svém věku potřeboval. V saturaci hranic a limitů je zřejmý odchod autoritativních u R5 až despotickeho otce. V tomto případě se respondenti opět rozcházejí a je zde viditelné rozvolnění hranic u R6 a R5, přestože otec R5 měl i nadále nad svými potomky kontrolu. Nastavení hranic se neposunulo u R1 a R2 a tito dotazovaní nadále zůstávají bez pravidel. U R3 a R4 je situace obdobná, avšak z důvodu nevěnujícího otce již v době před rozvodem.

Ad DVO3: Jaké mají respondenti informace o tom, co očekávali a co dostávali v rámci naplňování potřeb jejich rodiče jako partneři jeden od druhého?

Tato dílčí výzkumná otázka popisuje, jakým způsobem respondenti vnímali v dětském věku a s následným odstupem času vztah svých rodičů a jejich vzájemné naplňování základních vývojových potřeb. Tento pohled je velmi zajímavý, a přestože se jedná, o subjektivní názory na vztah druhých je pro potřeby práce podstatný. Co se týče naplnění potřeby místa, respondenti dokládají téměř totožný pohled. Ti, kteří popisují domácí prostředí jako harmonické, ztotožňují se s tím, že i vztah mezi rodiči byl před rozvodem bezkonfliktní. Naopak u respondentů, kteří své doma popisovali jako narušené, stejně tak pochopitelně vnímají i vztah mezi svými rodiči. Opět deficitní se ukázala potřeba sycení, kdy se respondenti shodují, že prokazování lásky od svých rodičů neviděli.

Zajímavým příkladem je pak R5, který sděluje, že: „*U nás se to vůbec nesmělo projevovat, protože to byla ukázka slabosti a silnej člověk nedává najevo city, nehladí a nechválí.*“ Saturace potřeby podpory byla deficitní zejména ze strany mužů. Matky jako partnerky se musely spoléhat pouze samy na sebe a to nejvýznamněji v rodinách R1, R3 a R4. U R5 byla matka podporována pouze po finanční stránce a R6 dokládá vzájemnou neochotu si pomáhat a podporovat se. „Naplnění“ potřeby pevných hranic se neosvědčila ve vztahu rodičů R3 a R4, kdy oba otcové nefungovali a v obou vztazích z toho důvodu vznikla nevěra. U R4 ze strany otce a R3 ze strany matky. To samé jako R3 dokládá i R1, jejíž matka usilovala v životě o víc a toužila po vztahu s dominantním mužem. U otce despoty a představitele silné autority u R5 se zase naopak z důvodu příliš velké submisivity manželky, objevila nevěra ze stejného důvodu.

Ad DVO4: Jaké mají respondenti informace o tom, jak měli jejich rodiče naplněné potřeby od svých rodičů?

Tato DVO pojednává o saturaci potřeb rodičů ze stran svých rodičů. Jedná se tedy o zprostředkovaný popis z vyprávění nebo z vnímání samotných respondentů v životě rodiny. Již jsem popisovala, že respondenti ženy silně vnímají deficit u potřeby sycení. Stejně popisují i situaci svých matek ve vztahu k jejich babičkám. Přestože spolu respondenti v rodině nekomunikovali a o pocitech se nebavili, jsou si vědomi nedostatečného projevení lásky a citů, které se tak transgeneračně přenáší. Často jsem se v průběhu rozhovorů setkávala s tím, že si respondenti nevzpomínají, neví, nebo nedokáží posoudit. I z tohoto pohledu můžeme usuzovat, že nejen city a láska, ale i komunikace napříč generacemi vázla. Potřeba podpory byla taktéž deficitní a zde zase můžeme poukázat na přenos, kdy otcové našich rodičů podporu nedávali, a tudíž žádnou neměli nebo ji neuměli předat dál těm našim. Co se týče limitů, je zde patrná linie dominance = dominance. Pokud muži vidí role otce jako autoritu a tvůrce pravidel, je pravděpodobné, že si tento vzor odnesou i do své rodiny. A naopak kdy R4 popisuje dětství svého otce bez vlivu mužské role. On pak komentuje, že tuto schopnost nedostal, otec mu ji nepředal, jelikož v jeho životě hrála hlavní roli žena. Zajímavým a vymykajícím se příkladem je R5, který otce popisuje jako despotu. Jako otce, který vyrůstal bez pravidel, ale ve své prokreační rodině se realizoval a potřebu řádu si naplnil. R5 komentuje: „*Já si myslím, že on právě ty hranice neměl, takže ho nechali růst jako dříví v lese a on taky přišel na to, že je to špatně. Chtěl mě toho uchránit v podstatě, proto semnou takhle zacházel. Protože nechtěl, abych dělala, to co on.*“

O potřebě místa bych zdůraznila především to, že u každého z rodičů pocházel jeden z partnerů z dysfunkční rodiny, a tudíž alespoň jednomu z páru scházelo bezpečné prostředí a místo v životě.

Ad DVO5: Jaké jsou zkušenosti respondentů s naplňováním jejich potřeb stran svých partnerů?

Následná DVO diskutuje o naplňování potřeb ze stran svých partnerů. Ve výzkumu jsem se konkrétně zaměřovala, co respondenti očekávali a nedostali. Respektive jsem se snažila získávat informace o touze po náhradním uspokojení potřeb, jež dotazovaní nedostali od svých významných blízkých. Lásku a pozornost přestože po ní respondenti „toužili“, nezískali, nebo na ně nebyl brán zřetel u R1, R5 a R6. Výrazně se deficit potřeby sycení projevil ve vztahu u R1 a R3. Ti přiznávají, že lásku a své pocity neumějí ventilovat navenek. Transgenerační přenos také vidíme u R2, který v důsledku rozdílných zájmů a představ o životě se stal nevěrným úplně stejně a ze stejného důvodu jako jeho rodiče. R4 zase zmiňuje nedostatek lásky a podpory u otce a stejně tak sdílení citů, které potřeboval, ale jeho partnerka nedokázala naplnit. Adekvátní naplnění potřeby místa i podpory reflektují R2, R3 a R4. U R1, R5 a R6 nebyla podpora žádná a prostředí, tedy bezpečné místo popisují jako konfliktní, a to zejména R5, jež se zmiňuje o psychickém domácím teroru. Intruze v potřebě dobrých hranic se objevuje zejména u R4, který jak jsem již několikrát popsala, měl nefunkčního otce, a tudíž v partnerství neuměl nastavit jasná pravidla a být dominantním. R5 toužila po naplnění láskou a chtěla být dominantní ženou. Sama však přiznává, že si takového muže nedokázala najít a pouze prohlubovala deficity ze svého dětství. Vzorným příkladem jsou pak R1 a R2, známé jako děti bez hranic, jež od svých partnerů nedostali potřebné limity. Jednak u R1 z obavy o ztrátu kontroly nad svým životem a u R2 pak příliš submisivní partnerkou, která deficit hranic ač nevědomě dále prohlubovala, čímž následně „zapříčinila“ i rozpad vztahu z důvodu nevěry, a tedy příliš propustných hranic.

Ad DVO6: Jak své potřeby naplňují respondenti autonomně?

Předposlední dílčí výzkumná otázka poukazuje na aktuální stav respondentů, jejich životní spokojenost, a to v kontextu naplnění jejich ZVP. V analýze dat jsem komentovala, že aktuálně v partnerství žijí R4 a R5, kteří také reflektují životní pohodu a klid a do jisté míry saturovaných všech pět základních vývojových potřeb.

R4, který měl deficitní naplnění potřeby podpory a sycení, jak od svých rodičů, tak i od bývalé partnerky, našel u své současné ženy, která byla také důvodem pro rozpad respondentova vztahu, zdroj naplnění a uspokojení. R4 komentuje: „*Já už jsem teď konečně se svou nynější ženou stejně nastavený.*“ U R5 jež žije aktuálně s partnerem je snaha o autonomní naplňování svých potřeb nejvýraznější. Sama vědomě dokládá, že se musela sama naučit sdílet a projevat city. Vědomě přiznává, že i přes tvrdou výchovu svého otce, sama sebe kontroluje a svým životem se v podstatě vychovala sama. Tudíž je zde patrné, že i přes pevné hranice respondent nezískal od rodiny, to co do života potřeboval a musel si své limity nastavovat znovu a sám. Respondenti R3, R2, R6 a R1 komentují svůj život bez opory v druhého. U R1 a R6 je prokazatelné vytvoření self struktury, kdy obě ženy komentují, že nikoho nepotřebují, na světě jsou samy a oporu a víru mají jen samy v sobě. Ostatně stejně popisuje R1 život své matky a babičky, jež se ve vztahu musely vždy spoléhat pouze samy na sebe. Zajímavý stav je také u R1, který je aktuálně v partnerském vztahu, ale jak již bylo zmíněno, trauma z dětství si nese dál a nedokáže potlačit deficity, které mu byly způsobeny. „*Víš co, oni mi kolikrát vyčítaj, že já se furt vracím do toho starýho.*“ Výrazným deficitem jak již bylo popsáno napříč celými generacemi je deficitní potřeba sycení, a to zejména u R1, R3 a R6. R3 také dokládá neschopnost navazovat vztahy, i přesto že po soužití se ženou touží. Z hlediska saturace potřeby hranic, jsem již komentovala R5, která si limity autonomně nastavuje, viz kategorie č. 26. U ostatních respondentů není zaznamenán žádný zdroj, který by jedince v životě usměrňoval, pokud nebudeme brát v potaz zaměstnavatele a práci, kde pravidla jsou jasná a předem daná. Pouze R2 dokládá, že jeho otec ač jak sám říká, byl vychováván bez pravidel, snaží se mu v životě radit nebo spíše podat pomocnou ruku, avšak nejedná se o řízení respondentova života.

Ad DVO7: Jaký význam přikládají respondenti saturaci potřeb a opakovaným rozpadům rodinného soužití v rámci svých rodin?

Z poslední DVO získáváme informace o tom, jak jsou si respondenti vědomi transgeneračního opakování rozvodů v jejich rodových liniích. Respondenti se shodují, že rozpad jejich vlastního vztahu má velmi pravděpodobně souvislost s rozvodem jejich rodičů. Zejména pak R1 popisuje rozvod jako prožité trauma, jež ovlivňuje její aktuální život, ale i budoucnost.

To koresponduje s výše uvedenou informací, že trauma bere jedinci smysl, naději a jistotu, že jeho vnější svět i on sám je dobrý mj. tím, že traumatická vzpomínka není v přítomnosti a budoucnosti zažívána jako tzv. poučená minulost, ale v téměř totožné podobě zůstává jako tzv. neměnná vzpomínka, která jedince naopak limituje v jeho osobním životě. Jedinec má tendence se k ní vracet a nevědomě ji opakovat. Trauma se pak takto „předává“ v rodinách po generace. Typické pro prožití traumatu je, že přichází nečekaně, tudíž naše tělo, a tedy i psychický stav na něj není připraven a nedokáže adekvátně reagovat. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) Pro dotazovaného byl rozvod nečekanou událostí a během jednoho dne přišla o otce a rodinné zázemí. Ze všech respondentů zasáhl rozpad vztahu rodičů R1 nejvýrazněji. Častým jevem se během rozhovorů ukázala touha po nalezení něčeho, co nedokážu a nemohu najít. Respektive touha po nasycení deficitních potřeb, které však neumím pojmenovat a stále nacházím špatné a deficitní. Až na R3, kde můžeme vidět ukázkou naplněné potřeby sycení od ženy, kvůli které skončil jeho první vztah rozvodem a jak on sám tvrdí: „„*Já už jsem teď konečně se svou nynější ženou stejně nastavený.*“ Hledání a stálé nenacházení něčeho je výrazné u R2, který také sám dokládá, že tento problém prostupuje celou generací a řešením byla vždy nevěra. Opakovanost a transgenerační přenos je zřejmé z nedostatku projevy lásky a citů, jež také často zapříčinily rozpad vztahu respondentů, ale i jejich rodičů. Špatné vzory, které byly našim respondentům předávány, ovlivnily jejich jednání a chování ve vztahu k druhému. Také fakt vidiny rozvodu jako snadného řešení problému, je skutečnost, kterou dokládá i Amato (1996). Ten tvrdí, že rodičovský rozvod nezvyšuje riziko rozvodu u dětí z neúplných rodin, ale tyto děti více dokáží přijmout rozpad manželství, dokáží ho akceptovat a přijmout jako řešení svých manželských problémů.

Na základě předložených dílčích výzkumných otázek, vyhodnocují hlavní výzkumnou otázku, která zní: **Jaké je subjektivně vnímané kontinuum saturace potřeb a mezigeneračního opakování rozvodů u našich respondentů?**

Respondenti shodně sdělují, že přítomnost faktu jako jedince z neúplné rodiny má vliv na jejich partnerskou minulost, současnost i budoucnost. Z provedeného výzkumu nelze se 100% jistotou tvrdit, že respondentům nebylo v plné míře naplněno všech pět základních vývojových potřeb. Avšak souhrnně můžeme označit potřebu sycení deficitní u všech zúčastněných, a to ve všech generacích.

Sdílení pocitů, lásky a komunikaci v rodině považují dotazovaní za kámen úrazu, ačkoliv to ne vždy byl přímý důvod pro rozpad jejich vlastního vztahu.

Souhrnně můžeme z provedeného výzkumu také tvrdit, že pokud v dětství nebyly saturovány adekvátně základní vývojové potřeby, pak ani v budoucnosti se tyto potřeby nenaplnily. To znamená, že dotazovaní nenašli uspokojení ve svém partnerovi a tento deficit pak způsobil jejich vlastní rozvodové chování. Tyto zkušenosti aktuálně vedou respondenty k aktivní snaze přerušit pokračování uvedeného transgeneračního zřetězení a jsou v těchto snahách více či méně úspěšní. Jako příklad mohu uvést R5, který přes své zážitky z dětství a jednání svého partnera, autonomně zvládl saturovat potřebu syčení a hranic, aby dokázal ve svém životě fungovat a zaručit svým dětem lepší podmínky. Avšak jak sám dokládá: „*Věděla jsem, že je to nutný, že to potřebujou moje děti, a že toho musím ze sebe vydolovat víc. Tak jsem se snažila, ale stejně to prej bylo málo.*“

Cílem šetření nebylo kvantifikovat nenaplněné potřeby u jednotlivých dotazovaných, ale popsat subjektivně vnímané kontinuum saturace potřeb a mezigeneračního opakování rozvodů u respondentů. Z výsledků šetření vyplývají konkrétní deficity v naplňování základních vývojových potřeb u respondentů napříč rodovými liniemi, a byť se tyto individuálně různí, dochází v rodinách respondentů k mezigeneračnímu opakování takových strategií v rámci partnerských vztahů, které dříve či později vedou k rozpadu rodinného soužití. Tohoto mechanismu přenosu jsou si respondenti vědomi.

8 Závěr

Tématem této diplomové práce bylo transgenerační opakování rozvodů v kontextu saturace základních vývojových potřeb. V úvodu práce jsem předpokládala, že respondenti ve věku střední dospělosti, zažili rozpad vztahu svých rodičů a sami mají zkušenost s rozvodem. Dále jsem předpokládala, že zaznamenali vliv rozvodu svých rodičů na jejich životní událost, tedy že došlo k transgeneračnímu přenosu rozvodu v důsledku nenaplnění jejich základních vývojových potřeb.

Transgenerační přenos jak popisuje Teuschel (2017) je v mnoha ohledech záhadný a nevysvětlitelný. Proto bylo velmi zajímavé a přínosné zkoumat v rámci výzkumu skryté a neuvědomované deficitní z výpovědí respondentů. Na základě provedeného výzkumu můžeme tvrdit, že pokud po celou generaci jedné rodiny nedostávám lásku, nenaučím se schopnosti sdílet své vlastní pocity a rozvíjet komunikaci v rodině, pak s vysokou pravděpodobností toto nepředám ani své prokreční rodině. Výzkum, který se zaměřoval na přenos rozvodového chování v rámci rodiny, a to v kontextu naplňování základních vývojových potřeb dokazuje výrazně deficitní potřebu sycení, která se promítá u všech respondentů a má buď přímý, nebo nepřímý dopad na rozvodové chování rodičů a následně i jejich potomků. Nelze však říci, že takto bylo způsobeno u všech pěti základních vývojových potřeb. Během rozhovorů jsem se setkala s řadou zajímavostí. Co se týče potřeby limitů, máme zde otce, který vyrůstal bez hranic. Při touze o řád a pevné postavení v životě se jako rodič a manžel stal despotou a autoritou, jež ovlivnila život R5 a ačkoliv neprohloubila deficit volných hranic a života bez pravidel, naopak se naplnění potřeby obrátilo do druhé roviny, která však také negativně působila a způsobila vliv rozvodové chování dotazovaného. Tudíž nelze s jistotou říci, že pokud jsme vychovaní, budeme pak vychovávat stejně, a tedy zajistíme stejný průběh dětství bez rozdílů. Po touze naplnit své potřeby, můžeme transgeneračně přenášet chování, které nám rodiče přímo nepředali, ale svým jednáním nás donutili jednat opačně.

Důležité je v závěru zmínit také limity vlastního výzkumného šetření. Zkoumání osobnosti člověka, tedy lidské chování je mnohem obtížnější, než sbírání statistických dat, které jsou jasně dané a neměnné.

Během rozhovorů byl brán zřetel na řadu rodinných linií a především zprostředkované informace o vztahu druhých, jež mohou být do jisté míry zkreslené nebo zodpovězené pouze z jedné strany partnera/manžela, což bývá v souvislosti s rozvodem jako velmi častý jev. Zejména pak vzpomínání na dávnou historii a předky konkrétní rodiny je složitější o to více, pokud jdeme do detailů psychiky a vnímání detailů z hlediska potřeb, jako intimní téma celé rodiny i jednotlivce. Se zájmem však musím zhodnotit, že pokud respondenti měli komentovat vztah svých rodičů, byli daleko více otevření, než při vyprávění o vlastním vztahu a následném rozvodu. Zdaleka více informací jsem získala o jejich vlastním životě a vztahu nevědomě z vyprávění o životě druhého, ač významného člověka.

Transgenerační opakování rozvodů je velmi zajímavým tématem a dá se s ním pracovat všemi možnými směry v rámci dalšího výzkumného směřování a zkoumání. Bylo by jistě zajímavé porovnávat jednotlivé pohledy členů rodin na totožnou situaci, tzn. vytvořit soubor rozhovorů a dostat se tak detailněji a přímo pod pokličku a osobní historii celé rodiny.

Předkládaná diplomová práce může být přínosem jednak pracovníkům pomáhajících profesí, kteří se orientují na osobní historii jedince i rodin a dostávají se do hloubky problému a možnosti pak pracovat s transgeneračním přenosem. Tato práce by mohla posloužit také jako příspěvek do diskuse mezi Judith Wallersteina, která je přímým zastáncem vlivu rodičovského rozvodu na psychiku člověka a následným dopadem na jeho vlastní partnerské počínání a manželský život. Proti teorii Judith Rich Harrisové, která naopak tvrdí, že rozvodové chování rodičů nemá žádný vliv v souvislosti s pozdějším rozvodovým chováním jejich potomků a za vše je odpovědná genetika a společenské okolí, v němž se dítě pohybuje.

Cílem práce bylo popsat a na základě odborných pramenů analyzovat rozvod, mezigenerační přenos v prostředí rodin a naplňování vývojových potřeb v tomto kontextu a ve výzkumném šetření zjistit zkušenosti rozvedených respondentů s naplňováním vývojových potřeb v souvislosti s opakovanými rozvody v jejich rodových liniích.

S pokorou považuji cíl práce za splněný.

9 Seznam použité literatury

- 1) Amato, P. R. (1996). Explaining the intergenerational transmission of divorce. *Journal of Marriage and the Family*, 58(3), 628 – 640. Retrieved from <http://www.jstor.org>
- 2) Amato, P. R. 2000. „The Consequences of Divorce for Adults and Children.“ *Journal of Marriage and Family* 62 (4): 1269–1287.
- 3) AMATO, Paul R. a KEITH, Bruce. Parental Divorce and Adult Well-being: A Meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family*. University of Nebraska-Lincoln, 1991. s. 43-58. ISSN 1743-3737
- 4) AMATO, Paul. R Life-span adjustment of children to their parents' divorce. *The Future of Our Children*.1994. s. 143-164. ISSN 10548289
- 5) DUNOVSKÝ, Jiří a Zdeněk DYTRYCH. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995. ISBN 80-7169-192-5.
- 6) DUNOVSKÝ, Jiří a Zdeněk DYTRYCH. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995. ISBN 80-7169-192-5.
- 7) GIDDENS, Anthony, SUTTON, Philip W., ed. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0807-1.
- 8) HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava, Martin KREIDL a Barbora HUBATKOVÁ. *Proměny partnerství: životní dráhy a partnerství v české společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN isbn978-80-7419-142-8.
- 9) HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy. 2.*, přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4674-6.
- 10) HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- 11) HERKNEROVÁ, Jessica. *Osobní historie a životní příběh jedinců z rozvedených rodin v kontextu naplňování základních vývojových potřeb*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017. 79 s. Bakalářská práce
- 12) KATRŇÁK, Tomáš. Sociologické proměny podoby české rodiny. In: Kolektiv autorů. *Rodiče, děti a jejich problémy*. Sdružení linka bezpečí, 2011. s. 13-23. ISBN: 978-80-904920-1-1
- 13) KRATOCHVÍL, Stanislav. *Základy psychoterapie*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0302-5.

- 14) KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- 15) KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- 16) KRAUS, Blahoslav. *Životní styl současné české rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. ISBN 978-80-7435-544-8.
- 17) LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vyd.* Praha: Grada, 2006. Psyché. ISBN 80-247-1284-9.
- 18) LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-195-X.
- 19) MACEK, Petr. *Adolescence. 2. uprav. vyd.* Praha: Portál, 2003. ISBN: 80-7178-747-7
- 20) MASÁKOVÁ, Václava. *Psychologický pohled na vývoj rodiny a potřeby dětí*. In: Kolektiv autorů. *Rodiče, děti a jejich problémy*. Sdružení linka bezpečí, 2011. s. 25-33. ISBN: 978-80-904920-1-1.
- 21) MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada, 2002. 128 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0332-7.
- 22) MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
- 23) MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť. 2., rozš. a přeprac. vyd.* Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-24-9.
- 24) MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť. 3., rozš. a přeprac. vyd.* Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.
- 25) MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.
- 26) MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost. 2. uprav. vyd.* Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2008. ISBN 978-80-86429-87-8.
- 27) MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-53-2.
- 28) NOVÁK, Tomáš. *Rodičovské judo: dítě během rozvodového řízení*. Praha: Grada, 2000. Poznej sám sebe. ISBN 80-247-000-2-6.

- 29) PESSO, Albert, Diane BOYDEN-PESSO a Petra VRTBOVSKÁ. *Úvod do Pessu Boyden System Psychomotor: PBSP jako terapeutický systém v kontextu neurobiologie a teorie attachmentu*. Praha: Sdružení SCAN, 2009. ISBN 978-80-86620-15-2.
- 30) PESSO, Albert, Diane BOYDEN-PESSO a Petra VRTBOVSKÁ. *Úvod do Pessu Boyden System Psychomotor: PBSP jako terapeutický systém v kontextu neurobiologie a teorie attachmentu*. Praha: Sdružení SCAN, 2009. ISBN 978-80-86620-15-2.
- 31) PLAŇAVA, Ivo. *Spolu každý sám: v manželství a rodině*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. Psychologie P. ISBN 80-7106-292-8.
- 32) PROKEŠOVÁ, Miriam. *Základy psychologie: základy obecné psychologie: psychické jevy: psychologie osobnosti: vývojová psychologie: sociální psychologie: formování dětské osobnosti: přehled antické filosofie*. 2. přeprac. vyd. Ostrava: VAVA, 1997. ISBN 80-902357-7-8.
- 33) ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie: Příručka pro studenty*. 3., dopl. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-560-8 (váz.).
- 34) ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0343-8.
- 35) SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-906
- 36) ŠAMÁNKOVÁ, Marie. *Lidské potřeby ve zdraví a nemoci: aplikované v ošetřovatelském procesu*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3223-7.
- 37) ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3181-0.
- 38) ŠŤASTNÁ, Anna. In: HAMPLOVÁ, Dana, Petra ŠALAMOUNOVÁ a Gabriela ŠAMANOVÁ, ed. *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006. s. 175 – 190. ISBN 80-7330-082-6.
- 39) ŠVANCARA, Josef. *Emoce, city a motivace*. 3., dopl. vyd. Praha: SPN, 1979.
- 40) ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- 41) TENENBAUM, S. *Deprese, odkaz předků: transgenerační přenos*. Přeložila Hana HOLUBKOVÁ. Praha: Portál, 2018. Spektrum. ISBN 978-80-262-1301-7.
- 42) TEUSCHEL, Peter. *Tajemství předků: transgenerační přenos jako výzva a šance*. Přeložil Petr BABKA. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1267-6.

- 43) TEYBER, Edward. *Děti a rozvod: Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů*. Praha: Návrat domů, 2007. ISBN 978-80-7255-163-7.
- 44) TITL, Slavoj. *Psychoanalytická párová terapie*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0701-6.
- 45) TÓTHOVÁ, Jana a Dagmar PILAŘOVÁ. *Úvod do transgenerační psychologie rodiny: transgenerační přenos vzorců rodinného traumatu a zdroje jeho uzdravení*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-856-2.
- 46) TÓTHOVÁ, Jana. *Úvod do transgenerační psychologie rodiny: transgenerační přenos vzorců rodinného traumatu a zdroje jeho uzdravení*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-856-2.
- 47) TRAPKOVÁ, Ludmila a Vladislav CHVÁLA. *Rodinná terapie psychosomatických poruch: [rodina jako sociální děloha]*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 9788073675615.
- 48) VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.
- 49) VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.
- 50) WALLERSTEIN Judith S., LEWIS Julia M. a BLAKESLEE S. *The unexpected legacy of divorce. A 25 - year landmark study*. New York: Hyperion; 2000.
- 51) Wallerstein, J., Lewis, S. Blakeslee. 2002. *The Unexpected Legacy of Divorce. A 25 year landmark study*. London: Fusion Press.

10 Internetové zdroje

- 1) KAČEROVÁ, Eva. Děti až po svatbě? *Český statistický úřad*. 2014.[on-line] Cit. dne 12. 10. 2016. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/a500414ccd>
- 2) Podíl dětí narozených mimo manželství v letech 1950 - 2016. *Český statistický úřad*. 2016a [on-line] Cit. dne. 9. 10. 2018 Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/podil-deti-narozenych-mimo-manzelstvi-v-letech-1950-2016>
- 3) Pohyb obyvatelstva – rok 2017. *Český statistický úřad*. 2018 [on-line] Cit. dne. 9. 10. 2018 Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/pohyb-obyvatelstva-rok-2017>
- 4) Vývoj obyvatelstva České republiky, Rozvodovost. *Český statistický úřad*. 2017b [on-line] Cit. dne. 9. 10. 2018 Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/61565976/1300691803.pdf/104cb875-5ab9-49b8-a048-d9e3a0d83684?version=1.4>
- 5) Vývoj obyvatelstva České republiky, Sňatečnost II. *Český statistický úřad*. 2006a [on-line] Cit. dne. 9. 10. 2018 Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20554195/40070702.pdf/307c7e61-1114-49a3-b62c-848489bf1475?version=1.0>
- 6) Vývoj obyvatelstva České republiky, Sňatečnost. *Český statistický úřad*. 2017a [on-line] Cit. dne. 9. 10. 2018 Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/61565976/1300691802.pdf/19cba6cb-e958-48bf-a239-ab1d8019aca9?version=1.2>
- 7) Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů*. 1. 1. 2014. §755, odst. 1. Dostupný také z: <http://zakony.centrum.cz/obcansky-zakonik-novy/cast-2-hlava-1-dil-5-oddil-2-paragraf-755>